

Nuorten aikuisten sosiaalinen kuntoutus Suomessa

LAB-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (YAMK)
2024
Jutta Saarela

Tiivistelmä

Tekijä(t) Jutta Saarela	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK Sivumäärä 116	Valmistumisaika 2024
Työn nimi Nuorten aikuisten sosiaalinen kuntoutus Suomessa		
Tutkinto ja koulutusala Sosionomi (YAMK), Integroitujen hyvinvointipalveluiden kehittäminen ja johtaminen		
Toimeksiantajaorganisaatio (jos opinnäytetyöllä on toimeksiantaja) Etelä-Karjalan hyvinvointialue		
Tiivistelmä <p>Kuvaileva kirjallisuuskatsaus syntyi työelämän tarpeesta, sillä Etelä-Karjalan hyvinvointialueella kehitetään sosiaalisen kuntoutuksen palveluita. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli tuottaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämiseksi aiheen parissa työskenteleville ja aiheesta kiinnostuneille. Kirjallisuuskatsauksen tarkoitus oli selvittää, miten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan Suomessa, erityisesti nuorten aikuisten asiakasryhmässä ja millaisia hyväksi todettuja sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja on käytössä.</p> <p>Aineisto kerättiin ennalta rajatuin hakukriteerein ja siihen poimittiin manuaalisesti sosiaalisen kuntoutuksen nykytilaa, lakia ja ohjeistuksia kuvaavaa lisäaineistoa. Aineisto analysoitiin deduktiivisen sisällönanalyysin mukaisesti. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen lisäaineistosta rakennettiin analyysikehikko, jonka mukaan hakukriteerein haettu aineisto analysoitiin. Tulokset esitettiin analyysikehikon ylä- ja alaluokkien mukaisesti ja tuloksia tarkasteltiin vielä erikseen tutkimuskysymysten kannalta.</p> <p>Sosiaalista kuntoutusta toteutetaan nuorille aikuisille Suomessa hyvin eri tavoin. Toteutusta ohjaa väljästi sosiaalihuoltolaki, mutta viime vuosina on syntynyt lisää tietoa erityisesti työikäisen väestön yhteneväisten käytäntöjen luomiseksi. Nuorelle toimiva sosiaalinen kuntoutus perustuu nuoren yksilöllisiin tarpeisiin, on tavoitteellista ja toteutetaan nuoren tarpeiden ja toimintaympäristön mahdollisuuksien mukaisesti. Ammattilaisten pitää tuntea sosiaalisen kuntoutuksen kenttä ja uskoa nuorten tulevaisuuden ja muutoksen mahdollisuuksiin.</p> <p>Tulevaisuudessa nuorille suunnatun sosiaalisen kuntoutuksen monialaista yhteistyötä ja sen tuomia mahdollisuuksia tulisi tutkia enemmän. Nuorten valtaistumista ja palveluosallisuutta tulisi myös tietoisesti lisätä sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa.</p>		
Asiasanat Sosiaalinen kuntoutus (sosiaalipalvelut), nuoret aikuiset, sosiaalipalvelut, kuntouttava sosiaalityö		

Abstract

Author(s) Jutta Saarela	Type of Publication Thesis, UAS Number of Pages 116	Published 2024
Title of Publication Social rehabilitation for young adults in Finland		
Degree, Field of Study Master of social services (YAMK), Developer and leader of Integrative welfare services		
Organisation of the client South Karelian welfare area		
<p>Abstract</p> <p>The Descriptive literature review has been made for South Karelia Welfare Area. South Karelian welfare area is developing their services of social rehabilitation. The aim of the descriptive literature review was to provide information for the development of social rehabilitation services and for those who are working in the field and are interested in the topic. The purpose of the literature review was to find out how social rehabilitation was implemented in Finland, especially among young adults, and what kind of proven social rehabilitation models are in use.</p> <p>The material was collected using pre-defined search criteria and additional material describing the current state of social rehabilitation, legislation and guidelines were manually extracted. The data was analysed using deductive content analysis. An analysis framework was constructed from the additional material in the descriptive literature review, according to which the material retrieved by the search criteria was analysed. The results were presented according to the upper and lower classes of the analysis framework and the results were further presented separately in relation to the research questions.</p> <p>Social rehabilitation for young adults in Finland is implemented in quite separate ways. The implementation is open to interpretation governed by the law of Social Welfare, but in recent years more knowledge has emerged, particularly in the working age population, to create uniform practices. Social rehabilitation, that works for young people, is based on the individual needs of the young person, is purposeful and is implemented according to the young person's needs and the possibilities of the environment. Professionals must be familiar with the field of social rehabilitation and believe in the future of young people and the possibilities for a change.</p> <p>In the future, more research should be contemplated on multidisciplinary cooperation in social rehabilitation for young people and its potential. Youth empowerment and service participation in social rehabilitation services should also be consciously increased.</p>		
Keywords Social rehabilitation, Young adults, Social services, Rehabilitative social work		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Kirjallisuuskatsauksen lähtökohdat	3
2.1	Nykytilan ja tarpeen kuvaus.....	3
2.2	Yhteistyökumppani Ekhva	5
2.3	Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset	6
3	Nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen palvelu	7
3.1	Nuoren aikuisen määritelmä.....	7
3.2	Sosiaalisen kuntoutuksen käsite.....	8
3.3	Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun järjestäminen.....	10
3.4	Sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvä yhteistyö	13
4	Toimivat käytänteet hyvinvointipalveluissa.....	15
4.1	Vaikuttavuus nuorille suunnatussa sosiaalityössä	15
4.1.1	Motivoituminen ja motivointi sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa.....	15
4.1.2	Tavoitteellisuus sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa.....	16
4.2	Palvelun toteutus, laatu ja mittaaminen	16
4.2.1	Asiakaslähtöisyys ja dialogisuus.....	17
4.2.2	Osallisuus ja syrjäytymisen ehkäisy.....	18
4.2.3	Palvelun ja asiakkaan arviointi ja seuranta	19
5	Kirjallisuuskatsauksen toteutus.....	21
5.1	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus	21
5.2	Tutkimusprosessi	21
5.3	Hakustrategia ja sen toteutus	22
5.4	Aineiston analysointi.....	26
6	Tulokset.....	30
6.1	Asiakas on yksilö.....	30
6.1.1	Palvelun peruste.....	30
6.1.2	Haasteet ja kuntouttamiseen vaikuttavat taustat	31
6.1.3	Vapaaehtoisuus ja valtaistuminen	34
6.1.4	Yksilöllinen tuki ja ohjaus.....	36
6.2	Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun toteuttaminen	36
6.2.1	Suunnitelmallisuus.....	38
6.2.2	Sosiaaliset taidot ja kanssakäyminen	38
6.2.3	Arkitaidot ja elämänhallinta	40
6.2.4	Ryhmämuotoinen sosiaalinen kuntoutus	41

6.2.5	Asiakasprosessin vaiheet	43
6.3	Ammattilaisen osaaminen	44
6.3.1	Voimavaralähtöisyys.....	45
6.3.2	Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus	45
6.3.3	Luottamuksellinen työskentely	45
6.3.4	Omatyöntekijä	46
6.3.5	Yhdenmukaisuus ja saavutettavuus.....	47
6.3.6	Dialogisuus ja vuorovaikutus	49
6.4	Tavoitteellisuus.....	50
6.4.1	Asiakkaan tunteminen	50
6.4.2	Asiakassuunnitelma.....	51
6.4.3	Sosiaalisen kuntoutuksen johtaminen.....	51
6.4.4	Arviointi ja mittaaminen.....	52
6.5	Toiminta- ja elinympäristöt.....	55
6.5.1	Osallisuus ja syrjäytymisen ehkäisy	56
6.5.2	Kuntoutuksen palveluverkon tunteminen	58
6.5.3	Nuoret asiakasryhmänä.....	59
6.5.4	Toimintakyky ja toimijuus.....	61
6.5.5	Yhteistyö ja monialainen yhteistyö	63
6.6	Tulevaisuuden ja muutoksen mahdollisuus	65
6.6.1	Motivointi ja toivon luominen.....	66
6.6.2	Sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuus	67
6.6.3	Palvelun korjaavuus ja ennaltaehkäisevyys	69
7	Yhteenveto ja pohdinta	70
7.1	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	70
7.2	Eettisyys ja luotettavuus	75
7.3	Kehittämisehdotukset ja jatkotutkimusaiheet	77
	Lähteet	79

Liite 1. Sosiaalihuoltolaki

Liite 2. Aineistohaun tulokset -taulukko

Liite 3. Lisäaineisto -taulukko

Liite 4. Analyysikehikko

1 Johdanto

Suomessa sosiaalinen kuntoutus on sosiaalihuollon myöntämä palvelutarpeeseen perustuva sosiaalipalvelu, jonka tarkoitus on parantaa ja tukea ihmisen elämänhallintaa ja toimintakykyä. Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään ehkäisemään syrjäytymistä ja edistämään osallisuutta ja asiakkaiden arkipäivän toiminnoista selviytymistä (Kuntoutussäätiö 2017; STM a; Terveyskylä 2022). Nuorille suunnattu sosiaalinen kuntoutus vahvistaa nuorisotakuun toteutumista. Nuorten kohdalla sosiaalisen kuntoutuksen palvelun on laissa määritetty olevan erityisesti työelämään, koulutukseen ja kuntoutukseen kiinnittävää ja niiden keskeyttämistä ehkäisevää palvelua. (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; STM 2017.)

Vuoden 2019 Sosiaalibarometrin (2019, 39–40, 45) kyselyssä ammattilaisten mukaan huolestuttavin väestöryhmä omassa kunnassa olivat nuoret aikuiset, erityisesti ne nuoret, joilla oli useita samanaikaisia ongelmia. Keinoina nuorten tilanteen parantamiseen nähtiin ennalta ehkäisevään tukeen panostamisen, matalan kynnyksen kohtaamispaikat ja -palvelut, yhteistyön tiivistämisen eri toimijoiden kesken ja nuorille suunnattujen mielenterveyspalveluiden lisäämisen ja parantamisen vastaamaan erityisesti nuorten tarpeita. Vuoden 2022 sosiaalibarometrissa (Kivijärvi 2023, 27) puolestaan näkyi koronan vaikutukset nuorten hyvinvointiin. Nuorten vertaisosallisuus ei päässyt toteutumaan korona-aikana, sillä etäopetus ja rajoitukset estivät nuorten yhteiset tapaamiset. Nuorille suunnatussa kyselyssä nuoret korostivat lähisuhteita oman resilienssinsä, eli haasteiden sietokyvyn ylläpitämisen merkittävimpänä tekijänä. Laineen ym. (2023, 154–155) mukaan korona-aikana nuoret kokivat yksinäisyyttä. Erityisesti nuoret, jotka asuivat yksikseen, kokivat voimakasta yksinäisyyden tunnetta, kun heidän toimintaympäristönsä kaventuivat ainoastaan omaan kotiin ja harrastukset ja opinnot toteutuivat ainoastaan etänä.

Suomen nykyinen hallitus on linjannut, että Suomen tavoitteena on olla vahva ja välittävä Suomi, joka turvaa kaikenikäisten palvelut tulotasosta ja asuinpaikasta riippumatta. Hallituksen tavoitteena on, että jokaisella nuorella olisi edellytykset hyvään elämään ja omien unelmien tavoitteluun. *Vahvan ja välittävän Suomen* on tarkoitus torjua syrjäytymistä ja huolehtia että *koko Suomi ja suomalaiset pärjäävät*. Nuorisotyön ja nuorisopolitiikan osalta hallitus laatii laaja-alaisen toimenpideohjelman ehkäistäkseen nuorten syrjäytymistä ja paikataksaan nuorten hyvinvointivajetta ja mielenterveysongelmia. Moniammatilliseen yhteistyöhön panostetaan ja lainsäädännöstä poistetaan tiedonkulkua hankaloittavat säädökset eri viranomaisten väliltä. (Valtioneuvosto 2023.)

Tämä opinnäytetyö on kuvaileva kirjallisuuskatsaus Suomessa tapahtuvasta nuorille aikuisille suunnatusta sosiaalisesta kuntoutuksesta. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämiseksi aiheen parissa työskenteleville ja

aiheesta kiinnostuneille. Kirjallisuuskatsauksen tarkoitus on selvittää, miten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan Suomessa, erityisesti nuorten aikuisten asiakasryhmässä ja millaisia hyväksi todettuja sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja on käytössä. Kirjallisuuskatsauksen avulla pyrin saamaan vastauksen tutkimuskysymyksiin: Miten lakia, suosituksia ja ohjeistuksia on sovellettu eri alueilla? Millaista vaikuttavaa sosiaalista kuntoutusta nuorille aikuisille on Suomessa saatavilla? Minkälaisia hyväksi todettuja sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja nuorille aikuisille on käytössä? Ja millaisia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen lähestymistavoissa nuorille aikuisille on?

Yhteistyökumppaninani toimivalla Etelä-Karjalan hyvinvointialueella eli Ekhvalla kehitetään tällä hetkellä aktiivisesti sosiaalisen kuntoutuksen palvelua ja sen kehittäminen on myös yksi palvelustrategiassa määritetty kehittämiskohde. Ekhvan palvelustrategiaan vuosille 2023–2025 on kirjattu, että Ekhvalla panostetaan systeemisen ja moniammatillisen työotemallin mukaisesti ihmisen kokonaisvaltaiseen ja hänen omista tarpeistansa lähtevään hoitoon kehittämällä psyykkisen ja sosiaalisen kuntoutuksen palveluja. Ekhva panostaa ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisyyn ja siihen liittyvään eriarvoisuuden vähentämiseen. Kuntoutujat, kokemusasiantuntijat, läheiset ja muut alueen toimijat on tarkoitus ottaa mukaan palveluiden kehittämiseen. (Etelä-Karjalan hyvinvointialue 2023, 28). Ekhvalla on tarjolla nuorille 18–28-vuotiaille aikuisille sosiaalista kuntoutusta hyvinvointialueen itse tuottamana palveluna ryhmämuotoisena palveluna ja yksilömuotoisena palveluna (Ekhva a).

2 Kirjallisuuskatsauksen lähtökohdat

2.1 Nykytilan ja tarpeen kuvaus

Sosiaalinen kuntoutus on kirjattu sosiaalihuoltolakiin joulukuussa 2014 (1301/2014). Sitä on toteutettu Suomessa vaihtelevin käytännöin esimerkiksi eri palveluiden yhdistelmänä tai vain osalle kunnista tai asiakkaista. Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen haasteena on epäyhtenäisyys eri alueiden kanssa ja hankerahoituksella tuotetut erilaiset järjestämis- ja sisältötavat (Lindh ym. 2018, 10.) Böckermanin (2017) tekemä sosiaalisen kuntoutuksen toimintatutkimus työllistymistä edistävänä palveluna esimerkiksi kuvaa, kuinka sosiaalista kuntoutusta toteutetaan usein jonkun muun palvelun sisällä, kuten kuntouttavassa työtoiminnassa tai asumisyksikön palvelussa. Raija Kerättären (2016) väitöstutkimus kuvaa myös sosiaalisen kuntoutuksen linkittymistä työvoimapalveluiden kanssa tehtävään yhteistoteutuksella toteutettavaan palveluun. Tutkimuksen tuloksissa korostui tarve sosiaalisten terveystieteiden lisäämiselle ja moniammatillisen yhteistyön hyödyntämiselle. Myös Juvonen-Posti (2018) tutki väitöskirjassaan työurien keskeytymiseen ja niiden jatkamiseen liittyvää kuntoutuksen tarvetta ja niihin vaikuttavia tekijöitä. Hänen mukaansa sosiaalisella kuntoutuksella ja työvoimapalveluilla on useita yhdyspintoja ihmisen hyvinvointia ja työllistymistä edistävässä rajapinnassa.

Sosiaalisen kuntoutuksen kenttä muuttuu jatkuvasti, joten sen yhtenäinen kuvaaminen ei ole helppoa ja tieto saatavilla olevista palveluista on pirstaleista (Nieminen 2018, 10). Sosiaalisen kuntoutuksen toteutustavat vaihtelevat. Toisissa kunnissa asiakkaat saavat osallistumisesta jonkunlaisen kulukorvauksen, osassa eivät. Myös ammattilaisten osaamisessa ja ammattitaustoissa on vaihtelua. Osassa kunnista ja hyvinvointialueista sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on ulkoistettu ostopalveluksi tai tuotetaan yhteistyössä esimerkiksi kolmannen sektorin tai kuntien palveluiden kanssa. (Hämäläinen 2019; Salopaju 2020, 9, 76.) Nyt hyvinvointialueille siirryttyä ja uuden hallituskauden aloitettua sosiaalipalvelut ovat jääneet vähemmälle huomiolle hyvinvointialueita koskevissa muutoskeskusteluissa. Sote-keskustelut ovat muuttuneet terveys- ja hyvinvointipalveluita koskeviksi keskusteluiksi ja sosiaalipalvelut on liitetty hyvinvointikäsitteen alle. (Sorsa ym. 2023.) Hyvinvointialueiden rahoituksen siirryttyä kunnilta valtiolle, ovat useat hyvinvointialueet palveluihin kohdistuvien muutosten edessä, sillä käytettävissä olevat määrärahat ovat selkeästi vähentyneet (Juko 2023; Talentia 2023; Super 2023).

Sosiaalista kuntoutusta tarjotaan asiakkaalle yleensä sen jälkeen, kun hänen toimintakykynsä on jo heikentynyt jonkun tapahtuman seurauksena. Sosiaalista kuntoutusta on mahdollista toteuttaa kuitenkin myös ennaltaehkäisevänä toimintana, jolloin ihmisen ongelmiin

voidaan antaa tukea ja apua ennen kuin ne ovat kasvaneet liian suuriksi. Esimerkiksi kouluksusaamiskokemuksen vaikutusten minimoiminen jo sen alkuvaiheessa, voisi ehkäistä asiakkaan syrjäytymistä ja pidempikestoisen kuntoutuksen tarvetta. (Nieminen 2018, 15.) Tällä olisi vaikutusta syrjäytymisen, kuten koulupudokkuuden ja työelämän ulkopuolelle jäämisen, vähentämiseen, joka olisi yhteiskunnallisestikin merkittävää (STM 2017, 42).

Sosiaalipalveluiden muutokset kuten rakenteinen kirjaaminen (THL 2021) ja lakiuudistus digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) muuttavat palveluita ja niiden mitattavuutta ja saatavuutta, sillä esimerkiksi palveluiden hakemisen käytännöt yhtenäistyvät ja tällä hetkellä kaikilla hyvinvointialueilla pitäisi olla mahdollisuus hakea sosiaalisen kuntoutuksen palvelua itsenäisesti myös verkon kautta tehtävällä hakemuksella. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) korostaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja palveluihin liittyvää valinnanvapautta ja näin mahdollistaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelukentän laajentumisen ja monipuolistumisen. Myös sosiaalipalveluiden siirtyminen Kanta-palveluihin lisää vertailukelpoista tietoa ja yhdenmukaistaa eri toimijoiden ja alueiden palveluita (Kanta 2019).

Sosiaalisesta kuntoutuksesta löytyy useita YAMK-opinnäytetöitä ja Pro gradu -tutkielmia lähivuosilta. Monet niistä ovat laadullisia ja tarkastelevat sosiaalisen kuntoutuksen palvelun toteuttamista tietyllä alueella Suomessa tai keskittyvät kuvaamaan sosiaalisen kuntoutuksen hyötyjä joko työntekijänäkulmasta (mm. Koivisto 2017, Walo 2017, Hämäläinen 2019, Salopaju 2020, Lammassaari 2020) tai asiakasnäkökulmasta (Kiviranta 2015). Aikaisemmista tutkimuksista poikkeavana lähestymistapana Holopainen (2016) haastatteli kehittämissyöhönsä sekä työntekijöitä, että asiakkaita.

Jaana Koskela (2020) tutki Nuorten sosiaalista kuntoutusta monialaisissa yhteistyömuodoissa Lapin alueella. Tutkimustuloksissa havaittiin, että palvelut kohdistuvat monesti moniongelmaisille, paljon palveluita tarvitseville nuorille. Sosiaalisen kuntoutuksen nähtiin olevan erityisesti arkipäiväntoiminnoissa valmentavaa, palveluohjauksellista rinnalla kulkevista, voimavaraistavaa ja pitkäaikaista nuoren aitoa kohtaamista tämän omassa ympäristössä. Tutkimuksessa verkostotyö nähtiin tärkeäksi osaksi nuoren tukemista, mutta sen toteutumiseen vaikutti ratkaisevasti työntekijän asenne, asiakkaan osallistuminen verkostotyön suunnitteluun ja ajankäytön resurssit.

Vehniäinen (2019, 52–56) tarkasteli tutkimuksessaan sosiaalista kuntoutusta kunnallisessa aikuissosiaalityössä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksessa tuotiin esiin sosiaalisen kuntoutuksen olevan merkityksellinen osa sosiaalipalveluita, joka on vielä kehitys- ja muutosvaiheessa. Vaikuttava sosiaalinen kuntoutus nähtiin pohjautuvan yhteistyöhön ja

yhteiseen käsitykseen asiakkaan tuen tarpeista. Sosiaalinen kuntoutus nähtiin erityisen tärkeäksi niille, jotka eivät kykene työelämään tai ovat muutoin vaarassa syrjäytyä.

Uusimmissa tutkimuksissa ei vielä noussut COVID-19 tuomien pitkäaikaisvaikutuksia nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen palveluun. Salopaju (2020, 43) toi tutkimuksessaan esiin, että COVID-19 oli vaikuttanut negatiivisesti palveluihin, eikä sosiaalisen kuntoutuksen ryhmät ja toiminta olleet päässeet alkamaan kunnolla tutkimuksen kohteena olleessa toimintakeskus Hanskassa. Vehkalahti ym. (2021) Nuoret ajassa nuorisotutkimuksesta havaitsivat, että syrjäseudulla asuvista nuorista moni palasi 2020 vuoden keväällä, takaisin kotiseudulle kaupungeista, kun Suomessa vallitsivat COVID-19 takia valmiuslain mukaiset poikkeusolot. Paluumuuton syiksi nähtiin taloudellisen tilanteen heikentymisen lisäksi myös yksinäisyyden kokemus, jota nuoret kertoivat kokeneensa asuessaan yksin kaupungissa. Wiedermann ym. (2022) havaitsivat Englannissa toteutetussa tutkimuksessa, että COVID-19 lisäsi nuorten aikuisten mielenterveysongelmia merkittävästi. Erityisesti ahdistuksen ja masennuksen määrät lisääntyivät nuorten aikuisten tutkimustuloksissa ja nuorten toiminnalliset haasteet kasvoivat niillä nuorilla, joilla oli jo ennen pandemian alkua terveydellisiä haasteita.

2.2 Yhteistyökumppani Ekhva

Etelä-Karjalan hyvinvointialueella sosiaalista kuntoutusta toteutetaan hyvinvointialueen omana palveluna ryhmämuotoisesti ja yksilöllisen sosiaalisen kuntoutuksen palveluna. Etelä-Karjalassa nuorten aikuisten sosiaalipalvelut ovat 18–28-vuotiaille suunnattuja palveluja. Näihin palveluihin kuuluvat sosiaalityön avopalvelut (neljä sosiaaliohjaajaa, kaksi sosiaalityöntekijää ja kolme sairaanhoitajaa), Katajapuun asumisyksikkö (nuorille, jotka tarvitsevat vielä tukea ja ohjausta ennen itsenäistä asumista) ja Nuorten paja (kolme ohjaajaa). Työtä ohjaa yksi yhteinen esihenkilö. Avopalveluiden sosiaaliohjaajat tai sosiaalityöntekijät tekevät sosiaalisen kuntoutuksen palveluntarpeen arvion ja päätöksen sosiaalisen kuntoutuksen palveluista. Nuorten paja toteuttaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelua. Nuorten pajalla on ryhmätoimintaa sekä Lappeenrannassa että Imatralla. (Ekhva a.)

Alaikäisille Etelä-Karjalan hyvinvointialueella on tarjolla MDFT-terapiaa sosiaalisena kuntoutuksena, mutta esimerkiksi ryhmämuotoista sosiaalista kuntoutusta ei heille ole tarjolla. läkkäiden puolella on menossa hanke, jossa kehitetään sosiaalista kuntoutusta vanhuksille ja vammaisille henkilöille, mutta palvelun kehittäminen on vielä suunnitteluvaiheessa. läkkäiden palveluissa sosiaalinen kuntoutus tulee mahdollisesti olemaan lähempänä toimintakykyä ylläpitävää virike- tai päivätoimintaa kuin suunnitelmallista sosiaalista kuntoutusta. (Pennanen 2023.) Lisäksi aikuisten monialaisissa palveluissa työpajatoiminnan puolella ollaan aloittamassa sosiaalisen kuntoutuksen palvelua ja Ekhvalla toimiva Arjen askel -

kuntouttava kotiin tehtävä asumispalvelu mielenterveys- ja päihdekuntoutujille toimii sosiaalisen kuntoutuksen palvelupäätöksellä (Ekhva b; Kirmanen 2023).

Etelä-Karjalan alueella on useampia ryhmä- ja olohuonetoimintoja nuorille aikuisille hankkeiden, kuntien ja kolmannen sektorin kautta: Muun muassa Kulttuuripaja Saimaan (kulttuuripaja Saimaa), Lap-tuote säätiön (Laptuite-säätiö), Nicehearts oy:n Yhteisötalon (Nicehearts) ja Ohjaamo-toiminnan kautta, jotka tukevat hyvin nuorten osallisuutta ja syrjäytymistä ehkäisevää toimintaa. Nykyinen hyvinvointialueen tuottama sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on murroksessa ja sitä pyritään kehittämään niin, että se vastaisi mahdollisimman hyvin alueen asiakastarpeisiin ja olisi mahdollisimman vaikuttavaa (Pennanen 2023).

2.3 Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tavoite on tuottaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämiseksi aiheen parissa työskenteleville ja aiheesta kiinnostuneille. Kirjallisuuskatsauksen tarkoitus on selvittää, miten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan Suomessa, erityisesti nuorten aikuisten asiakasryhmässä ja millaisia hyväksi todettuja sosiaalisen kuntoutuksen malleja on käytössä.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten lakia, suosituksia ja ohjeistuksia on sovellettu eri alueilla?
2. Millaista vaikuttavaa sosiaalista kuntoutusta nuorille aikuisille on Suomessa saatavilla?
3. Minkälaisia hyväksi todettuja sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja nuorille aikuisille on käytössä?
4. Millaisia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen lähestymistavoissa nuorille aikuisille on?

3 Nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen palvelu

3.1 Nuoren aikuisen määritelmä

Nuorelle aikuiselle ei Suomen laissa ole yhtä ainoaa määritelmää, vaan se voidaan tulkita eri yhteyksissä eri tavoin. Sosiaalihuoltolaissa ja lastensuojelulaissa nuorella tarkoitetaan 18–24-vuotiasta henkilöä (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 3 §; lastensuojelulaki 417/2007/ 6 §), kun taas nuorisolaissa (1285/2016 3 §) nuorella tarkoitetaan alle 29-vuotiasta henkilöä. Tilastokeskus määrittää työikäisten väestöön kuuluvan kaikki 15–74-vuotiaat henkilöt. Laki kotouttamista edistävistä palveluista (1386/2010 27 §) määrittää ilman huoltajaa maassa asuvien nuorten voivan olla tukitoimenpiteiden piirissä, kunnes he täyttävät 25 vuotta. Valtion rahoittamassa 2022 nuorisobarometrissa (Pirttijärvi & Kivijärvi 2023, 5) nuoret määritellään 15–29-vuotiaiksi. Koska yhteistyökumppani Etelä-Karjalan hyvinvointialueella nuorten aikuisten palvelut on suunnattu pääosin 18–28-vuotiaille nuorille aikuisille ja sosiaalisen kuntoutuksen palvelua toteutetaan samalle ikäryhmälle samojen työntekijöiden toimesta, tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa nuoret (aikuiset) käsitetään ikäryhmään 18–28-vuotiaisiin kuuluviksi (Ekhva a).

Suurimmassa osassa hyvinvointialueiden nettisivuista ei löydy tietoa, siitä onko hyvinvointialueella saatavilla sosiaalista kuntoutusta erikseen nuorten aikuisten asiakasryhmälle. Hyvinvointialueista seitsemällätoista mainittiin olevan tarjolla sosiaalisen kuntoutuksen palvelua. Seitsemällä hyvinvointialueella seitsemästätoista sosiaalisen kuntoutuksen palvelua järjestettiin koko työikäisten asiakaskunnalle. (VARHA, Satakunnan hyvinvointialue, Kanta-Hämeen hyvinvointialue, PIRHA, Päijät-Sote, Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue, ELOISA, Ekhva a, Helsingin kaupunki, Itä-Uusimaa, Kainuun hyvinvointialue, soite, KEUSOTE a, KEUSOTE b, KEUSOTE c, Kymenlaakson hyvinvointialue, lapha, Keski-Suomen hyvinvointialue, Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue, Pohjanmaan hyvinvointialue, SiunSOTE, Pohde, Pohjois-Savon hyvinvointialue, Vantaan ja Keravan hyvinvointialue.) Pohjois-Pohjanmaalla, Lapissa, Etelä-Savossa, Keski-Pohjanmaalla ja Etelä-Karjalassa löytyi tieto erillisestä nuorille suunnatusta sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta (Ekhva a, Pohde, lapha, ELOISA, soite). Pirkanmaalla, Etelä-Karjalassa ja Keski-Pohjanmaalla on saatavilla myös nuorten aikuisten yksilöllistä sosiaalisen kuntoutuksen palvelua (PIRHA, Ekhva a, soite).

Harkko ym. (2018) tutki väitöskirjassaan 1983–1985 vuosina syntyneitä nuoria pitkittäistutkimuksena nuorten ollessa 17–26-vuotiaita. Harkko havaitsi, että aikuisuuteen siirtyminen on yksilöllistynyt ja nuorten taitoon selviytyä ja käsitellä erilaisia elämänmuutoksia ja sosiaalisia tilanteita vaikuttaa sosiaalinen kerrostuminen. Sosiaalinen kerrostuminen, eli se mihin luokkaan, perhetaustaan tai vanhempien koulutustasoon ihminen kuuluu vaikuttaa

nuoren yksilöllisiin suhteisiin. Sukupuolella ja rodulla on Harkon mukaan merkittävä vaikutus nuorten koulutukseen ja työuriin. Ne nuoret, joilla ei ole perheen tukea saatavilla riittävästi ja joilla on useampia päällekkäisiä ongelmia, ovat heikoimmassa asemassa aikuisuuteen siirtymisessä. Harkon ym. (2018, 3–4) mukaan Suomessa on korkea määrä nuoria aikuisia, jotka saavat kuntoutustukea tai väliaikaista eläkettä. Mielenterveysongelmilla ja työttömyydellä havaittiin olevan kaksisuuntainen yhteys erityisesti nuorilla aikuisilla. Työttömyyden vaikutus mielenterveyteen näkyi vahvemmin nuoremmilla aikuisilla. Mielenterveysongelmista kärsivillä nuorilla aikuisilla havaittiin taustalta heikko koulutus- ja työhistoria, mikä puolestaan altisti heidät jatkuvan mielenterveysongelman riskille.

NEET-nuoret (Not in Employment, Education or Training" eli "ei työssä, tutkintoon johtavassa koulutuksessa eikä kurssikoulutuksessa) -käsitettä käytetään Euroopan virallisissa tilastotutkimuksissa. Suomessa tilastokeskus mittaa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten lukumäärää hiukan eri tavoin, sillä Suomessa tilastoinnissa otetaan huomioon nuoret, jotka ovat suorittamassa asevelvollisuutta. (Tilastokeskus.) Hillamo (2018, 146) toi artikkelissaan esiin NEET-käsitteen leimaavuuden ja sen tavan määrittää nuoren asema hänen itsensä ulkopuolelta. NEET-statusen saa oltuaan vuoden työn ja koulutuksen ulkopuolella. Se ei kuitenkaan tarkoita kaikkien nuorten kohdalla mitään hälyttävää, sillä statusen taustalla voi olla nuoren oma valinta, kuten välivuosi, vapaaehtoistyö, aktiivinen harrastustoiminta tai esimerkiksi pääsykokeisiin lukeminen. NEET-statusen ulkopuolelle jää myös nuoria, jotka todellisuudessa joutuvat näkemään paljon vaivaa saadakseen osa-aika- tai muita pätkätöitä, eivätkä he tule yhteiskunnassa riittävästi nähdyksi ja autetuksi.

Hillamon (2018, 146) mukaan toimeentulotuen ja muiden etuuksien sijaan nuoria voisi kannustaa erillinen osallistumistulo. Harkon ym. (2018, 68, 70–71) mukaan opintojen eteneminen korkeakouluopintoihin ennen 26-vuoden ikää vähentää nuorten psyykelääkkeiden käyttöä ja ehkäisee työ- ja koulutuksen ulkopuolelle jäämisen riskiä. Nuoren taustat, kuten sijaishuoltotausta tai useiden elämänalueiden haasteet vaikuttavat kuitenkin nuoren mahdollisuuksiin päästä työelämään ja opiskelemaan. Opiskeluihin ja työelämään pääsyn taas havaittiin vaikuttavan siihen, milloin nuori itsenäistyy ja muuttaa pois lapsuuden kodistaan.

3.2 Sosiaalisen kuntoutuksen käsite

Sosiaalisen kuntoutuksen käsite on ollut Suomessa käytössä ainakin 1950-luvulta lähtien. Sen tavoitteena on ollut kuntouttaa yksilöitä osaksi keskimääräistä elämäntapaa. 1970-luvulta lähtien alettiin kiinnittämään huomiota myös yksilön ympäristöön ja sosiaalinen kuntoutuminen alettiin nähdä ympäristöön sidoksissa olevana prosessina. 1990- ja 2000-luvuilla sosiaalista kuntoutusta määritettiin sen käytännön toteuttamisen kannalta. (Nieminen 2018, 10–11, Haimi & Kahilainen 2012, 41–46 mukailten.) Kannasojan (2018, 41, 44)

mukaan sosiaalista kuntoutusta määriteltiin 1980-luvulla aktiivisesti sekä työnä, että käsitteenä ja se liittyi vahvasti sosiaalisen toimintakyvyn ylläpitoon. Vuonna 1983 sosiaalinen kuntoutus määritettiin *prosessiksi, jonka tavoitteena oli sosiaalisen toimintakyvyn säilyttäminen*. 2000-luvulla keskusteluissa nousi toimijuuskäsite, joka oli sidoksissa ihmisen käytössä olevaan toimintakykyyn. (Kananoja 2018, 50–51.) Kuitenkin vasta vuonna 2014 sosiaalinen kuntoutus lisättiin omana palveluna sosiaalihuoltolakiin (1301/2014 17 §). Sosiaalisen kuntoutuksen historiassa on nähtävissä eri ajassa tapahtunut yhteiskunnallinen työtehtävien muutos, joka on vaikuttanut myös kuntoutumisen painopisteiden muutoksiin. Aiemmin ihmiset tekivät fyysistä työtä, jolloin kuntoutumisenkin ajateltiin lähtevän fyysisestä kuntoutumisesta. Työelämän muuttuessa työyhteisötaitoja ja sosiaalista kyvykkyyttä vaalivammaksi, myös kuntoutuksen puolella alettiin painottamaan sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamista. (Nieminen 2018, 13.)

Kansainvälisesti sosiaalinen kuntoutus on nähty kuntoutuksen prosessin sosiaalisiksi osa-alueeksi, joka käsittää erityisesti sosiaalisen puolen kuntoutuksen palveluissa. Sosiaalisen kuntoutumisen ajatellaan tapahtuvan ihmisen sosiaalisissa ympäristöissä, yhteisöissä ja rakenteissa, jolloin näissäkin tulee tapahtua muutosta kuntoutumisen onnistumiseksi. (Kataja ym. 2022.) WHO:n (2023) mukaan kuntoutukseen liittyvää sosiaalisten taitojen harjoittelua toteutetaan muualla maailmassa erityisesti skitsofreniaa sairastaville, autismin kirjon häiriöstä kärsiville ja henkilöille, joilla on todettu älyllinen vamma.

Kuntoutuminen liittyy asiakkaan sosiaalisiin suhteisiin ja niihin paikkoihin ja tiloihin, joissa hän liikkuu arkipäivissään (Nieminen 2018, 17). Kuntoutuminen käsitteenä on suunnitelmallisen prosessin toteuttamista, joka lähtee kuntoutujan tarpeista ja tavoitteista. Kuntoutuksen avulla ylläpidetään ja edistetään ihmisen toiminta- ja työkykyä ammattilaisen tuella. Kuntoutusta toteuttavalla työntekijällä on pyrkimys lisätä asiakkaan osallisuutta ja aktiivisuutta ja vaikuttaa myönteisesti asiakkaan toimintaympäristöön. Kuntoutus kuuluu osaksi monialaista palvelujärjestelmää ja kuntoutumisen ammattilaisten työhön kuuluu myös asiakkaan lähipiirin tukeminen. Kuntoutus on lakisääteistä palvelua, jonka avulla edistetään ihmisen toimintakykyä, itsenäistä selviytymistä, osallistumismahdollisuuksia ja työhön ja opiskeluun liittyviä taitoja. (STM b, Kela 2024.)

Sosiaalisuus-käsiteellä on aina yhteisöllinen merkitys. Laajasti ymmärrettynä se tarkoittaa yhteisöä tai yhteiskunnallista elämää tai sen piirissä tapahtuvaa elämää. Sosiaalinen toiminta ja yhteiskuntaan ja yhteisöihin kuuluminen ovat ihmisille laajityyppillistä toimintaa ja siihen kuuluu keskinäisen tuen antaminen ja saaminen, tukeen panostaminen ja yhteisöihin, kuten opiskeluryhmään, harrastusryhmään tai naapurustoon kiinnittymisen tarve. (Pohjola 2017, 16–17.) Ihmisen sosiaalisuutta tarkastellaan yleensä yksilönäkökulmasta, miten hän

toimii muiden kanssa, mitä uskomuksia, tunteita ja tulkintoja hän tekee ollessaan vuorovaikutustilanteessa toisten kanssa. Sosiaalisuus on kuitenkin toisen kanssa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa toimintaa, jossa jokainen vuorovaikutustilanteessa oleva vaikuttaa myös muihin tilanteessa olijoihin. (Helkema ym. 2020.)

3.3 Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun järjestäminen

Sosiaalihuoltolaissa on säädetty henkilöstöä koskeva säädös (1301/2014 49a §) sosiaalipalveluiden laadun varmistamiseksi, jonka mukaan sosiaalipalveluja tuottavassa toimintayksikössä on oltava henkilöstö, jonka määrä, koulutus ja rakenne vastaavat toimintayksikön palveluja saavien henkilöiden määrää ja palvelun tarvetta.

Asiakasta parhaiten palveleva yksilöllinen toteutustapa voi olla muodoltaan ryhmämuotoista, yksilötyötä, näiden yhdistelmää tai muuta asiakkaan tarpeisiin vastaavaa palvelua. Sosiaalisen toimintakyvyn ja osallisuuden vahvistuminen voi tapahtua vain sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisen tai toisten kanssa. (Nieminen 2018, 16–17.) Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnassa toiminnallisuus on tärkeä osa, jonka avulla asiakas oppii uusia taitoja ja vahvistaa jo osattuja taitoja. Ryhmätoiminta lisää asiakkaan sosiaalisen toimintakykyä, osallisuuden kokemusta, yhdessä tekemistä ja pystyvyyden ja toimijuuden tunnetta. Ryhmätoiminta vahvistaa myös asiakkaan itsetuntoa. Ryhmäytyminen on tärkeää ja sitä helpottaa, kun ryhmän osallistujilla on jokin yhdistävä tekijä kuten kiinnostus taiteeseen tai ruoanlaittoon. Ryhmätoimintaan osallistuminen lisää asiakkaan kognitiivisia ja sosiaalisia taitoja ja asioiden yhteinen jakaminen auttaa kaikkia ryhmäläisiä eteenpäin. (Vuokila-Oikonen & Siira 2020,18.)

Holopaisen (2016, 28) mukaan ryhmätoiminta voi olla yhteistä tekemistä, kuten ruoanvalmistusta, kädentaitoja, ulkoilua, ongintaa tai palstaviljelyä. Se voi olla erilaisia toimintapäiviä, kuten tavaravaihtopäiviä, vierailuja ja yhteisöllistä auttamista. Ryhmätoiminnassa voi hyödyntää myös asiakasvetoisia toimintoja eli sitä että ryhmänjäsenet itse ohjaavat vuorolaan jonkun yhteisen toiminnan. Ennen kaikkea ryhmätoiminta on yhteistä tekemistä ja kokeilemista, joka rakentaa ihmisten välistä luottamusta ja yhteishenkeä. Vähäkangaksen (2022, 65) mukaan ihmisellä on tarve olla sosiaalisen ryhmän merkityksellinen jäsen. Ryhmään kuulumisen ja ryhmän jäseniltä saatu arvostus auttavat myös arvostuksen vastaanottajaa näkemään itsensä arvokkaana yksilönä.

Sosiaalinen kuntoutus voi palveluna olla myös yksilötyötä, joka perustuu asiakkaan ja työntekijän hyvään kohtaamiseen. Asiakastapaamisia on tärkeä suunnitella huolella ja kertoa asiakkaalle avoimesti omista työskentelytavoista. Tapaamisissa on annettava asiakkaalle aikaa ja kohdata häntä mahdollisuuksien mukaan erilaisissa toimistoympäristöissä.

(Pyhäjoki & Koskimies 2017, 164.) Yksilötyötä voi ajatella myös jalkautuvana työnä. Se voi olla sosiaaliohjausta, tutustumiskäyntejä ja muita asiakkaan tarpeesta tapahtuvia toimintoja. Se voi tapahtua esimerkiksi asiakkaan kotona, asiakkaan lähiympäristössä, ulkoisessa ympäristössä tai olla yhteistyötahojen kanssa tehtävää yhteistyötä yhdessä asiakkaan kanssa. (Anttila 2022, 57.)

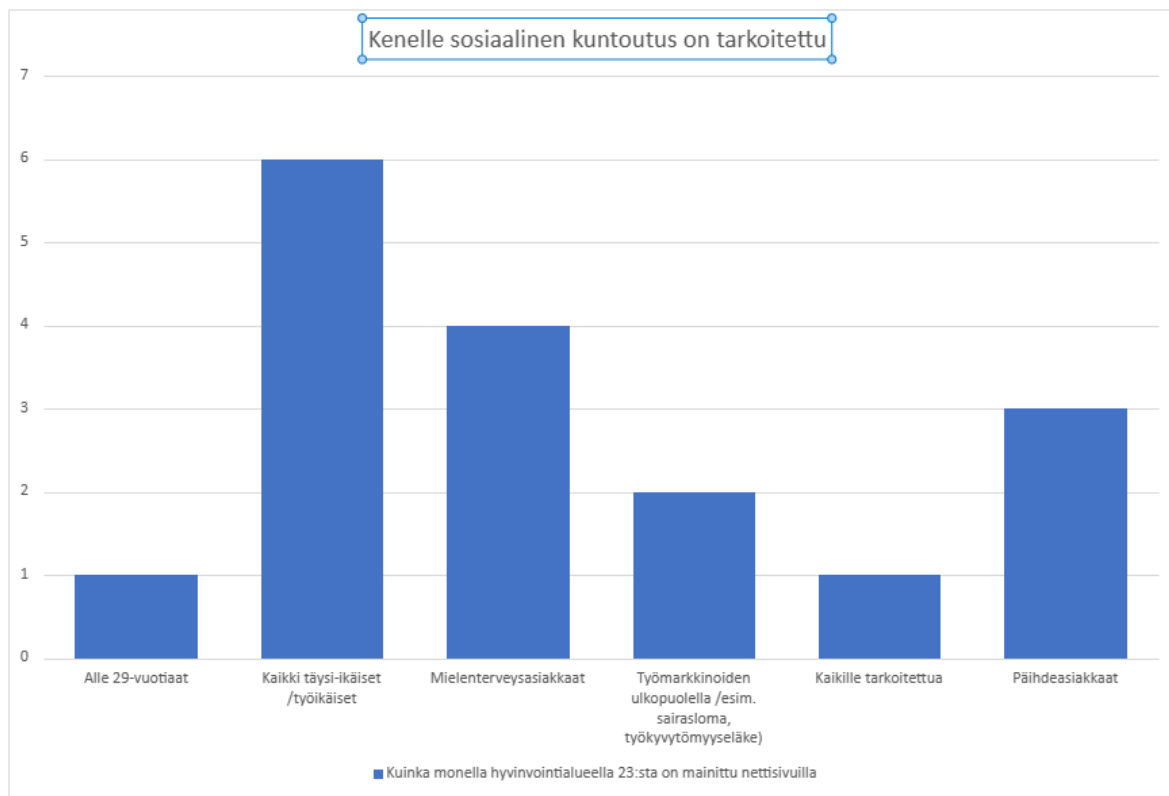
Sosiaalista kuntoutusta toteutetaan usein toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen. Toiminnallisten menetelmien sopivuus ja sisältö ovat tärkeitä tekijöitä asiakkaan motivaation ja kuntoutumisen etenemisen kannalta (Nieminen 2018, 18). Esimerkiksi Mikkelissä Arki on draama -toiminta on matalan kynnyksen sosiaalista kuntoutusta, joka on suunnattu 18–29-vuotiaille nuorille. Toiminnassa olevat nuoret pääsevät osallistumaan toimintaan, joka sisältää teatterin tekemiseen tarvittavia taitoja ja on toteutettu moniammatillisena yhteistyönä. (Ikonen 2018, 261–265.) Toiminnallisten menetelmien hyödyntäminen voi olla haastavaa ammattilaiselle, sillä omat elämänihauteet ja mieltymykset eivät voi määrittää tarjottavia aktiviteetteja, vaan niiden pitää olla asiakkaista lähtöisin olevaa ja asiakkaalle mielekästä. Toiminnallisia menetelmiä hyödyntäessä on hyvä muistaa yhteistyön merkitys, sillä sosiaalipalveluiden ei tarvitse toimia pelkästään itsenäisenä toimintana, vaan toteutuksessa voi hyödyntää paikallista yhteistyötä. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tavoitteena on kuntoutuminen ja se ettei sen jälkeen asiakas palaisi enää takaisin lähtötilanteeseensa. (Nieminen 2018, 18–19.)

Pekkala ym. (2022) käsittelevät tutkimusartikkelissaan rikostaustaisten nuorten sosiaalisten ja kielellisten taitojen kuntouttamista vankeusaikana ja kuntoutumisen vaikutuksia siihen osallistuneisiin nuoriin. Tutkimuksen nuoret olivat osin alaikäisiä ja tutkimus toteutettiin englanninkielisissä maissa. Rikosseuraamuslaitoksen (2023) mukaan sosiaalista kuntoutusta voidaan järjestää myös Suomessa vankiloissa. Sen järjestämisestä säädetään sekä vankeus- että sosiaalihuoltolaissa. Vankiloiden sosiaalinen kuntoutus voi painottua esimerkiksi arkielämän taitojen ylläpitämiseen, sosiaalisten suhteiden ja vanhemmuuden tukemiseen, työelämävalmiuksien kehittämiseen tai terveyttä ja hyvinvointia parantavaan ja vapautteen valmentavaan toimintaan. Vankiloissa sosiaalista kuntoutusta voidaan toteuttaa toiminnallisilla menetelmillä, ryhmätoimintana, työpajatyöskentelynä tai yhdessä tekemisenä. Työssä korostuu yksilöllisyys, keskustelut, kannustus ja vahvistaminen. Erityisesti vangit, joilla on haasteita sosiaalisessa selviytymisessä ja vangit, joilla on vaikeuksia sijoittua vankilan muuhun toimintaan hyötyvät sosiaalisesta kuntoutuksesta. Vankilassa sosiaalista kuntoutusta järjestetään yhdessä päihdekuntoutuksen kanssa tai päihdekuntoutuksen jälkeen. Pekkalan ym. (2022, 409) mukaan rikostaustaisen nuoren kommunikaation tukeminen voi lisätä nuorten itsetuntoa, luoda sosiaalisia suhteita ja yhteiskuntaan sopeutumista.

Kommunikaation tukeminen mahdollistaa nuoren valmiuksia osallistua ja pärjätä omassa oikeusprosessissa, kouluttautumisessa, kuntoutumisessa ja omien asioiden hoitamisessa.

Sosiaalista kuntoutusta järjestetään hyvinvointialueilla hyvin eri tavoin ja se näkyy myös hyvinvointialueiden nettisivuilta tietoa etsiessä. Kuudella kahdestakymmenestä kahdesta hyvinvointialueesta ei löydy hakukentästä haettaessa tai palveluvalikosta lainkaan mainintaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta. Vain kolmella hyvinvointialueella mainittiin sosiaalista kuntoutusta järjestettävän erityisesti nuorille aikuisille ryhmämuotoisena. Kuudella hyvinvointialueella mainitaan, että sosiaalisen kuntoutuksen palvelua on saatavilla ostopalveluna. Viidellä hyvinvointialueella mainitaan sosiaalista kuntoutusta löytyvän yksilöllisenä palveluna, kahdessa päivätoimintana ja työtoimintana, neljässä työpajatoimintana tai kuntouttavana työtoimintana tai sen ja sosiaalisen kuntoutuksen palvelun yhdistelmänä ja yhdellä hyvinvointialueella sosiaalisen kuntoutuksen palvelua mainitaan toteutettavan matalan kynnyksen palveluna. (VARHA, Satakunnan hyvinvointialue, Kanta-Hämeen hyvinvointialue, PIRHA, Päijät-Sote, Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue, ELOISA, Ekhva a, Helsingin kaupunki, Itä-Uusimaa, Kainuun hyvinvointialue, SOITE, KEUSOTE a, KEUSOTE b, KEUSOTE c, Kymenlaakson hyvinvointialue, Iapha, Keski-Suomen hyvinvointialue, Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue, Pohjanmaan hyvinvointialue, SiunSOTE, Pohde, Pohjois-Savon hyvinvointialue, Vantaan ja Keravan hyvinvointialue.)

Osassa hyvinvointialueista on nettisivuilla näkyvillä tarkempi määritelmä, siitä keille sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on tarkoitettu (Kaavio 1). Kuudella hyvinvointialueella sosiaalista kuntoutusta on saatavilla kaikille työkäisille, neljällä mielenterveysasiakkaille, kolmella päihdeasiakkaille ja yhdellä kaikille asiakkaille. Yhdellä hyvinvointialueella sosiaalista kuntoutusta oli saatavilla alle 29-vuotiaille ja kahdella työmarkkinoiden ulkopuolella oleville. (VARHA, Satakunnan hyvinvointialue, Kanta-Hämeen hyvinvointialue, PIRHA, Päijät-Sote, Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue, ELOISA, Ekhva a, Helsingin kaupunki, Itä-Uusimaa, Kainuun hyvinvointialue, SOITE, KEUSOTE a, KEUSOTE b, KEUSOTE c, Kymenlaakson hyvinvointialue, Iapha, Keski-Suomen hyvinvointialue, Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue, Pohjanmaan hyvinvointialue, SiunSOTE, Pohde, Pohjois-Savon hyvinvointialue, Vantaan ja Keravan hyvinvointialue.) Keski-Pohjanmaalla sosiaalinen kuntoutus on profiloitunut ainoastaan mielenterveyskuntoutujien palveluksi, mutta heille on tarjolla useampaa erilaista toimintaa (soite).

Kaavio 1: Kenelle sosiaalinen kuntoutus on hyvinvointialueilla tarkoitettu

3.4 Sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvä yhteistyö

Vaikka sosiaalinen kuntoutus on sosiaalipalvelua, voi sitä toteuttaa moniammatillisella yhteistyöllä myös muiden alojen ammattilaisten kanssa. Moniammatillisesta yhteistyöstä on säädetty sosiaalihuoltolain 1301/2014 41 § (liite 1). Karjalaisen ym. (2022, 15) mukaan sosiaalinen kuntoutus toteutuu usein palveluiden rajapinnalla muun muassa mielenterveys- ja päihdetyön, etsivän nuorisotyön, ohjaamotyön ja työvoimapolitiittisten palveluiden kanssa rinnakkain. Tästä syystä sosiaalisen kuntoutuksen tuleekin sisältyä osaksi soveltuvaa palvelukokonaisuutta ja toteutua osana palvelujärjestelmän yhteensovitettuja ratkaisuja.

Sosiaalisessa kuntoutuksessa tulee noudattaa monitoimijuuden periaatetta, eli laaja-alaista yhteistyötä kuntoutuspalveluiden ja muiden toimijoiden kanssa asiakkaan tuen tarpeen ja palveluiden järjestämisen selvittämiseksi (Karjalainen ym. 2022, 15). Eri toimijoiden ja toimintojen väliset rajat voivat olla usein häilyviä ja parhaimmillaan aktiviteetista tai toiminnasta voi siirtyä helposti toiseen tai palveluita voi toteuttaa limittäin, jolloin siirtymät palveluiden välillä helpottuvat (Nieminen 2018, 19). Joskus ammattilaisten ja asiakkaiden on vaikea hahmottaa, milloin on kyse sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaalinen kuntoutus mielletään usein osaksi vertaisryhmien, kuntouttavan työtoiminnan tai jonkun muun erillisen palvelun toteuttamista. (Holopainen 2016, 25.) Sosiaalihuoltolaissa ei ole erillistä mainintaa yli

24-vuotiaiden aikuisten työllistymisen ja opiskeluihin ohjautumisen tukemisesta sosiaalisen kuntoutuksen keinoin. Niemisen (2018, 12) mukaan tämä rajanveto nuorten ja vanhempien aikuisten välillä on mahdollisesti tehty sillä ajatuksella, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaaksi tulevien yli 24-vuotiaiden aikuisten ajatellaan olevan sosiaaliselta toimintakyvyltään ja työllistymismahdollisuuksiltaan niin huonossa asemassa, ettei heidän kuntoutumisensa opiskelu- ja työelämään nähdä mahdollisena. Hyvinvointipalveluiden rajanvedot eivät kuitenkaan saa johtaa syrjintään ja siksi nuorten aikuisten palveluihin liittyvät ikärajanvedot haastavatkin hyvinvointialueen palveluita asiakkaiden yhdenvertaisen kohtelun kannalta.

Hyvinvointialueilla sosiaalista kuntoutusta järjestetään hyvin eri tavoin. Osassa hyvinvointialueista sosiaalisen kuntoutuksen palvelu toteutetaan joko kokonaan tai osittain ostopalveluina (VARHA, Pirkanmaan hyvinvointialue, Kainuun hyvinvointialue, Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue, Keski-Uudenmaan hyvinvointialue, Lapin hyvinvointialue, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Vantaan ja Keravan hyvinvointialue). Saatavilla on kuitenkin hyvin niukasti tietoa siitä, milloin ja missä sosiaalisen kuntoutuksen palvelua järjestetään, ketkä palvelua antavat ja millaisella osaamistauksella ammattilaiset toimivat.

Ihmisillä on tarve hakeutua omaehtoisesti sosiaalisiin suhteisiin toisten kanssa. Se voi näkyä vapaaehtoistoimintaan osallistumisena tai esimerkiksi vertaistuen vastaanottamisena tai antamisena. Monet järjestöt tuottavat toimintaa, joka tukee ihmisten yhteisöllisyyttä. (Pohjola ym. 2017, 27.) Tällainen toiminta voi olla esimerkiksi ystävätoimintaa tai olohuonetyyppistä avointa toimintaa. Olohuonetyyppinen toiminta sosiaalisen kuntoutuksen palvelun lisänä tukee nuorten aikuisten osallisuutta ja tuo heille enemmän sisältöä arkeen. On tärkeää muistaa, että yksittäinen palvelu ei itsessään muuta asiakkaan elämää ja lisää hänen toimijuuttaan, vaan toimijuus rakentuu eri vuorovaikutussuhteissa ja toimintaympäristöissä. (Kinnunen 2018, 177; Karels 2019, 8–9.)

Sosiaalisen kuntoutuksen kuvataan olevan osa palvelukokonaisuutta ja palveluiden yhteensovittamista. Sen nähdään olevan ennen kaikkea asiakkaan toimintakykyä edistävää, elämän- ja arjenhallinnan tukea ja sosiaalisten suhteiden tukea ja vuorovaikutuksen edistämistä (Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue; Keski-Suomen hyvinvointialue; Satakunnan hyvinvointialue; Pirkanmaan hyvinvointialue; Etelä-Savon hyvinvointialue; Itä-Uudenmaan hyvinvointialue; Lapin hyvinvointialue; Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue; Pohjois-Savon hyvinvointialue; Kainuun hyvinvointialue; Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue; Pohde; Vantaan ja Keravan hyvinvointialue; Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue; Helsingin kaupunki.) Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu sisältää myös neuvontaa ja kuntoutusohjausta (Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue; Keski-Suomen hyvinvointialue; Etelä-Savon hyvinvointialue; Pohde).

4 Toimivat käytänteet hyvinvointipalveluissa

4.1 Vaikuttavuus nuorille suunnatussa sosiaalityössä

Liukko ym. (2022, 9, 22) määrittävät rakenteellisuuden sosiaalityön vaikuttavuuden työvälineeksi. Rakenteellisuuden avulla tuotetaan tietoa asiakas- ja yhteisötyöstä, jonka avulla sosiaalityötä voidaan kehittää ja siitä saadaan päätöksen tekoon ja suunnitteluun tarvittavaa tietoa. Sosiaalityön vaikuttavuuden mittaamisella saadaan tietoa palveluiden ja tukitoimien toimivuudesta ja saadaan tietoa epäkohdista, jotka estävät vaikuttavan sosiaalityön toteutumista.

Sosiaalipalvelun vaikuttavuutta ei synny, jos asiakas ei koe tarvetta hänelle tarjotulle tai saamalleen palvelulle. Sosiaalityön vaikuttavuutta mitataan yksilötasolla asiakkaiden tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta. (Kataja ym. 2022.) Vaikka sosiaalisen kuntoutuksen tarkoituksena on vaikuttaa erityisesti sen asiakkaaseen, sosiaalityö vaikuttaa myös asiakkaan läheisiin esimerkiksi vähentämällä huolta palvelun saajasta ja vähentämällä palvelun tarvetta muilta toimijoilta. (Liukko ym. 2022, 35.)

Vuokila-Oikkosen ja Siiran (2020, 17) mukaan nuoret tarvitsevat sosiaalisessa kuntoutuksessa työntekijöiden taholta kokemuksen, että he ovat tervetulleita, he ovat turvassa ja työntekijät osoittavat, että ovat kiinnostuneita, mitä heille juuri sillä hetkellä kuuluu, vaikka kuntoutuksen tavoite onkin pidemmällä tulevaisuudessa. Nuori tulee kohdata nuoren tasolla ja voimavara- ja ratkaisukeskeisyyden tulee lähteä nuoren omista tarpeista. Palveluiden tulisi olla helposti tavoitettavia matalan kynnyksen palveluita, joihin nuoren on helppo tulla ja joissa hänet ollaan valmiita ottamaan vastaan, kun hän itse on valmis.

4.1.1 Motivoituminen ja motivointi sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa

Sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuuden kannalta merkityksellistä on asiakkaan oma motivaatio ja toiminnan tuoma motivoituminen kuntoutukselle ja siihen osallistumiseen. Sosiaalinen kuntoutus on vapaaehtoista palvelua ja siihen suostuessaan asiakkaalla on tietynlainen motivaatio muutokseen. Motivointia pitää kuitenkin pitää yllä, nähdä jo tapahtunut positiivinen muutos ja sitä kautta innostaa eteenpäin pyrkimiseen. Asiakkaan on myös koettava, että hän voi itse vaikuttaa toimintaan, johon osallistuu. (Vähäkangas 2022, 66–70.)

Kannustimena ja motivoivana tekijä toimii asiakkaan tunne, että toimintaan osallistumisesta on itselle jotain hyötyä. Myös toiminnan sisältämä kurssien tai toimintojen suorittaminen, josta saa todistuksen tai merkinnän ansioluetteloon voi toimia motivoivana tekijänä. Sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisessa motivaatiota voi tuoda myös, jos toiminnasta saa jonkinlaisen kulukorvauksen ja matkakulukorvauksen. (Holopainen 2016, 28.)

Vähäkangaksen (2022, 54–58) mukaan nuoren motivaatioon käydä sosiaalista kanssakäymistä vaikuttaa nuoren aikaisemmat kokemukset kuten koulukiusaaminen. Jos nuoren ympäristö ei vastaa riittävästi hänen psykologisiin perustarpeisiinsa, kuten turvan tunteeseen, jää motivaatio todennäköisesti puuttumaan tai se esiintyy kontrolloidussa, eli ulkoapäin tulevassa muodossa.

4.1.2 Tavoitteellisuus sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa

Jokaiselle asiakkaalle tehdään sosiaalisesta kuntoutuksesta palvelupäätös, jota ennen on kartoitettava asiakkaan tarve palvelulle ja arvioitava siitä mahdollisesti saatava hyöty (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Härkäpää & Järvikoski 2018, 205). Sosiaalisen kuntoutuksen on vastattava aina tavalla tai toisella asiakkaan omia tarpeita ja tavoitteita. Jos kuntoutujan tavoitteet eivät ole lähtöisin hänen omista tarpeistaan, ei asiakkaan motivaatio kuntoutukseen osallistumiseen ole todennäköisesti kovin korkea. (Nieminen 2018, 13.)

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun alkuvaiheessa tehdään asiakkaan kanssa yhdessä hänen tilanteestaan arvio, joka pitää sisällään niin ongelmien kuin voimavarojenkin tarkastelun. Arviointi on tärkeä vaihe, joka määrittää toimenpiteet, joiden mukaan kuntoutusta annetaan. Usein kaikki ongelmat eivät kuitenkaan ole heti havaittavissa, vaan arvio syventyy ja muovaantuu asiakassuhteen syvetessä, kun asiakkaan elämäntilanteen eri puolet paljastuvat. Asiakkaan haasteiden tulkinta yhdessä asiakkaan kanssa on tärkeä osa sosiaalista kuntoutusta ja kuntoutumisen prosessia. Yhteinen, avoin keskustelu rakentaa luottamusta, joka on kuntoutumisen iso edellytys. Luottamuksen rakentuminen voi viedä ison osan kuntoutukselle varatusta ajasta, sillä asiakkaan aiemmat kokemukset sosiaalisista suhteista ja sosiaalisista palveluista vaikuttavat luottamuksen rakentumisen taustalla. (Nieminen 2018, 15.)

Kuntoutuksen tarkoituksena on laajentaa ja parantaa asiakkaan sosiaalisia suhteita, sillä monen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaan sosiaaliset suhteet toimivat huonosti tai ovat hyvin rajoittuneita (Nieminen 2018, 18). Asiakkaan tavoitteet ovat usein pieniä tavoitteita, joiden taustalla on isompi päätavoite. Asiakas voi tavoitella, että hän löytäisi merkityksellisen ihmissuhteen, mutta pienempinä tavoitteina tätä kohti voi olla esimerkiksi se, että asiakas tulee tapaamiseen tai tekee jotain hyvää itselleen. (Vuokila-Oikkonen & Siira 2020, 17.)

4.2 Palvelun toteutus, laatu ja mittaaminen

Sosiaalisen kuntoutumisen onnistumiseen vaikuttaa kuntoutujan arvot ja toiveet. Kuntoutuminen ei tapahdu ulkoistamalla kuntoutumisen työ ammattilaiselle, vaan asiakkaan on itse osallistuttava aktiivisena toimijana omaan kuntoutumisprosessiinsa. Sosiaalinen

kuntoutuminen ei ole yksistään sitä, että asiakas osaa noudattaa kulttuurisia ja yhteisöllisiä normeja, vaan että hänelle syntyy kokemus, että hänen elämänsä on hyvää ja merkityksellistä. (Kataja ym. 2022.)

Tavoitteiden asettamista auttaa tavoitteiden jäsentäminen osatavoitteisiin, nuoren voimavarojen ja toimintakyvyn muutosten huomioiminen. Tavoitteita voi syntyä, kun nuoren omaan näkökulmaan saadaan muutos toisten kanssa ajatusten jakaminen avulla. Uskallus jakaa toiveita ja haaveita ja niitä kohti menemiseen saatava tuki rohkaisevat nuorta, antavat hänelle hyväksyntää ja uusia näkökulmia ja lisäävät uskoa nuoren omaan hyvään elämään. Muiden kanssa keskustelu vahvistaa nuoren kokemusta hyväksytyksi tulemisesta. Hyväksyntää on tärkeää saada myös muilta läheisiltä. (Hautala ym. 2023, 30.)

4.2.1 Asiakaslähtöisyys ja dialogisuus

Asiakaslähtöisyys on tärkeä osa sosiaalista kuntoutusta. Asiakaslähtöisyys näkyy asiakkaan kohtaamisessa ja suhteen luomisessa erityisesti asiakassuhteen alussa, jossa alkukartoitusta tehdään keskustellen ja asiakkaan etenemisvauhtia tunnustellen. Asiakaslähtöisyyteen liittyvä luottamus rakentuu hitaasti ja avoimesti luottamuksesta keskustellen. Luottamuksen syntymisen voi nähdä siitä, että asiakas alkaa kertoa enemmän itsestään, hän sitoutuu sovittuihin tapaamisiin ja hänen kehonkielensä muuttuu rennommaksi. (Vuokila-Oikkonen & Siira 2020, 16–17.)

Kataja ym. (2022) tutkivat sosiaalista kuntoutusta kansainvälisestä näkökulmasta. Kansainvälistä aineistoa tarkastelevassa tutkimuksessa sosiaalisen kuntoutuksen asiakasryhmissä nähtiin kolme erilaista kategoriaa: terveyteen (esim. vamma tai sairaus), käyttäytymiseen (sosiaalisten normien vastainen käyttäytyminen) ja elämäntapaan (vanhukset) liittyvät kategoriat. Myös sosiaalisen kuntoutuksen fyysisen ympäristön osalta erotettiin kolme erilaista järjestelmää: sosiaalisen kuntoutuksen laitokset, yhteisöpohjaiset palvelut tai ohjelmat ja muut laitokset (esim. vankilat). Sosiaalisen kuntoutuksen käytäntöjen havaittiin sisältävän monipuolisesti erilaisia palveluja, kuten arviointia, terapiaa, neuvontaa, valmennusta, kasvatus- ja ammatillista koulutusta, kommunikaatio-ongelmien ratkaisua ja virkistystoimintaa.

Luottamuksellisessa asiakassuhteessa dialogisuus on tärkeä keino asiakkaan kuntoutumisen edistämiseksi. Työntekijän on tärkeä ottaa vaikeita asioita puheeksi asiakkaan kanssa, kun tämä on siihen valmis. Esimerkiksi häpeän kokemus ja siitä puhuminen on vaikea aihe, mutta sen puheeksi otto voi auttaa asiakasta käsittelemään häpeän tunteita. Sosiaalisessa kuntoutuksessa ratkaisukeskeisyys on yksi työmenetelmä, ja sitä käytetään esimerkiksi asiakkaan toivon herättelyssä. Asiakkaan toivo rakentuu siitä, että hänen onnistumisistaan ja edistymistään huomioidaan ja hänen puhettaan sanoitetaan positiivisesta

näkökulmasta, jolloin asiakas itsekin alkaa huomata hyviä asioita. (Vuokila-Oikkonen & Siira 2020, 18.)

4.2.2 Osallisuus ja syrjäytymisen ehkäisy

Sosiaalinen kuntoutus itsessään lisää usein jo osallisuutta. Mutta ammattilaisen tehtävä on varmistaa, että palvelu osallistaa asiakasta hänelle sopivassa suhteessa. (Ihalainen & Kettunen 2016, 226.) Osallisuuteen vaikuttaa yhteisöllisyyden käsite. Osallisuus on yhteisöllisesti tuotettu, mutta yksilöllisesti koettu ilmiö. Se on kokemussidonnaista ja kuvaa ihmisen mahdollisuuksia olla mukana, kuulua johonkin ja vaikuttaa asioihin. (Pohjola 2017, 22.) Yhteisöllisyydessä on kyse keskinäisten merkityksellisten suhteiden ja siteiden synnystä. Yhteisyyden voimakkuus, siteiden tiiviys, sosiaalinen pääoma ja sosiaalinen tuki voivat vaihdella yksilöllisesti ja eri tilanteissa. Suhteet voivat olla sen jäseniä sitovia, silottavia tai yhteen liittäviä. Sitovat suhteet kuten esimerkiksi perhesuhteet ovat usein tiiviitä, joka voi aiheuttaa myös kapinan tarvetta. Silottavat suhteet eivät usein ole kovin vahvoja, mutta ovat kuitenkin merkityksellisiä suhteen jäsenille. Tällaisia suhteita voivat olla ikään, sosioekonomiseen asemaan tai esimerkiksi harrasteryhmään liittyvät suhteet. Liittävät suhteet ovat usein jonkun muun tahon muodostamia silloittavia suhteita ihmisten välille, joilla on samanlainen tarve suhteen synnylle, niihin ei liity niin vahvaa sidettä. (Pohjola ym. 2017, 17–18.)

Osallisuuden lisääntyminen voi näkyä asiakkaan osallistumisena paikallisiin aktiviteetteihin, kuten erilaisiin harrastustoimintoihin. Nuori voi alkaa myös liikkua maantieteellisesti laajemmilla alueilla, kuten eri kaupunginosissa tai eri kaupungeissa. (Nieminen 2018, 18.) Tähän maantieteelliseen liikkuvuuteen vaikuttaa nuoren asuinpaikka, sillä pienemmässä kunnassa pääsee suhteellisen helposti ympäristöön, joka on uusi, muttei esimerkiksi sisällä valtavaa määrää ihmisiä, kun taas esimerkiksi Helsingissä voi olla vaikea lähteä laajentamaan omaa liikkumisaluettaan, jos kulkeminen julkisilla tai suuret ihmismäärät ja kovat äänet ahdistavat. (Romakkaniemi ym. 2018, 33–36.)

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoite on ehkäistä syrjäytymistä ja tukea nuoren sijoittumista toimintapaikkaan, joka edistää hänen kiinnittymistään osaksi yhteiskuntaa (STM 2017, 41–42, 58). Syrjäytyminen on yhteisöllisyyden näkökulmasta keskinäisten suhteiden ja yhteisöjen ulkopuolelle jäämistä. Yhteisöt voisivat toimia merkityksellisenä sosiaalisiin tilanteisiin kiinnittävänä tekijänä. (Pohjola ym. 2017, 18.) Nuorten syrjäytymiseen on erilaisia syitä kuten koulupudokkuutta ja koulutuksen ulkopuolelle jäämistä, pitkäaikaistyöttömyyttä, toimeentulotukiasiakkuutta, asunnottomuutta ja näistä seuraavaa elämänhallinnan heikkenemistä, joka aiheuttavaa nuorissa pahoinvointia (STM 2017, 41–42).

Eläketurvakeskuksen eläkekomiteapodcastissa (Siltamäki ym. 2020) todettiin nuorten naisten työkyvyttömyyseläkkeelle jäämisen masennuksen takia yleistyneen. Syyksi tähän nähtiin rakenteet jo lasten ja nuorten hyvinvointiin ja opiskeluun liittyen. Masennuksen itsessään ei nähty lisääntyneen. Työelämän suorituskeskeisyyden ja hektisyyden ei nähty myöskään vaikuttaneen kovin merkittävästi tuloksiin. Podcastissa nostettiin esille työkyvyttömyyseläkkeen vaikutuksen ihmisen hyvinvointiin. Toisaalta nähtiin hyvänä, että työkyvyttömyyseläke voi olla pysyvä tila ihmiselle, jolla on vakavia mielenterveysongelmia, toisaalta työkyvyttömyyseläkkeen pysyvyydessä nähtiin myös haasteena, että pysyvän eläkkeen jälkeen kuntoutumisen mahdollisuus hylätään ja ihminen voi jäädä kokonaan palveluiden ulkopuolelle.

Suomessa työkyvyttömyyseläke on joko määräaikainen tai toistaiseksi voimassa oleva ja se voidaan myöntää 17-vuotiaasta asti. Jos eläkkeensaajan kohdalla on toiveita työkyvyn palautumisesta, eläke myönnetään määräaikaisena, mutta muussa tapauksessa työkyvyttömyyseläke jatkuu siihen asti, kun henkilö saavuttaa oman alimman vanhuuseläkeikänsä. (Työeläke 2023.)

4.2.3 Palvelun ja asiakkaan arviointi ja seuranta

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun onnistumista ja laatua voidaan arvioida ja mitata sekä yksilön, että palvelun näkökulmasta (Haapakoski 2016, 36). Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisesta on julkaistu laatukriteerit terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja SOSKU-hankkeen yhteistyönä vuonna 2018. Sosiaali- ja terveyspalveluissa laatu määritellään palveluksi, joka on oikea-aikaista ja toteutettu oikeassa paikassa. Palvelun tulee olla asiakaskekeistä, oikeudenmukaista, vaikuttavaa ja sitä tulee olla saatavilla ja asiakkaan saavutettavissa. Palveluun osallistumisen tulee perustua valinnanvapauteen ja korkeatasoiseen osamiseen ja potilasturvallisuudesta huolehtimiseen. (SOSKU & THL 2018, 5, 8.)

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran mukaan arvioinnin avulla voidaan kehittää toimintaa ja todentaa aikaansaatuja tuloksia. Arviointi voi perustua itsearviointiin, vertaisarviointiin ja asiakasarviointiin tai johonkin näistä osa-alueista. Arviointia voi tehdä myös osallisuutta mittaavilla työkaluilla, kuten osallisuuskyselyn tai osallisuusindikaattorin avulla. (SOKRA 2021.) Laatukriteerit toimivat laadun arvioimisen välineenä ja niiden avulla voidaan varmistaa ja osoittaa palveluiden laadukkuutta. Laatukriteerien avulla osallistetaan palveluiden käyttäjiä ja tiedotetaan palveluista. Rakenteisiin ja prosesseihin liittyvät laatukriteerit varmistavat alueellisten ja maakunnallisten palveluiden laadun (SOSKU & THL 2018, 9–10.)

Asiakkaan omaa toimintakykyä voidaan mitata esimerkiksi kykyviisarin (Kykyviisari®) avulla. Kykyviisari on työ- ja toimintakyvyn itsearviointimenetelmä työikäisille, jotka ovat

työkykyä ja työhön osallistumista tukevissa palveluissa. Kykyviisari täytetään usein palvelun alkuvaiheessa, puolivälissä ja loppuvaiheessa, jotta nähdään asiakkaan tilanteessa tapahtunut muutos. (Työterveyslaitos.) Muutoksen seuranta on tärkeää pitkissä kuntoutusprosesseissa. Seuranta tukee muutosmotivaatiota ja jäsentää tavoitteita ja tukitoimenpiteiden kohdentumista. (Hautala ym. 2023, 30.)

Toinen asiakkaan elämäntilannetta mittaava 3X10D®-elämäntilannemittari on itsearviointiin ja asiakaslähtöiseen työhön kehitetty mittari, jonka avulla voidaan arvioida asiakkaan tuen tarvetta, tuoda asiakkaan näkemystä ja ottaa puheeksi erilaisia hänen hyvinvointinsa kannalta tärkeitä aiheita (DIAK). Sosiaalisen vahvistumisen ja kuntoutumisen Yhdistämö-kehittämishankkeessa käytettiin 3X10D®-elämäntilannemittaria. Hankkeessa tarkasteltiin tuloksia toipumisorientaationäkökulmasta, jossa tavoitteena ei ollut oireettomuus vaan merkityksellisen elämän kokeminen. Yhdistämö-hankkeessa toipumisorientaatio nähtiin asiakkaan voimavaroina, osallisuutena, toivona, merkityksellisyytenä ja positiivisena mielenterveytenä. 3X10D® nähtiin toimivana mittarina nuorille aikuisille sen toistettavuuden ja voimavarakeskeisen viitekehyksen vuoksi. Yhdistämö-hankkeessa sen käytön tavoitteena oli lisätä nuoren toimijuutta ja tuoda esiin tämän vahvuuksia. 3X10D® käytetään tutustumisessa, keskustelujen pohjana, palveluohjauksessa ja verkostoyhteistyössä. Mittari toimii myös tavoitteiden ja toiminnan reflektoinnissa ja lisää muutosmotivaatiota tilanteen paranemisen näkyväksi tekemisellä. (Hautala ym. 2023, 28–29.) Tutkijat arvioivat 3X10D®-elämäntilannemittarin olevan nuorten kanssa käyttökelpoinen, sen avulla tulee näkyväksi nuorten muutostarpeet, joka helpottaa tavoitteiden määrittelyä. Mittarin uudelleen täyttö mahdollistaa tilanteiden vertailun ja tekee sitä kautta näkyväksi muutoksen aiempaan. Hautala ym. 2023, 32.)

Mittarit ja arviointi auttavat nuorta asettamaan omat tavoitteensa, joiden määrää, muotoilua, tärkeyttä tai kohdentumista ei ole ennalta määritelty (Hautala ym. 29). Vaikka mittareita ja mittaustapoja on useampia, yksi konkreettinen onnistumisen mittari on, kun nuori on onnistunut hänen tavoitteissaan ja työntekijästä on tullut tavoitteiden kannalta tarpeeton (STM 2017, 104; Karjalainen ym. 2022, 17–18.) Yhdistämö-hankkeessa havaittiin, että nuoret kokivat tavoitteiden asettamisen haastavaksi, mutta merkitykselliseksi. Tavoitteiden asettamisessa haasteita aiheuttivat omien tavoitteiden ja muiden odottaminen tavoitteiden ristiriitaisuus ja valittujen tavoitteiden toimimattomuus. Nuorten jäsentymätön tulevaisuus, elämäntilanteeseen tai sairauteen liittyvät tekijät ja toimintaympäristöihin ja yhteiskuntaan asetetut rajoitteet, kuten toimimattomat palvelut tai koronan vaikutukset palveluissa asioimiseen, vaikuttavat nuoren tavoitteiden asettamiseen. (Hautala ym. 2023, 29.)

5 Kirjallisuuskatsauksen toteutus

5.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tuottaa valitun aineiston perusteella tutkimuskysymyksiin perustuvan kuvailevan vastauksen (Kangasniemi ym. 2013, 291–292). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus antaa tutkijalle systemaattisen kokonaiskuvan ilmiöstä ja antaa vastauksia ilmiöstä esitettyyn kritiikkiin (Salminen 2011, 39). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla tutkittavaa aihetta voidaan argumentoida ja perustellusti ohjata tarkastelemaan tiettyjä erityiskysymyksiä. Jotta kirjallisuuskatsaus olisi luotettava ja eettisten normien mukainen, tulee kirjallisuuskatsauksen vaiheet ja erityispiirteet kuvata tarkasti. (Kangasniemi ym. 2013, 291–292.) Salminen (2011, 6) määrittelee kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tietäntyyppiseksi yleiskatsaukseksi, jossa ei ole tiukasti rajattuja ja tarkkoja sääntöjä. Sen aineistot voivat olla laajoja, eikä aineiston valintaa rajaa metodiset säännöt. Tutkittava ilmiö kuvataan laaja-alaisesti ja tarvittaessa tutkittavan ilmiön ominaisuuksia voidaan luokitella. Tutkimuskysymykset voidaan asettaa väljästi kysymysmuotoon, joka mahdollistaa ilmiön tarkastelun eri näkökulmista. (Salminen 2011, 6; Kangasniemi ym. 2013, 291–292, 295.)

Tutkimuskysymysten tulee kuitenkin olla riittävän täsmällisiä ja rajattuja, jotta ilmiötä voidaan tarkastella syvällisesti. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus sopii hyvin aiheisiin, joista on saatavilla hajanaisesti tietoa tai tieto on pirstaleista. (Kangasniemi ym. 2013, 291–292, 295.) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus toteutetaan tutkimussuunnitelman mukaisesti ja suunnitelmaa on noudatettava niin aineiston haussa, tutkimusaineiston luokittelussa, tutkimusaineiston analyysissä kuin myös tutkimustulosten, johtopäätösten ja kehittämis- ja toimintaehdotusten teossa (Vilkkä 2018, 79.)

Tämän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla saatiin ajantasaista tietoa sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisesta Suomessa ja yhdistettiin ja koottiin olemassa olevaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen liittyvistä käytänteistä ja toimintatavoista. Sosiaalisesta kuntoutuksesta on tehty lähivuosina paljon tutkimuksia (mm. Lindh & Lappi 2018, Romakkaniemi ym. 2018, Mäkinen ym. 2023) Suomessa, joten saatavilla on paljon tietoa toimivista käytännöistä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla tätä tietoa voitiin yhdistää ja vertailla.

5.2 Tutkimusprosessi

Kirjallisuuskatsaus alkaa aina sen tarkoituksen ja tutkimusongelman määrittelyllä. Hyvä tutkimuskysymys on valittuun aiheeseen nähden sopiva ja siihen on mahdollista vastata kirjallisuuden perusteella. Tutkimuskysymysten valinnan jälkeen valitaan tutkimusaineisto

pätevien ja kattavien aineistonhakurajausten perusteella, jonka jälkeen aineistoa arvioidaan perehtymällä aineistoihin asetettujen tutkimuskysymysten näkökulmasta. Sen jälkeen aineisto analysoidaan ja siitä muodostetaan synteesi. Lopuksi tulokset raportoidaan mahdollisimman tarkasti, jotta kirjallisuuskatsauksen teko olisi mahdollista tarvittaessa toistaa kirjattun tiedon perusteella. (Stolt ym. 2016, 24–32.) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus sisältää neljä eri vaihetta: Tutkimuskysymyksen muodostamisen, aineiston valitsemisen, kuvailun rakentamisen ja tuotetun tuloksen tarkastamisen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tähtää ilmiön kuvaamiseen ja on luonteeltaan aineistolähtöistä laadullista tutkimusta. (Kangasniemi ym. 2013, 291–292.)

Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tutkimusprosessi alkoi aiheeseen perehtymisellä, aihealueen ja tutkimuskohteen määrittelyllä ja rajaamisella ja siihen liittyvän teoriataustan rakentamisella. Tutkimuskohteen ja aihealueen rajauksen jälkeen muodostuivat tutkimuskysymykset, joiden avulla pyrittiin mahdollisimman monipuolisesti saamaan tietoa Suomessa toteutettavasta sosiaalisesta kuntoutuksesta nuorten aikuisten asiakasryhmälle.

Tutkimuskysymysten muodostamisen jälkeen rakentui opinnäytetyösuunnitelma, jonka pohjalta haettiin tutkimuslupaa Ekhvalta. Myönteisen tutkimuslupan päätöksen saamisen jälkeen alkoi aineiston haku, joka osoittautui ennakoitua haastavammaksi ja aikaa vieväksi, sillä sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvää aineistoa oli paljon. Hakuprosessin alussa tehtiin erilaisia testihakuja ja etsittiin sopivia hakutermejä riittävän kattavan hakutuloksen saamiseksi. Aineiston haun avuksi käytettiin LUT-tiedekirjaston ammattilaisen järjestämää aineistonhaun yksilöohjausta. Hakusanojen asettelua ja testihakuja oli muokattava useamman kerran, jotta hakutulokset vastasivat tutkimuskysymyksiin ja hakutulokset olivat mahdollisimman korkeatasoisia.

5.3 Hakustrategia ja sen toteutus

Aineiston valintaan vaikuttaa kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineistolähtöinen, ymmärtämiseen tähtäävä luonne. Aineiston valinta ja analyysi itsessään ovat aineistolähtöisiä ja tapahtuvat osittain samanaikaisesti. Aineistoa valitessa mahdollista aineiston osaa, eli alkuperäistutkimusta tarkastellaan suhteessa asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tuoko tämä kyseinen aineistovaihtoehto kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymyksiin vastauksia? Eli täsmensikö se, jäsensikö se, kritisoiko se tai avasiko se valittuja tutkimuskysymyksiä jollain tavalla. Aineiston valintaan vaikutti myös aineistoon tarjolla olleen kirjallisuuskatsauksen näkökulma ja abstraktitaso tutkimuskysymyksiin liittyen. Aineiston suhdetta muuhun valittuun kirjallisuuteen tuli myös tarkastella. (Kangasniemi ym. 2013, 295.)

Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa aineistoa haettiin rajatuin hakukriteerein finna.fi aineistohakupalvelusta ja LAB-ammattikorkeakoulun LAB-Primo-tietokannasta, joissa molemmissa on vapaasti saatavilla olevan aineiston lisäksi myös LAB-ammattikorkeakoululle lisensoituja aineistoja. Finna.fi ja LAB-primo valikoituivat aineiston hakualustoiksi, koska molemmat ovat sosiaalialan tiedonhankintaan sopivia alustoja. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus käsitteli juuri Suomessa tapahtuvaa sosiaalista kuntoutusta, joten hakualustojen tuli sisältää myös Suomessa tapahtuvaa sosiaalista kuntoutusta. Molemmissa hakualustoissa onnistui aineiston rajaaminen valittujen hakukriteereiden mukaiseksi. Hakusanoina käytettiin "sosiaali* kuntout*" ja "social rehabilit*" ja "social rehabilit OR habiliter". Hakualustan mukaan sanojen päätteinä käytettiin lisämerkintää " **", kuten esimerkiksi sosiaali*, jotta hakutuloksissa saatiin huomioitua mahdolliset sosiaalisen kuntoutuksen taivutusmuodot. Hakutuloksia tuli näillä hakusanoilla paljon, ja testihauissa ja LUT-tiedekirjastolta saadussa informaatio-ohjauksessa havaittiin, että hakusanojen täydentäminen ja erilaisten teemojen poissulkeminen hauista täsmensi hakutuloksia (taulukko 1).

Tietokanta	Hakusanat	Rajaukset	Tulokset	Valittu aineisto
LAB-Primo	"Social rehabilitation" AND (young adult*) NOT (psycho-social OR (psycho social))	Julkaistu vuosina 2018–2023	8	1
LAB-Primo	"Social rehabilitation" AND (work age*) NOT (psycho-social OR (psycho social))	Julkaistu vuosina 2018-2023	14	0
LAB-Primo	"Social rehabilitation" AND (adolescents) NOT (psycho-social OR (psycho social))	Julkaistu vuosina 2018-2023	11	1
LAB-Primo	"sosiaalinen kuntoutus"	Julkaistu vuosina 2018-2023	5	3
LAB-Primo	"social rehabilit*" OR "habiliter*" AND "ung" OR "young"	Julkaistu vuosina 2018-2023	8	0
FINNA.fi	(sosiaali* AND kuntout*) AND (nuor* OR aikuis* OR työkäi*) NOT ((psykososiaal* OR psyko-sosiaal* OR kuntouttava* työtoimint* OR lastensuojel* OR vammais* OR iäkkä* OR lasten*))	Julkaistu vuosina 2018–2023 Väitöskirja, kirja tai artikkeli	94	16
FINNA.fi	(sosiaali* AND kuntout* AND vaikut*) AND (työkäi* OR nuor* OR aikui*) NOT ((Psykosos* OR psykosos* OR vammai* OR iäkkä* OR laste* OR laps*))	Julkaistu vuosina 2018–2023 Väitöskirja, kirja tai artikkeli	26	0
FINNA.fi	("Social rehabilitation") AND "young adult" OR youth* OR "work age" OR adult*) NOT ((psyko-social* OR psyko-social* OR disabled* OR elderly*))	Julkaistu vuosina 2018–2023 Väitöskirja, kirja tai artikkeli	17	0
FINNA.fi	social rehabilitation" AND adolescents		1	0
FINNA.fi	"social rehabilit" OR "habiliter")	Julkaistu vuosina 2018–2023	1	0
Yhteensä:			185	21

Taulukko 1: Tietokanta, hakusanat, hakukriteerit, tulokset ja valitut aineistot

Hakutuloksista pyrittiin rajaamaan pois kaikki tämän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen kannalta epäoleelliset aineistot, kuten aineistot, jotka eivät koskeneet nuorten aikuisten asiakasryhmää tai jotka kuvasivat muuta kuin sosiaalista kuntoutusta. Alkuperäisiä hakusanoja täydennettiin erilaisilla nuorta aikuista kuvaavilla hakusanoilla kuten ”young”, ”adolescents”, ”work age”, ”työkäinen”, ”nuori” ja ”aikuinen” ja hauista pyrittiin poistamaan erilaisia asiakasryhmiä ja palvelumuotoja, kuten psykososiaalinen työ, vammaistyö, työtoiminta ja kuntouttava työtoiminta, iäkkäät asiakkaat ja lapset. Hakuja tehtiin tarkoituksella useampia ja hakusanoja muokattiin eri hauilla, jotta hakutuloksista ei kuitenkaan rajautuisi pois kuvailevan kirjallisuuskatsauksen kannalta tärkeitä aineistoja.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineisto rajattiin koskemaan vuosia 2018–2023, koska sosiaalinen kuntoutus tuli sosiaalihuoltolakiin joulukuussa 2014, eikä ennen vuotta 2015 tehdyillä aineistoilla ollut tästä syystä samanlaisia lähtökohtia kuin sitä myöhemmin julkaistuissa aineistoissa. Alkujaan aineiston rajausta sisälsi vielä vuodet 2015–2017, mutta aineiston haussa havaittiin, ettei näinä vuosina julkaistusta aineistosta saatava tieto ollut vielä nykyisen sosiaalihuoltolain mukaisesti jäsentynyttä ja haetun aineiston määrä oli varsin kattava myös myöhemmällä rajauksella.

Sisäänotto kriteerit:	Poissulkukriteerit:
Aineisto koskee nuoria aikuisia	Aineisto ei koske nuoria aikuisia
Aineisto vastaa tutkimuskysymyksiin	Aineisto ei vastaa tutkimuskysymyksiin
Aineistossa tarkastellaan toimintoja/palveluja, jotka ovat sosiaalihuoltolain (2014/1301) mukaisen sosiaalisen kuntoutuksen palvelun mukaista toimintaa tai sen toimivuuteen tuovaa lisäarvoa	Aineistossa tarkastellaan toimintoja/palveluja, jotka eivät ole vuonna 2014 sosiaalihuoltolakiin tulleen sosiaalisen kuntoutuksen palvelun mukaista toimintaa tai sen toimivuuteen tuovaa lisäarvoa
Aineisto käsittelee sosiaalisen kuntoutuksen mukaista toimintaa Suomessa	Aineisto ei käsittele sosiaalisen kuntoutuksen mukaista toimintaa Suomessa
Aineisto on julkaistu vuosina 2018–2023	Aineisto on julkaistu ennen vuotta 2018
Aineisto on mahdollisimman korkeatasoista, kuten esimerkiksi vertaisarvioituja artikkeleja, kirjoja ja väitöskirjoja	Aineisto ei ole korkeatasoista tai tuo tutkimukseen merkittävää lisäarvoa

Taulukko 2: Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Aineistojen hakuja ohjaavat tutkimuskysymykset, mutta rajatuista hakusanoista ja aika- ja kielirajauksista on mahdollisuus poiketa, jos se on tutkimuskysymyksiin vastaamisen

kannalta merkityksellistä. Keskeisin peruste aineistoon hyväksymiselle on kyseisen kirjallisuuden sisällön suhde muihin valittuihin kirjallisuusaineistoihin. (Kangasniemi ym. 2013, 296.) Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa aineistojen hakutuloksia käytiin ensin läpi tarkastelemalla jokaisen saadun hakutuloksen otsikko ja sisältökuvaus. Aineiston valinta oli vastavuoroista ja jatkuvaa reflektointia suhteessa asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja siksi aineisto, ja tutkimuskysymykset tarkentuivat koko prosessin ajan (Kangasniemi ym. 2013, 296). Tähän kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen valikoitui lopulta 21 artikkelia, kirjan osaa tai väitöskirjaa Finnan ja LAB-Primon kautta, jotka on esitetty kokonaisuudessaan liitteessä 2. Näiden aineistohakujen kautta tulleiden aineistojen lisäksi aineistoon valittiin myös manuaalisesti haettu lisäaineisto, joka on esitelty tarkemmin liitteessä 3. Lisäaineisto valikoitui mukaan, koska se sisälsi ajantasaista tietoa sosiaalisen kuntoutuksen nykyhetken ohjeistuksista ja suosituksista. Lisäaineistosta muodostui kuvailevan kirjallisuuskatsauksen analyysikehikko.

Koska tämän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tarkoitus oli tarkastella erityisesti Suomessa tapahtuvaa sosiaalista kuntoutusta, rajoittui aineiston haku myös erityisesti suomalaista sosiaalisen kuntoutuksen palvelua tarkastelevaa aineistoa koskevaksi. Aineiston haussa poikettiin tästä rajauksesta kuitenkin Mäkisen ym. (2023) tutkimuksen kohdalla, sillä aineistosta ei löytynyt vastaavanlaista Suomessa toteutettua tutkimusta. Mäkisen ym. tutkimus selvitti pelillisyyden hyödyntämistä sosiaalityössä, joka todennäköisesti myös yleistyy tulevaisuudessa digitalisaation kasvun myötä. Saaduista hakutuloksista valittiin mukaan aineisto, joka oli tutkimuskysymyksiensä kannalta olennaista. Hakutuloksista rajattiin pois aineisto, joka ei koskenut asiakasryhmää nuoret aikuiset tai sosiaaliseen kuntoutukseen rinnastettavaa asiakastyötä tai suoranaista sosiaalisen kuntoutuksen palvelua. Koska aineiston valinnassa pyrittiin mahdollisimman korkeatasoiseen aineistoon, aineistosta valittiin ensisijaisesti väitöskirjoja ja vertaisarvioitua kirjallisuutta. Vuokila-Oikkosen ym. (2020) nuorten sosiaalista kuntoutusta kehittämässä artikkeli Kuntoutus-lehdestä poikkesi tästä rajauksesta, sillä se ei ollut vertaisarvioitu. Artikkelin valikoitui aineistoon mukaan, koska artikkelin nähtiin tuovan merkittävää lisäarvoa kuvailevalle kirjallisuuskatsaukselle, koska artikkelissa käsiteltiin kaikkiin esitettyihin tutkimuskysymyksiin liittyviä aiheita ja artikkeli perustui laadukkaisiin lähteisiin.

Kaikissa valituissa aineistoissa ei suoranaisesti käytetty käsitettä sosiaalinen kuntoutus, mutta koska sosiaalista kuntoutusta voidaan myöntää hyvin erilaisiin tarpeisiin (liite 1), oli aineistoa valittaessa tarkasteltava myös sitä, että aineisto antaisi mahdollisimman laajaa tietoa erilaisten sosiaalisen kuntoutuksen palvelun asiakkaiden tarpeista. Muun muassa Tepora-Niemen (2018 ja 2019) molemmat artikkelit käsitelivät fyysiseen toimintakykyyn vaikuttavaa sairautta sairastavan nuoren kuntoutumista ja toimijuutta. Nämä molemmat

artikkelit valikoituivat tutkimusaineistoon, koska sosiaalista kuntoutusta on tärkeää toteuttaa moniammatillisesti yhteistyössä muiden kuntoutuksen palveluiden kanssa, eikä sairaus tai vamma ole poissulkeva syy sosiaalisen kuntoutuksen palvelulle. (STM a.)

Osa valituista aineistoista käsitteli syrjäytymisvaarassa olevia tai syrjäytyneitä nuoria, jotka ovat koulu- tai työelämän ulkopuolella (Mattila-Holappa 2018; Ylistö 2023). Vaikka näissä aineistoissa nuoret eivät olleet sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa tai juuri sosiaalisen kuntoutuksen palvelua ei mainittu, aineisto toi kuitenkin tutkimuskysymyksien kannalta merkittävää tietoa, kuten tietoa näiden nuorten tarpeista ja syistä miksi he ovat työ- ja koulutuksen ulkopuolella tai miten ammattilainen voi omalla toiminnallaan edistää näiden nuorten kiinnittymistä yhteiskuntaan. Työ- ja koulutuselämään kiinnittyminen on nuorille suunnatun sosiaalisen kuntoutuksen palvelun keskeisiä tavoitteita (sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Tolosen ym. (2021), Heinosen (2021) ja Tuomiston ym. (2022) tutkimusartikkelit tarkastelivat mielenterveysongelmista kärsiviä nuoria. Nämä artikkelit valikoituivat tutkimusaineistoksi, koska monilla sosiaalisen kuntoutuksen palvelua saavista nuorista on mielenterveysongelmia, kuten masennusta tai ahdistuneisuutta. Sosiaalihuoltolaki määrittää myös, että erityisesti psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen on järjestettävä sosiaalisen kuntoutuksen palvelua (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, liite 1).

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineistoon poimittiin manuaalisesti tutkimuskysymyksiin vastaavaa aineistoa, Manuaalista hakua käytettiin erityisesti uusimman tiedon ja palveluiden saavutettavuudesta kertovan lakiin ja valtakunnalliseen ohjeistukseen liittyvän tiedon keräämiseksi. Lisäaineisto koostui: Sosiaali- ja terveysministeriön määritelmästä: Sosiaalinen kuntoutus (STM a), Suosituksesta työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatuksiksi (SOSKU & THL 2018) ja Sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli -oppaasta, joka on 14 eri hyvinvointialueen ja THL:n Sosiaalityön vaikuttavat toimintamallit työpajasarjan julkaisu (THL ym. 2024).

5.4 Aineiston analysointi

Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voidaan analysoida tarkastelemalla yhtä tai useampaa päälähdettä, jotka muodostavat perustan ja rungon muun valitun aineiston tarkastelulle ja sitä täydennetään, täsmennetään ja kritisoidaan muun aineiston avulla (Kangasniemi ym. 2013, 297). Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa aineisto analysoitiin deduktiivisella eli teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Deduktiivinen sisällönanalyysi lähtee liikkeelle teoriasta, eli päälähteistä. Tutkimuksen ennako-odotus on, että se nojaa jonkun auktoriteetin ajatteluun tai teoriaan. (Vilka 2021, 170.) Tässä kuvailevassa

kirjallisuuskatsauksessa erillisestä lisäaineistosta rakentui aineiston teoriaosio, analyysikehikko, joka on kokonaisuudessaan esitelty liitteessä 4.

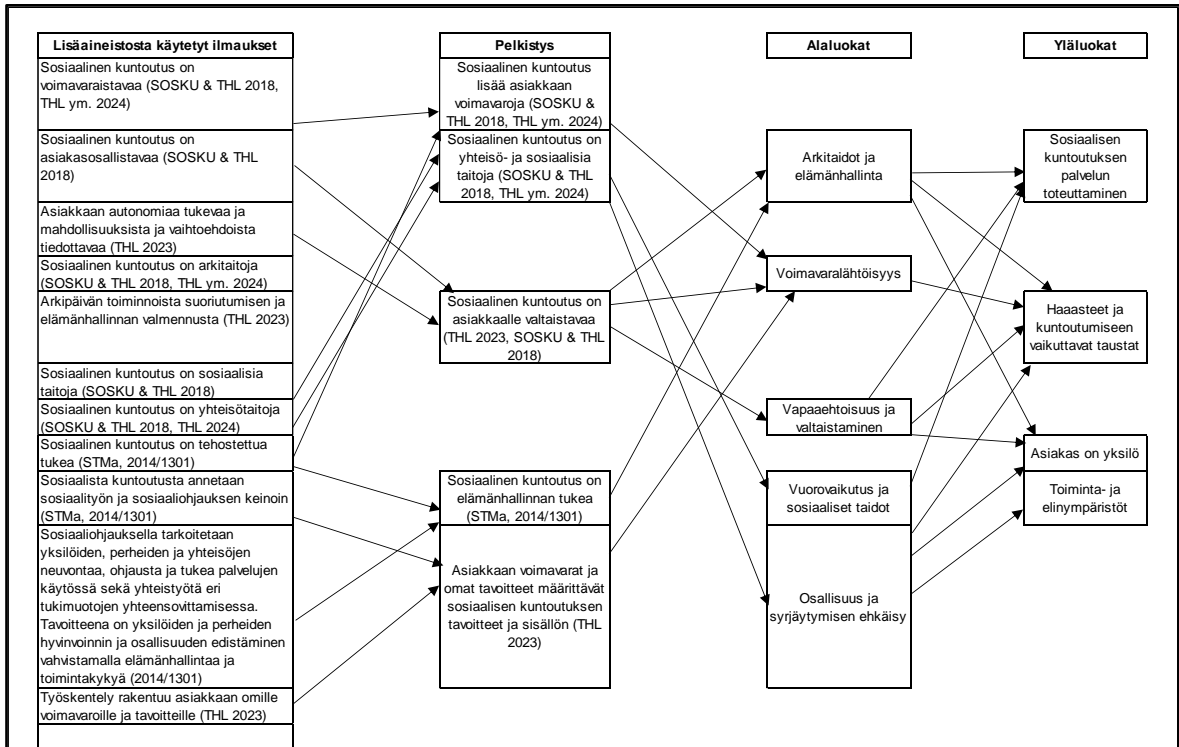
Deduktiivinen tulkinta eli yleisestä yksityiseen etenevä tulkinta pyrkii säilyttämään aineiston sisällössä totuuden koko päättelyprosessin ajan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107). Opinnäytetyön aluksi tämä ennako-odotus kuvataan ja se ja aiemmat aineistot ohjaavat analyysin etenemistä ja käsitteiden ja luokitusten määrittelyä (Vilka 2021, 170). Deduktiivisen sisällönanalyysin tavoite on uudistaa aineistojen kirjallisuuden antamien merkitysten avulla teoreettista käsitystä tutkittavasta asiasta (Vilka 2021, 171). Deduktiivisessa päättelyssä yksityisten päättelyiden on palauduttava yleiseen aihealueeseen sellaisenaan ilman lisäehtoja (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110). Esimerkiksi tässä aineistossa yleinen aihealue, eli sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen voitiin jakaa eri osa-alueisiin kuten erilaisiin toteuttamisen muotoihin, toimintatapoihin ja painotuksiin. Silti sosiaalinen kuntoutus on oma asiakokonaisuutensa, joka voi olla myös muilla tavoin tulkittu tai jaoteltu kuin tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa se on jäsenneilty.

Sisällönanalyysi on metodi, jossa etsitään merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia, jotka kuvataan sanallisina tulkintoina. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tulosten tarkasteluvaihe sisältää sekä sisällöllisen, että menetelmällisen pohdinnan ja tutkimuksen etiikan ja luotettavuuden arvioinnin. Tuloksia tarkastellessa kootaan ja tiivistetään kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tuottamia tuloksia ja niiden suhdetta laajempaan kontekstiin. (Vilka 2021.) Aineistosta laaditaan aineistokehikko toisin sanoen analyysikehikko, jonka sisälle muodostetaan erilaisia luokituksia ja kategorioita asioista, jotka kuuluvat analyysikehikkoon ja jäävät sen ulkopuolelle (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127–130).

Tämän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineisto koostui hakukriteerein haetusta aineistosta ja manuaalisesti poimitusta lisäaineistosta. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämiseksi aiheen parissa työskenteleville ja aiheesta kiinnostuneille. Tarkoituksena oli selvittää, miten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan Suomessa, erityisesti nuorten aikuisten asiakasryhmässä ja millaisia hyväksi todettuja sosiaalisen kuntoutuksen malleja on käytössä.

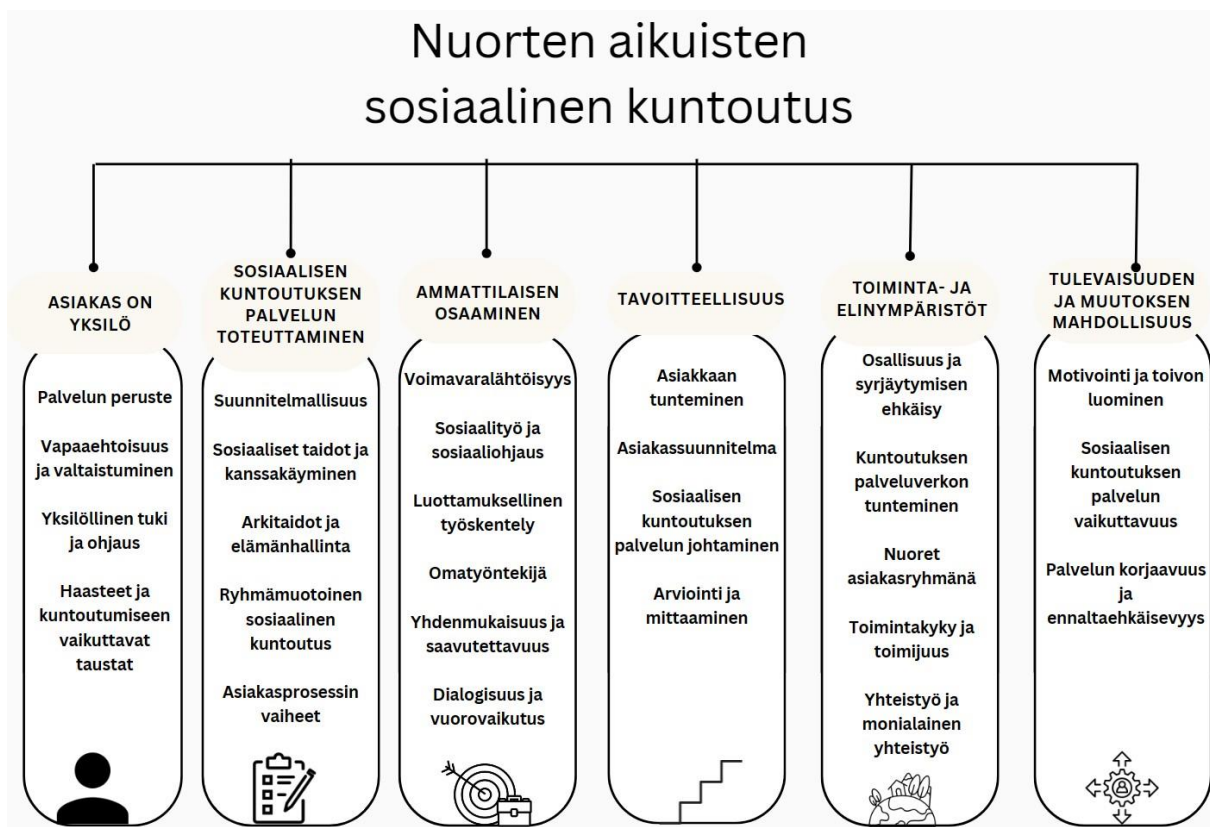
Deduktiivinen sisällönanalyysi aloitettiin rakentamalla teoriapohjainen analyysikehikko, josta esimerkki kuviossa 1. Analyysikehikko muodostui viidestä lisäaineistosta Sosiaalihuoltolaista (1301/2014), Sosiaalisen kuntoutuksen oppaasta (THL 2023), Sosiaali- ja terveysministeriön määritelmästä: Sosiaalinen kuntoutus (STM a), Suosituksesta työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatuksikriteereiksi (SOSKU & THL 2018) ja Sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli -oppaasta (THL ym. 2024). Analyysikehikkoon haettiin kaikista aineistoista kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tavoitteen, tarkoituksen ja

tutkimuskysymysten mukaisia ilmaisuja, joille rakennettiin pelkistettyjä ilmaisuja ja sen jälkeen pelkistetyistä ilmaisusta rakennettiin erilaisia Ylä- ja alaluokkia (liite 4).

Kuvio 1: Lisäaineistosta rakennetun analyysikehikon esimerkki

Analyyssikehikon tuloksena syntyi yhteensä kuusi yläluokkaa ja 28 alaluokkaa. Analyysikehikon luokat ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja nivoutuvat toisiinsa vahvasti. Tulokset osoittavat, että alaluokat ovat laitettu kuviossa 2 näkyvien yläluokkien alle, mutta analyysirungosta (liite 4) pystyy havaitsemaan, että alaluokat näkyvät useassa yläluokassa saman aikaisesti ja kuinka eri luokat ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

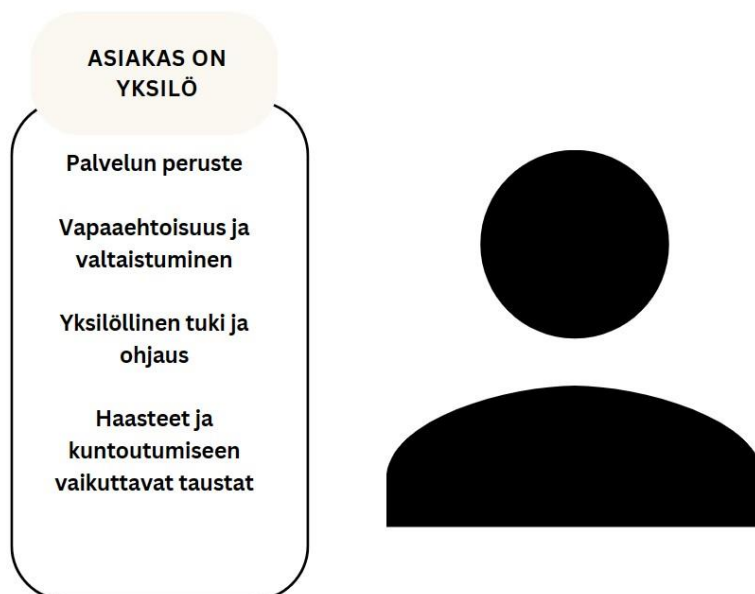
Kuvio 2: Nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen ylä- ja alaluokat

Hakukriteerein haettu aineisto analysoitiin analyysirungon avulla. Aineiston analysointia ohjasi analyysirungon luokkien lisäksi kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymykset: Millaista vaikuttavaa sosiaalista kuntoutusta on nuorille aikuisille Suomessa saatavilla? Minkälaisia hyväksi todettuja sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja nuorille aikuisille on käytössä? Millaisia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen lähestymistavoissa nuorille aikuisille on? Miten lakia, suosituksia ja ohjeistuksia on sovellettu eri alueilla?

6 Tulokset

6.1 Asiakas on yksilö

Asiakas eli nuori aikuinen, jolla on tarve sosiaalisen kuntoutuksen palvelulle, on palvelun tarjoamisen keskiössä. Sosiaalinen kuntoutus on yksilö- tai perhekohtaista työtä, jossa rakennetaan asiakkaan tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, joka yhteensovitetään muiden palveluiden kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Kuvio 3: Asiakas on yksilö

Palvelun tulee perustua asiakkaan tarpeeseen, eli palvelulle tulee olla peruste. (SOSKU & THL 2018; THL ym. 2024.) Palvelu sisältää asiakkaan yksilöllistä tukea ja ohjausta (STM a; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Palvelun tarpeeseen vaikuttavat asiakkaan taustat, haasteet ja tuen tarpeet, joihin hän tarvitsee sosiaalista kuntoutusta (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; STM a; THL 2023). Palvelu pyrkii vaikuttamaan asiakkaan elämään positiivisesti, mahdollistaen asiakkaan elämäntilanteen avartumisen ja toimijuuden kasvun. Ammattilaisen tulee aina uskoa asiakkaan muutoksen mahdollisuuteen, vaikkei asiakas siihen itse uskoisikaan. (THL 2023; STM a.)

6.1.1 Palvelun peruste

Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalipalvelu, joka perustuu asiakkaan vapaaehtoiseen haluun ottaa vastaan palvelua. Vapaaehtoisuuden vastineeksi asiakas myös sitoutuu itse

palveluun valitsemalla palvelulle tavoitteet ja keinot, joiden mukaisesti palvelua toteutetaan. Tavoitteet ovat asiakkaan asettamia muutostavoitteita omalle elämälleen. Asiakas päättää mitä hän itse tekee muutoksen aikaansaamiseksi ja mikä on ammattilaisen rooli nuoren muutostavoitteissa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; THL 2023.)

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu voi tulla nuorelle ajankohtaiseksi, jos hänellä on vaikeuksia elämän eri osa-alueilla, kuten arjenhallinnassa tai eri yhteisöihin liittymisessä. Tarve sosiaaliselle kuntoutukselle voi syntyä myös, nuoren tarpeesta aloittaa joku harrastus, koulu tai työ, johon hänellä on korkea kynnys osallistua. (SOSKU & THL 2018, 15.) Nuorten kanssa toimivien eri alojen ammattilaisten tulisi tunnistaa asiakkaan tarve sosiaaliselle kuntoutukselle ja ilmaista näkemyksensä palvelun tarpeesta nuorelle. Nuori voi olla ammattilaisen kanssa eri mieltä palvelun tarpeesta, mutta ammattilaisella on velvollisuus asian esille tuomiseen ja tarvittaessa arvioiden viedä nuoren palvelutarve eteenpäin arvioitavaksi ilman nuoren suostumusta. (SOSKU & THL 2018, 15–16.)

6.1.2 Haasteet ja kuntouttamiseen vaikuttavat taustat

Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisen tulee hallita laaja-alaisesti useampia osa-alueita asiakkaiden erilaiset taustat ja tarpeet huomioiden. Asiakkailta voi olla esimerkiksi erilaisia mielenterveys- ja päihdeongelmia, huono itsetuntemus, tai neuropsykiatrisia haasteita, jotka täytyy huomioida asiakkaan kohtaamisessa ja kuntoutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. (THL ym. 2024, 6.) STM:n (STM a) ja THL:n (2023) mukaan sosiaalisessa kuntoutuksessa on otettava huomioon pitkään jatkuneen työttömyyden seuraukset, hahmotus- ja oppimishäiriöt, vammaisuus ja mielenterveys- ja käytöshäiriöt, sekä asiakkaiden mahdolliset väkivaltakokemukset. THL (2023) on nostanut huomioitavaksi myös erityisesti sairastuneet asiakkaat.

Lisäksi sosiaalihuoltolaissa on erikseen ohjeistettu erityistä tukea tarvitsevien ihmisten palveluiden saamisesta. Henkilö, jolla on sosiaalihuoltolain 24 a § (liite 1) mukaisesti tarve päihde- ja riippuvuustyön erityispalveluille tai sosiaalihuoltolain 25 § (liite 1) mukainen tarve sosiaalihuollon mielenterveystyöstä on oikeutettu sosiaalisen kuntoutuksen palveluun. Jotta ammattilaiset tunnistaisivat asiakkaan tuen tarpeen ja osaisivat ohjata heidät oikean palvelun pariin, tulisi sosiaalisen kuntoutuksen toimijoiden tehdä tunnetuksi saatavilla olevat palvelut, sosiaalisen kuntoutuksen palveluun ohjautumisen toimintatavat ja yhteydenottokanavat. (SOSKU & THL 2018, 16.)

Aineistossa sosiaalisen kuntoutuksen asiakasryhmään kuuluvien nuorten aikuisten lähtökohdissa oli eroavaisuuksia. Useammassa aineistossa nuorilla todettiin olevan huono-osaisuutta (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Lindh & Lappi 2018; Mattila-Holappa 2018;

Romakkaniemi ym. 2018; Pekkala ym. 2022; Ylistö 2023), työ- ja toimintakyvyn vajeita (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Lindh & Lappi 2018; Mattila-Holappa 2018; Romakkaniemi ym. 2018; Tepora-Niemi 2018; Tepora-Niemi 2019; Heinonen 2021; Ylistö 2023; STM a) ja mielenterveys- tai päihdeongelmia (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Lindh & Lappi 2018; Mattila-Holappa 2018; Salminen 2019; Tolonen ym. 2021; Heinonen 2021; STM a).

Nuorten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden taustatekijöiksi tunnistettiin myös näiden lisäksi sijaishuolto (Mattila-Holappa 2018), vammaisuus (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Tepora-Niemi 2018; Tepora-Niemi 2019; STM a), väkivaltakokemukset (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Lindh & Lappi 2018; Mattila-Holappa 2018; STM a), käyttäytymishäiriöt (Salminen 2019; STM a), jokapäiväisestä arjesta selviytyminen (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Tepora-Niemi 2018; STM a), koulukiusaamisen (Lindh & Lappi 2018; Mattila-Holappa 2018; Romakkaniemi ym. 2018; Moilanen ym. 2021), oppimisen haasteet (Lindh & Lappi 2018; Ylistö 2023) ja muut vaikeat elämäkokemukset (Lindh & Lappi 2018; Lautamo ym. 2021). Myös alhainen koulutus (Mattila-Holappa 2018; Heinonen 2021) ja pitkäaikaistyöttömyys (Lindh & Lappi 2018; Mattila-Holappa 2018; Romakkaniemi ym. 2018; Ylistö 2023) nähtiin nuorten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden taustatekijöinä.

Mattila-Holappa (2018, 21) havaitsi tutkimuksessaan lapsuuden epäsuotuisten olosuhteiden ja elämäntapahtumien vaikuttavan ihmisen myöhempään mielenterveyteen. Lapsuuden aikaiset olosuhteet voivat vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin piilevästi, mielenterveysongelmiin johdattavina polkutekijöinä tai mielenterveysongelmia kumuloivina riskitekijöinä. Heinosen (2021, 572) mukaan mielenterveysongelmien vaikutusta nuorten opintojen keskeyttämiseen on tutkittu varsin vähän, vaikka niiden välinen yhteys on havaittu myös poliittisella kentällä. Mielenterveyshäiriöiden on todettu lisäävän nuorten toimintakyvyn haasteita, jotka vaikuttavat myös nuorten opiskelukykyyn (Heinonen 2021, 579). Romakkaniemi ym. (2018, 50–51) tutkimuksessa nuoret kuvasivat omien mielenterveysongelmiensa syyksi koulukiusaamisen, perheväkivallan, vanhempien kyvyttömyyden huolehtivaan vanhemmuuteen ja ongelmien kasaantumisen. Tutkimuksessa nuorten masennuksen taustalla oli kokemuksia koulu- ja työelämän epäonnistumisista ja työelämän ulkopuolella ja toimetomana oleminen. Nuoret kokivat häpeää masennuksestaan ja osalle palveluissa siirtymisen lisäksi palveluista putoamisen riskiä.

Heinosen (2021, 578–582) tutkimuksessa havaittiin, että nuoret eivät saaneet riittävästi sosiaalista tukea koulussa, joka johti monilla opintojen keskeyttämiseen. Nuoret kokivat opiskeluissa usein ulkopuolisuuden tunnetta ja tukitoimet aloitettiin liian myöhään tai niiden toteutumista ei noudatettu. Ne nuoret, jotka pärjäsivät mielenterveysongelmista huolimatta koulussa eivät saaneet pyytämäänsä tukea, johon Heinosen mukaan syynä saattoivat olla

koulujen riittämättömät resurssit. Opintojen keskeyttäminen johti opiskeluyhteisöstä tippumiseen ja vaikutti sitä kautta myös nuoren mahdollisuuksiin toimia sosiaalisissa verkostoissa. Mielenterveysongelmien ja koulupudokkuuden yhteyteen havaittiin vaikuttavan yksilöllisiä-, yhteiskunnallisia- ja yhteisöllisiä tekijöitä. Nuoren perhetausta, mielenterveyden hoito, itsenäistymisen haasteet, väärät koulutusvalinnat ja yhteiskunnan riittämätön tuki koulutuksen ja mielenterveyden tukemisessa olivat opintojen keskeytyksen taustalla. Nuoret kokivat, ettei koululta saanut riittävästi tukea opintojen ohjaukseen liittyen ja monet kokivat opintojen keskeytymisen jälkeen jäävänsä kokonaan ilman tukea.

Nuorten koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämistä kuvataan muun muassa osallistumattomuutena (Romakkaniemi ym. 2018, 24; Ylistö 2023). Ylistön (2022, 16–17) väitöskirjatutkimuksessa tarkasteltiin pitkäaikaistyöttömien elämänhallintaan liittyviä valintoja. Tutkimuksessa havaittiin, että nuorilla oli kolmenlaisia syitä, miksi he eivät olleet hakeneet työ- ja opiskelupaikkoja. Syiksi tunnistettiin emotionaalisia, rationaalisia ja elämänarvoihin liittyviä esteitä, eivätkä tutkimukseen osallistuneet nuoret kokeneet työllistymistä realistisena mahdollisuutena. Tutkimuksessa nuoret asemoituivat työmarkkinoille eri tavoin. Näitä asemoitumisia tunnistettiin viisi eri tyyppiä. Tyypit *olivat velvoitteiden mukaisesti toimiva, työttömyyteen sopeutunut, työvoimasta vetäytynyt, työvoimasta syrjäytynyt ja eksyksissä oleva työtön*. Ylistön mukaan nuoret eivät myöskään aktiivisesti hakeutuneet täyttämään heille työttömyysturvalaissa asetettuja velvoitteita.

NEET-nuoret käsite (not in employment, education or training) nousi useassa valitussa aineistossa esille. Käsitettä käytetään niistä nuorista, jotka eivät osallistu työ-, työvoimapolitiiseen ja koulutuselämään, vaan ovat sen ulkopuolella. (Lindh & Lappi 2018; Moilanen ym. 2021; Lautamo ym. 2021; Ylistö 2023). NEET-nuoria pidetään erityisen heikossa työmarkkina-asemassa olevien nuorten ryhmänä, joiden määrä on noussut EU:n alueella. (Ylistö 2023, 53.) NEET-nuoret ovat syrjäytymisvaarassa oleva heterogeeninen, eli toisistaan useilla tavoilla eroava ryhmä nuoria, kuten työttömiä, työkyvyttömiä, pienten lasten vanhempia, tilapäisesti sairastuneita sekä työstä ja opiskelusta taukoa pitäviä nuoria. NEET-käsite oli useamman aineiston mukaan huonosti määritelty, ”leimaava” käsite, sillä kaikki tähän ryhmään kuuluvat nuoret eivät olleet todellisessa syrjäytymisriskissä, sillä syitä työ- ja koulutuselämän ulkopuolella ololle oli useita. (Lindh & Lappi 2018; Lautamo ym. 2021; Ylistö 2023.) NEET-käsite kuvaa nuoria aikuisia, jotka eivät ole työ-, koulu, tai muussa kehittävässä toiminnassa mukana. NEET-nuoret ovat riskissä syrjäytyä taloudellisesti ja sosiaalisesti muusta yhteiskunnasta. NEET-käsitettä pidetään kuitenkin yksilöllisyyden unohtavana, eivätkä yhteiskunnan toimet nuorisotyöttömyyttä ja syrjäytymistä vastaan toimi, ellei nuoria huomioida yhteiskuntaryhmän sijaan yksilöllisemmin. (Lautamo ym. 2021, 6.) Romakkaniemen ym. (2018, 26) mukaan nuorten elämän monikerroksisuus jää helposti

syrytyntynyt-termin alle, ja nuoret voivat kokea syrjäytymiskokemustensa olleen lähinnä väliaikaisia, nuoruuteen liittyviä siirtymävaiheita, jotka ovat eri syistä heidän kohdallaan pitkiä.

6.1.3 Vapaaehtoisuus ja valtaistuminen

Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalipalvelu, joka perustuu siihen, että sosiaalipalveluiden asiakas haluaa vastaanottaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelua. Palvelusta on oikeus myös kieltäytyä. (THL 2023.) Ylistön (2023, 145) mukaan nuoret, jotka ovat merkittävässä syrjäytymisvaarassa tulisi aktivoida työmarkkinoille muihin kuin sanktioihin perustuen. Sanktioiden käyttö voi johtaa taloudellisten ongelmien lisääntymiseen, ja sitä kautta ongelmien kasaantumiseen ja voi olla nuoren tulevaisuudelle seurauksiltaan vahingollista. Usein merkittävässä syrjäytymisvaarassa olevilla nuorilla on emotionaalisia toiminnan esteitä, jotka aiheuttavat muun muassa hallitsemattomia keskeytyksiä ja sitä ettei nuori vastaa yhteydenottoihin. Ylistön mukaan sanktioiden käyttö näiden nuorten kohdalla ei auta nuorta, vaan hidastaa kuntoutumista.

Kuntoutuminen ei tapahdu pakotettuna (THL 2023). Sosiaalinen kuntoutus on kytköksissä asiakkaan autonomiaan ja vapauteen. Asiakkaan omakohtaista päätöksentekokykyä ja toimintakykyä tulisi arvostaa ja tukea. Ammatillaisen asenne ihmisen perusvapauksia arvostavana ja sosiaalista ihmiskuvaa ymmärtävänä mahdollistaa sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaan kokemuksen itsestä valtaistuneena ja hänet ja hänen valintansa hyväksyvänä. (Haapakoski 2018, 88, 94–95.) Sosiaalisen kuntoutuksen voidaan nähdä tukevan *yksilön kykyä ja mahdollisuuksia elää elämisen arvoista elämää*. Nuoren kuntoutumista tuetaan tekemään itsenäisesti omaa elämäänsä koskevia valintoja. (Romakkaniemi ym. 2018, 20.) Raitakarim & Vuorisen (2022, 318–321) mukaan nuoren toimijuuteen vaikuttavat ihmisen itseohjautuvuus, motivaatio, tavoitteet ja valinnat. Kulttuuriset odotukset ovat keskenään eriarvoisia, jolloin tietyillä odotuksilla on suurempi arvo, eli suuntaa antava valta. Toimijuutta voi mitata tarkastelemalla, onko ihmisellä mahdollisuus tehdä ratkaisuja ja valintoja omista lähtökohdistaan, vai toimiiko hän ulkoisista lähtökohdista, kuten toisten asettamista odotuksista ja toiveista. Itselle tärkeä ja palkitsevalta tuntuva toiminta vahvistaa toimijuutta ja sitoutumista. Palkkioihin ja sanktioihin perustuva motivaatio ei ole hyvä lähtökohta muutokselle, mutta voi silti joskus johtaa toivottuun lopputulokseen.

Useammassa aineistossa todettiin, että nuorten palveluiden järjestämisen kannalta on tärkeää palveluiden oikea-aikaisuus (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Vuokila-Oikkonen ym. 2020; Ylistö 2023; THL ym. 2024). Oikea-aikainen ja tarpeen mukainen sosiaalinen kuntoutus vähentävät nuorten raskaampien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden tarvetta (Vuokila-Oikkonen ym. 2020, 18). Esimerkiksi Ylistön (2023, 144) mukaan nuoret, jotka

kokevat, ammattilaisen suunnalta painostusta suostua johonkin palveluun, tuntevat enemmän negatiivisia tunteita ammattilaista ja tämän edustamaa instituutiota kohtaan. Painostettuna vastaanotettu palvelu kasvattaa todennäköisyyttä, että nuori keskeyttää saamansa palvelun, vaikka palvelu vastaisikin nuoren tarpeita.

Ehdollisilla tulonsiirroilla tarkoitetaan velvoittavia toimintoja rahaetuisuuksien saamisen vastineeksi (Salminen 2019, 395). Alle 25-vuotiailla nuorilla, joilla ei ole ammatillista tutkintoa on kouluun haku -velvoite. Opiskelupaikan hakuun liittyvä ”pakotettu valinta” velvoittaa nuoren ikänsä puolesta hakemaan opiskelupaikkaa, vaikkei nuori tietäisi mitä haluaisi opiskella tai kokisi ettei hänellä ole vielä voimavaroja opiskella. Hakuun liittyvät paineet voivat saada nuoren hakemaan opiskelupaikkaa, johon ei todellisuudessa haluaisi. (Romakkaniemi ym. 2018, 54.) Esimerkiksi kuntoutusrahan saaminen edellyttää ammatilliseen kuntoutukseen osallistumista, eli se on ehdollinen tulonsiirto. Riittävä toimeentulo, kuten kuntoutusraha mahdollistaisi nuoren itsenäisen vanhemmista riippumattoman rahankäytön ja rahankäytön harjoittelun, lisäten nuoren toimijuutta ja pitkän aikavälin toimintasuunnitelmia. (Salminen 2019, 395–398.)

Ylistön (2023, 99–100) pitkäaikaistyöttömiä nuoria koskevassa tutkimuksessa Ylistö tunnisti viisi erilaista asemoitumisen tapaa, jolla nuoret suhtautuivat työttömyysturvaan liittyviin velvoitteisiin. Velvoitteiden mukainen toimintamalli, työttömyyteen sopeutumisen toimintamalli, työvoimasta vetäytymisen toimintamalli, työvoimasta syrjäytyvä toimintamalli ja eksyksissä oleva toimintamalli. Velvoitteiden mukaista toimintamallia toteuttava nuori huolehti annettujen velvoitteiden noudattamisesta oma-aloitteisesti. Työttömyyteen sopeutuva nuori ei pyrkinyt oma-aloitteisesti toteuttamaan velvoitteiden toteutumista, mutta pystyi silti selviytymään ilman sanktioita ja panostamaan itselleen mielekkäisiin vapaa-ajan aktiviteetteihin. Työvoimasta vetäytyvät nuoret pyrkivät välttämään lakisääteisiä velvoitteita ja heillä oli usein vakavia työ- ja toimintakyvyn vajeita. Työvoimasta syrjäytyneet nuoret eivät pystyneet tai halunneet toimia heille asetettujen velvoitteiden mukaisesti eivätkä he pyrkineet korjaamaan tilannetta jälkikäteen. Eksyksissä olevan toimintamallin mukaisesti toimivat nuoret rikkoivat heitä koskevia velvoitteita tahattomasti ja pyrkivät korjaamaan tilanteen heti sen jälkeen.

Salminen ja Helkiö (2022, 22) tarkastelivat tutkimuksessaan yhteiskunnan mahdollisuuksia auttaa kuntoutumisen tarpeessa olevia nuoria. Heidän mukaansa yhteiskunnan tapa huolehtia heikompiosaisista ei aina auta nuoren kuntoutumista. Jos nuorten palveluverkot kuten kela ja oppilaitokset toimisivat täysin saumattomasti ja tiedottaisivat esimerkiksi nuoren opiskelujen etenemisen haasteista toisiaan, tukisiko se yhteiskunnan nuoria paremmin vai

vaikuttaisiko se päinvastoin negatiivisesti, lisäten nuorten pakotettua toimijuutta ja vähentäen yksilön vapautta ja omaa päätäntävaltaa avun hakemiseen ja vastaanottamiseen?

6.1.4 Yksilöllinen tuki ja ohjaus

Sosiaalinen kuntoutus on yksilöllisen ja toiminnallisen tuen yhdistelmä (STM a). Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalihuoltolain (1301/2014) 14 § mukainen palvelu, jota on järjestettävä niille henkilöille, jotka ovat siihen oikeutettuja. Palvelun on vastattava kuntoutujan omia tavoitteita ja tarpeita (THL 2023). Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 11 §:ssä (liite 1) on määritetty tuen tarpeet, jolloin ihmiselle on järjestettävä sosiaalipalveluja. Nuoren tarve palvelulle ei aina näydy niin että, että hän olisi työ- tai koulutuselämän ulkopuolella. Esimerkiksi työvoimapolitiittisia palveluita saavat nuoret voivat saada samanaikaisesti myös sosiaalisen kuntoutuksen palvelua. (Ylistö 2023, 145; sosiaalihuoltolaki 1301/2014.) Sosiaalista kuntoutusta voidaan kohdennetusti toteuttaa erilaisille asiakasryhmille, kuten nuorille aikuisille tai mielenterveyskuntoutujille. Tärkeää on kuitenkin, että osallistujalla on halua tai kykyä sitoutua toimintaan ja suunniteltu palvelu vastaa hänen tarpeitaan. (Romakkaniemi ym. 2018; THL ym. 2024, 3.)

Kahdenkeskinen työskentely ammattilaisen ja asiakkaan välillä tai yksilöllisesti toteutettu sosiaalinen kuntoutus voivat olla sisällöltään erilaisten asioiden hoitoa, kuten tukea, arjen asioiden yhdessä hoitamista tai yhdessä asioimista. Hyvinvointialueet voivat myöntää yksilöllistä sosiaalista kuntoutusta ryhmätoiminnan lisänä, kokonaan omana palvelukokonaisuutena tai perinteisen sosiaaliohjauksen kaltaisena palveluna. Yksilötyössä asiakkaan tuen tarpeisiin vastataan laajemmin ja syvemmin. Erityisesti työskentelyn alussa työskentely on tiivistä ja yhteydenpitoa käydään tapaamisten lisäksi eri sähköisten kanavien välityksellä. Alun tiiviin työskentelyn jälkeen tapaamisten määrä määrittyy asiakkaan tilanteen ja tarpeiden mukaan. Asiakkuudet ovat usein vähintään puolen vuoden mittaisia, lyhyempikin aika voi olla riittävä, jos asiakkaan tavoitteet ovat konkreettiset. (THL ym. 2024, 9–10.) Sosiaalinen kuntoutus on tehostettua yksilötyötä (THL ym. 2024). Vuokila-Oikkonen ja Siira (2020) olivat puolestaan sitä mieltä, että asiakkuuden olisi kestettävä vähintään vuoden.

6.2 Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun toteuttaminen

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun toteutetaan suunnitelmallisesti. Toteuttamismuodosta riippumatta sosiaalinen kuntoutus sisältää sosiaalisten taitojen, kanssakäyminen, arkitaitojen ja elämänhallinnan tukea ja ohjausta. (STM a; THL 2023; THL ym. 2024.) Sekä THL (2023) että STM (STM a) ovat linjanneet, että yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja lähiyö, joka sisältää myös kotikäynnit, mukana kulkemisen ja kasvatuksellisen tuen omien asioiden

hoitamiseen, toimivat sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamismuotoina. Sosiaalinen kuntoutus voi olla myös erilaisia toiminnallisia ryhmiä, vertaistukea ja vapaaehtoistyöhön osallistumista. THL:n (2023) mukaan myös työtoimintaan osallistuminen ja kaikki palvelut ja tukitoimet, jotka ovat osa sovittua asiakassuunnitelmaa, ovat sosiaalisen kuntoutuksen toteutuksen välineitä. Kuitenkin sosiaalisen kuntoutuksen tulisi olla myös oma erillinen palvelunsa (THL 2023). Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisesta on sovittu osana asiakassuunnitelmaa (SOSKU & THL 2018).

Kuvio 4: Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun toteuttaminen

Sosiaalisen kuntoutuksen järjestämistavat vaihtelevat eri hyvinvointialueilla ja hyvinvointialueiden sisällä eri kuntien välillä. Joillain hyvinvointialueilla sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintaa voi olla saatavilla joka kunnassa, joillain se on keskitetty osaan kunnista. Myös työntekijämäärät ja työaikajärjestelyt vaihtelevat eri alueilla. Osassa hyvinvointialueista sosiaalista kuntoutusta on saatavilla matalan kynnyksen toimipisteissä tai eri aktiviteettien vaatimissa toimintaympäristöissä. Osassa ryhmätoiminta tapahtuu pääasiassa hyvinvointialueen omissa toimipisteissä tai muiden toimijoiden julkisissa tiloissa. (THL 2024, 5–6.) Romakkaniemen ym. (2018, 84) mukaan palveluiden ulkopuolella olevat nuoret tarvitsevat vaittomaksi tehtyjä reittejä palveluiden pariin. Matalankynnyksen palvelut ilman poissulkevia ennakkokriteerejä mahdollistavat nuoren pääsyn palveluihin ilman leimaantumista tai negatiivisen samaistumisen pelkoa.

Romakkaniemen ym. (2018, 25–26) tutkimuksessa kehitettiin sosiaalista kuntoutusta Lapissa. Tutkimuksessa haastateltiin sosiaalityöntekijöitä, etsivän nuorisotyön ammattilaisia ja työpajojen yksilövalmentajia. Ammattilaiset määrittivät sosiaalisen kuntoutuksen

toimenpiteiksi kuntouttavan työtoiminnan, työhönvalmennuksen, mielenterveyskuntoutujien työhönvalmennuksen, kuntouttavan sosiaalityön ja nuorten työpajatoiminnan. Tutkimuksen nuorten lähtötilanteet olivat hyvin erilaisia ja heidän työ- ja kouluelämästään kulunut pois-aoloaika vaihteli. Nuoret olivat työpajalla työkokeilussa, kuntouttavassa työtoiminnassa, työharjoittelussa, palkkatuella tai oppisopimuksella. Joillain tutkimuksen nuorista oli masennusta, koulukiusaamista, vaikeita lapsuudenkokemuksia, tai sairauksia. Osalla heistä ongelmat olivat kasaantuneet, ja osalla ne vaikuttivat lähinnä tulevaisuuden suunnitelmien ja niitä kohti kulkevan reitin löytymiseen.

6.2.1 Suunnitelmallisuus

Sosiaalinen kuntoutus on suunnitelmallista sosiaalipalvelua (THL ym. 2024). Suunnitelmallisuuteen liittyy se, että palvelulle todetaan tarve ja palvelu perustuu riittävään asiakkaan tilanteen selvittämiseen ja arviointiin (THL ym. 2024, SOSKU & THL 2018). Palveluun ohjautuminen tapahtuu sosiaalityön kautta. Nuori itse tai hänen valtuuttamansa työntekijä voi hakea sosiaalisen kuntoutuksen palvelua, tai tarve sosiaalisen kuntoutuksen palvelulle voi syntyä esimerkiksi oman sosiaalityöntekijän tapaamisella. (THL 2018.) Sosiaalityöntekijä tekee nuoren kanssa palvelutarpeen arvion, jonka tekoa ohjaa sosiaalihuoltolain 36 § ja 37 § (liite 1). Palvelutarpeen arvion pohjalta ammattilainen suunnittelee yhdessä asiakkaan kanssa asiakasta parhaiten tukevan palvelun tai palvelukokonaisuuden. Palvelutarpeen arvio on laaja-alainen arvio, jonka avulla voidaan arvioida kokonaisvaltaisesti asiakkaan sosiaalipalveluiden tarvetta. (SOSKU & THL 2018, 17.)

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on suunnitelmallista ja koostuu nuoren omaa elämänpiiriä avartavista ja nuorta aktivoivista elementeistä. Nuorta tuetaan itsestä ja kodista huolehtimiseen ja päivärytmin säännöllisyydestä, asumisesta ja taloudellisista asioista huolehtimiseen. Sosiaalisen kuntoutuksen kautta nuori voi saada velkaneuvontaa sekä tietoa työ ja koulutusmahdollisuuksiin liittyvistä sisällöistä. Osallistujien aktiivisuutta tuetaan toiminnallisilla menetelmillä. Palvelua saavien nuorten on myös mahdollisuus osallistua toiminnan toteutukseen. Osallistumisen kannustimina nuoria voidaan palkita tarjoamalla esimerkiksi lounasruokailua, maksuttomia pääsy- tai matkalippuja, tutustumiskäyntejä, tai erilaisia retkiä. (THL 2023.)

6.2.2 Sosiaaliset taidot ja kanssakäyminen

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on tukea asiakkaan vuorovaikutustaitoja (THL 2023; THL ym. 2024). Palvelun tulisi tukea asiakkaan sosiaalisia taitoja ja auttaa asiakkaan linkittymisen hänen lähiyhteisöihinsä. Sosiaalisen kuntoutuksen avulla voidaan tukea asiakkaan itseilmaisua ja edistää vuorovaikutukseen liittyviä taitoja. Palvelun tulisi tukea asiakkaan

yhteisötaitoja ja vahvistaa hänen toimijuuttaan eri yhteisöissä ja laajemmin yhteiskunnassa. (SOSKU & THL 2018, 14, THL ym. 2024.) Salmisen ja Helkiön (2022, 22) tutkimuksessa mukana olleet nuoret kokivat sosiaalisia paineita, jotka vaikeuttivat nuorten pääsyä mukaan yhteisöjen jäseniksi. Sosiaaliset paineet vaikuttivat sosiaalisten taitojen ja toimintojen oppimiseen ja olivat esteenä nuorten vuorovaikutukselle. Salminen ja Helkiö näkivät tärkeäksi sen, että nuorten yhteisöt hyväksyvät nuoret ja heidän sairautensa.

Asiakkaiden yhteisötaitojen tukeminen edellyttää ammattilaiselta yhteiskehittämisen ja palveluita yhteensovittavan johtamisen omaksumista ja suunnitelmallista verkostotyöskentelyä. (SOSKU & THL 2018, 7.) Opiskeluelämässä olevien nuorten mahdollisuutta muodostaa sosiaalisia suhteita haastaa koulujen vähäiset resurssit koulujen yhteisöllisyyden luomiseen. Opintojen keskeytyessä nuori tippuu opiskelujen lisäksi myös kouluun liittyvistä sosiaalisista verkostoista. Ammatillisissa opinnoissa yleistynyt jatkuva haku opintoihin vaikuttaa myös siihen, ettei ryhmähenki opiskeluryhmän kanssa synny niin helposti. Sillä opiskelijat aloittavat opinnot eri aikoihin, eikä jatkuva luokkien ryhmäyttäminen ole mahdollista. Nuorten sosiaalista prosessia edistäisi henkilökohtainen tukihenkilö, joka nuorta painostamatta kannustaisivat häntä tekemään omaa elämäänsä koskevia valintoja. (Salminen & Helkiö 2022, 21–22.)

Useampi aineisto käsitteli sosiaalisten suhteiden ja kanssakäymisen haasteiden yhteydessä identiteettiä (Rostila 2018; Romakkaniemi ym. 2018; Vuokila-Oikkonen ym. 2020; Lautamo ym. 2021; Moilanen ym. 2021; Ylistö 2023). Moilasen ym. (2021, 6, 17–18) mukaan kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että nuorille aikuisille suunnattuihin palveluihin tulisi sisällyttää identiteetikysymysten käsittelyyn keskittyneitä keskusteluja ja tuetua, ryhmässä toteutettua itsetutkiskelua. He näkivät, että identiteettityöskentely on ratkaiseva työskentelytapa työ- ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten kanssa työskennellessä.

Rostila (2018) nosti tutkimusartikkelissaan toiminnallisen identiteetin käsitteen. Rostilan mukaan sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvä sosiaalinen näkökulma ja vuorovaikutuksessa tapahtuva kuntoutuminen ovat yhteydessä nuoren kokemukseen omasta toiminnallisesta identiteetistä, eli kokemukseen millaisena hän kokee oman identiteettinsä muiden kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Rostilan mukaan ammattilaisen tulisi tukea nuoren toiminnallisen identiteetin syntyä, auttamalla asiakasta tunnistamaan millainen hän todellisuudessa on. Ammattilainen voi tukea nuorta toiminnallisen identiteetin kehittämisessä auttamalla häntä löytämään yhteisön tai muu sosiaalistoiminnallisen foorumin, jossa nuori voi toteuttaa omaa identiteettiään ja kokea toiminnan hyödylliseksi itselleen. Toimintaan osallistuminen rakentaa yksilön identiteettiä. Yhteiskunnan asettamat odotukset ammatti-

identiteetistä ja hyväksyttävästä työstä vaikuttavat myös yksilön identiteetin rakentumiseen. (Lautamo ym. 2021, 4.)

6.2.3 Arkitaidot ja elämänhallinta

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tulisi sisältää arkitaitoja vahvistavaa toimintaa (SOSKU & THL 2018, 13). Nuoria tulisi valmentaa arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan (THL 2023). Arkitaidot ovat yksi tärkeä nuorten aikuisten kuntoutumiseen liittyvä osa-alue. Arkitaitojen vahvistuminen lisää nuoren kykyä selviytyä jokapäiväisistä arjen tilanteista. Nuorta voi tukea arkitaitojen vahvistamisessa muun muassa rinnalla kulkemisen keinoin, jalkautuvalla työotteella ja työskentelemällä nuoren omissa toimintaympäristöissä. Työskentely sisältää usein toiminnallisia menetelmiä, jotka mahdollistavat mielekkään tavon oppia uusia arjen taitoja. (SOSKU & THL 2018.) Arkitaitojen merkitys nuorten kuntoutumisessa näkyi useassa aineistossa (SOSKU & THL 2018; Raitakari ym. 2022; Raitakari & Vuorinen 2022; Räsänen 2022). Raitakari ym. (2022), Raitakari ja Vuorinen (2022) näkivät, että asiakkaan kotiympäristössä tapahtuvassa sosiaalityössä saa tietoa asiakkaan arkitaidoista ja niihin liittyvistä haasteista. Molempien tutkimusartikkelien mukaan asiakkaan koti on hyvä ympäristö havainnoida ja ottaa puheeksi arkeen liittyviä taitoja ja haasteita. Molemmat artikkelit kuvasivat kuitenkin kodin toimintaympäristönä olevan hyvin herkkä ympäristö asioiden puheeksi otolle ja sen vaativan asiakkaan riittävää tuntemista ja sensitiivisyyttä ammattilaiselta.

Sosiaalipalveluiden asiakkaiden arkea haastavat usein erilaiset rajoitteet ja sairaudet. Arki-asiat voivat näyttäytyä ylitsepääsemättöminä ja kotoa lähteminen jopa mahdottomalta. Tästä huolimatta asiakas voi pystyä toimimaan työntekijän kanssa sujuvassa vuorovaikutuksessa ja suoriutua itselle tutulla toiminta-alueella, kuten kotiympäristössä hyvin. (Raitakari & Vuorinen 2022, 317–318.) Arkitaitoihin ja elämänhallintaan liittyy myös päätöksenteon harjoittelua (Tolonen ym. 2021, 42). Aikuisen rahankäyttö on sensitiivinen puheenaihe ja kulttuurisesti sen ajatellaan olevan asiakkaan yksityisasia, mutta nuoret voivat tarvita rahankäytössä ammattilaisen tukea. Nuorten kasvuolosuhteet ja kasautuneet haasteet vaikuttavat heidän elämänhallinnan valintoihinsa, kuten kouluvalintoihin, työllistymiseen ja kaaverisuhteisiin. Niillä on myös yhteys nuoren päätöksentekoon ja toimintastrategiaan eri tilanteissa. Nämä valinnat vaikuttavat nuoreen, varsinkin jos nuoret eivät hahmota valintojensa vaikutuksia. Jos nuoren tekemä valinta heikentää toista nuoren hyvinvoinnille tärkeää elämänaluetta, kuten rahankäytön valinnat voivat vaikuttaa nuoren ravintoon. Voi ravintoon liittyvät valinnat vaikuttaa heikentävästi nuoren hyvinvointiin. (Raitakari & Vuorinen 2022, 329; Ylistö 2023, 134, 137.)

Ylistö (2023, 124–125, 138) käyttää nuoren elämänhallintaan liittyen toiminnan selkeys - käsitettä, jolla hän kuvaa nuoren kykyä ottaa huomioon ympäristönsä ja nuoren realistiset mahdollisuudet päätöksen teossa. Toiminnan selkeyden avulla nuori pystyy myös jälkikäteen kuvaamaan paremmin mitä tapahtui ja miten oma toiminta vaikutti tapahtumakuun. Nuoret eivät aina hahmota, miten erilaiset valinnat vaikuttavat heihin. Valinnat sisältävät riskejä ja mahdollisuuksia, eivätkä nuoret aina havaitse, tai pysty hyödyntämään ympäristössään olevia mahdollisuuksia, koska eivät tunnista niitä tai heillä voi olla puutteellista tai virheellistä tietoa valintojen vaikutuksista. Salmisen (2019, 400) mukaan nuorille olisi tärkeää opettaa ammatillisten taitojen lisäksi myös arkielämän taitoja, kuten rahankäyttöä ja kotitaloustaitoja.

6.2.4 Ryhmämuotoinen sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalinen kuntoutus voi olla ryhmätoimintaa ja toiminnallisia ryhmiä (STM a, sosiaalihuoltolaki 1301/2014, THL 2023). THL ym. (2024) ja THL (2023) mukaan sosiaalinen kuntoutus on ryhmätoimintaa. Moilasan ym. (2021, 4) mukaan ryhmämuotoinen sosiaalinen kuntoutus antaa nuorille mahdollisuuden asettaa itsensä alttiiksi sosiaalisille tilanteille. Ryhmä mahdollistaa kuulumisen ryhmän muodostamaan yhteisöön. Itseään koskevan tiedon paljastaminen ja hyväksytyksi tuleminen ovat ryhmätoiminnasta saatavia hyötyjä. Ryhmämuotoinen palvelu on järjestettävä tietyin periaattein ja huomioiden että nuoren aloittaessa ryhmätoiminnan myös heidän aikaisemmat kokemuksensa erilaisista ryhmistä vaikuttavat uuteen ryhmään suhtautumiseen. Ryhmätoimintaan, kuten ryhmämuotoiseen sosiaalisen kuntoutuksen palveluun osallistuminen voi kuitenkin tuoda nuorelle vertaistuellisen kokemuksen (THL 2024, 12). Ryhmämuotoinen palvelu tarjoaa nuorelle mahdollisuuksia oman identiteetin ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Ryhmä voi toimia henkilökohtaisena turvan lähteenä, jossa solmia sosiaalisia kumppanuuksia, muodostaa emotionaalista kiintymystä, antaa älyllistä stimulaatiota ja kokea yhteisöllistä oppimista. (Moilanen ym. 2021, 6.)

Ryhmämuotoinen toiminta on suunniteltava ja toteutettava asiakkaiden toimintakyvyn mukaisesti. Erilaiset sisällölliset teemat voivat vaihdella eri tapaamiskerroilla. Ryhmätoiminnat voivat hyödyntää palvelun lähiympäristöä, ja pyytää paikallisia vierailijoita käsittelemään erilaisia teemoja. Ryhmässä vertaistuellinen ja toiminnallinen tekeminen ovat nuorille mielekkäitä ja hyviä sisältöjä. Ryhmää ohjaavat ammattilaiset voivat olla pelkästään ryhmäohjausta tekeviä tai toteuttaa ohjausta yksilö- ja ryhmätoiminnan yhdistelmänä. (THL ym. 2024, 10.) Ryhmätoiminnassa asiakkaiden on mahdollista luoda yhteinen identiteetti. Yhteisen identiteetin muodostumista tukee ryhmäläisten omien tunteiden, ajatusten ja kokemusten paljastamisen mahdollisuudet. Nuori voi tarkastella ryhmän avulla identiteettiään persoonallisen- "kuka minä olen" ja sosiaalisen- "keitä me ollaan" identiteetin tasoilta. Hän

voi havaita itsestään ”millainen on” tai ”millainen ei ainakaan ole”. Toisten kanssa jaettu identiteetti voi myöhemmin auttaa nuorta liittymään muihin vertaissuhteisiin tai yhteisöihin. (Lautamo ym. 2021, 11.)

Ryhmätoimintaan osallistuminen lisää parhaimmillaan palveluun sitoutumista ja koetaan voimaannuttavana. Sen riskinä on, että ryhmässä toimiminen ja vertaisuuden kokemukset jäävät liian irrallisiksi muusta elämästä, jolloin ryhmätoiminnan päätyttyä nuoret jäävät yksin ja palaavat takaisin lähtötilanteeseen. Ryhmätoimintaan osallistuminen voi olla joillekin nuorille ylitsempääsemätöntä ja ryhmään osallistuminen vaatii yksilöllistä tukemista ja enemmän aikaa. Jos ryhmässä olevien nuorten elämänhaasteet ja palvelutarpeet eroavat toisistaan merkittävästi, voi ryhmänohjaus osoittautua haastavaksi, eikä nuorille synny kokemusta yhteenkuuluvuudesta. (THL ym. 2024, 11.) Moilasen ym. (2021, 10–13) mukaan sopivan kokoinen, vapaaehtoiseen osallistumiseen perustuva, riittävän usein tapaava suljettu ryhmä, jossa on riittävän samankaltaisia nuoria, tukee parhaiten nuorten sosiaalista kuntoutumista. Yhteiset pelisäännöt ja tutut ja turvaa tuovat ohjaajat mahdollistavat asiakkaiden toimijuuden ja aktiivisuuden ryhmässä. Sosiaalisille tilanteille alttiiksi asettumisen, ryhmään kuulumisen tunteen ja itsestä kertomisen lisäksi parhaimmillaan ryhmämuotoinen sosiaalinen kuntoutus antaa myös samankaltaisuuden, hyväksytyksi ja toiset hyväksyväksi tulemisen tunteita. Jos nämä ehdot eivät toteudu voi ryhmään kuulumisen ja ryhmämuotoiseen palveluun osallistuminen negatiivisimmillaan tuottaa nuorelle osallistumattomuutta, liiallista kuormittavuutta, yhteisön muodostumattomuutta, ulkopuolisuuden tunnetta, yksilöllisyyden sivuuttamisen tunnetta, luottamuksen rikkoutumista, pakottamista, vähättelyä ja kokemusta, että on liian poikkeava eikä itsestä voi paljastaa muille ryhmäläisille mitään.

Nuoret voivat kokea, että asiakkuus jossain palvelussa tuo heille leiman, joka voi olla esteenä palveluun hakeutumiselle. Leimaantuminen ei kuitenkaan ole pelkästään negatiivinen asia. (Romakkaniemi ym. 2018, 87.) Ryhmässä tapahtuva hyväksytyksi tulemisen kokemus ja toisille ryhmäläisille osoitettu hyväksyntä tukevat ryhmäläisten toimintamahdollisuuksia. Hyväksytyksi tulemisen kokemuksen lisäävät nuorten kokemusta yhteisöön kuulumisesta ja vertaisuudesta. (Salminen & Helkiö 2021, 21–22.) Ryhmä vaikuttaa nuoren kokemukseen itsestä, hänen sosiaaliseen identiteettiinsä (Romakkaniemi ym. 2018, 87). Jatkovasti täydentyvässä ryhmässä vanhojen ryhmäläisten on otettava uusi ryhmässä aloittava nuori hyväksyvästi vastaan. Ryhmätapaamisissa mahdollistuu itsestään syntyvä vertaissuhteiden muodostuminen. Työntekijöiden on tärkeää tukea vertaisuuden kokemuksen syntyä, mutta myös vetäytyä tarvittaessa sivuun vuorovaikutustilanteista, jotta nuorille jää omaa tilaa harjoitella ja vahvistaa taitoaan vertaisuuden ja asioista jakamisen kokemuksesta. (Salminen & Helkiö 2022, 21–22.)

6.2.5 Asiakasprosessin vaiheet

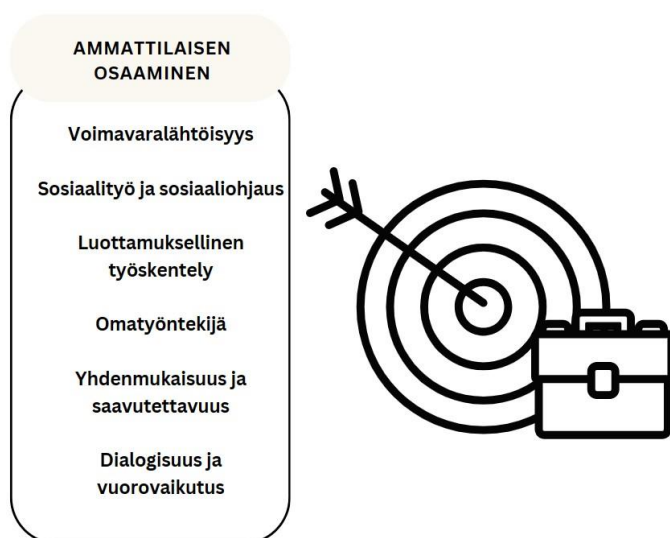
Ennen asiakkuuden alkua nuori itse tai hänen elämänpiiriinsä kuuluva ihminen huomaa tarpeen asiakkaan elämäntilanteen muutokselle, kuntoutumiselle. Sosiaalihoitolaki velvoittaa tiettyjä ammattilaisia ohjaamaan asiakasta sosiaalipalveluiden pariin (Sosiaalihoitolaki 1301/2014; SOSKU & THL 2018, 16; THL 2023.) Asiakas saa tietoa millaista palvelua on saatavilla ja valitsee, että haluaisi saada palvelua. Aikuisten sosiaaliseen kuntoutukseen ohjaututaan aikuissosiaalityön kautta (THL 2023; THL ym. 2024). Ammattilainen tekee asiakkaan kanssa palvelutarpeen arvion ja asiakassuunnitelman, jossa palvelu yhteensovitetaan osaksi hänen muita palveluita. (sosiaalihoitolaki 1301/2014.) Asiakassuunnitelma ja valitut palvelut ovat lähtöisin nuoren tarpeista. Nuoren tuentarpeita voidaan arvioida erilaisilla mittareilla, joita voidaan käyttää myös tilanteen muutoksen mittaamisessa palvelun eri vaiheissa. Nuorilla voi olla palveluihin hakemisen ja kiinnittymisen haasteita (sosiaalihoitolaki 1301/2014; SOSKU & THL 2018; THL 2023; THL ym. 2024.)

Asiakkuuden ajaksi nuorelle nimetään omatyöntekijä, jonka tehtävä on arvioida palvelun laatua ja palvelulle asetettuja tavoitteita (sosiaalihoitolaki 1301/2014; THL ym. 2024). Kuntoutustarpeiden selvittäminen alkaa usein jo ennen sosiaalisen kuntoutuksen palvelun alkua palveluntarpeen arvioissa. Kuntoutustarpeita voidaan kuitenkin selvittää tai tarkentaa myös sosiaalisessa kuntoutuksessa monialaisena yhteistyönä. (THL ym. 2024.) Nuoren kuntoutumiselle asetettuja tavoitteita voidaan myös purkaa pienempiin osiin (THL 2023). Kun nuori lopettaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelun, tulisi hänen yhdessä omatyöntekijänsä kanssa tehdä kuntoutuksen prosessiin liittyvä loppuarvio. Loppuarviossa on tärkeää käyttää aiemmissa vaiheissa käytössä ollutta arviointityökalua, jonka avulla asiakkaan palvelun aloituksen ja keskivaiheen tuloksia voidaan verrata päätösvaiheen tuloksiin ja saada sitä kautta tietoa palvelun mahdollisista vaikutuksista nuorelle. (SOSKU & THL 2018, 20–21.)

Nuoren kuntoutumista haastaa palveluissa siirtymisen vaiheet, jolloin riski palveluista puutoamiseen on suuri. Joissain nuorille suunnatuissa palveluissa on pidemmät siirtymäajat ja aikaisempien palveluiden palvelukokemukset vaikuttavat nuoren odotuksiin uudesta palvelusta. Aikaisemman ja uuden palvelun kokemusten vertailu voi joko motivoida tai heikentää nuoren halua aloittaa uusi palvelu. Omatyöntekijä tai yksilövalmentaja, jonka kanssa on luotu luottamuksellinen asiakassuhde, voi edesauttaa siirtymistä ja kiinnittymistä uuteen palveluun. (Romakkaniemi ym. 2018, 89–91.)

6.3 Ammatilaisen osaaminen

Sosiaalista kuntoutusta toteuttavalta ammatilaiselta odotetaan asiakkaan kuntoutumista edistävien erilaisten taitojen hallintaa. Sosiaalinen kuntoutus on voimavara- ja -ohjauksesta ja sitä toteutetaan sosiaalityön ja -ohjauksen keinoin. (SOSKU & THL 2018; THL ym. 2024.) Ammatilaiset käyttävät työssään systemaattista työotetta, joka perustuu asiakkaalle henkilökohtaisesti räätälöityyn tukeen ja ohjaukseen (THL ym. 2024).

Kuvio 5: Ammatilaisen osaaminen

Kokonaisvaltainen asiakkaan arjessa työskentely on monitahoista eettisiä valintoja ja punnitsemista sisältävää työtä. Työ vaatii työntekijältä joustavuutta, venymistä, priorisointia ja työn rajaamista (Raitakari ym. 2022, 16). Asiakkaalla on oikeus omatyöntekijään (sosiaali- huoltolaki 1301/2014; THL 2023; THL ym. 2024). Ammatilaisen tulee luoda asiakkaan kanssa mahdollisuus luottamukselliselle työskentelylle, dialogisuudelle ja vuorovaikutukselle (SOSKU & THL 2018; THL 2023). Ammatilainen vaikuttaa toiminnallaan palvelun yhdenmukaisuuteen ja saavutettavuuteen (SOSKU & THL 2018). Sosiaalisen kuntoutuksen työn tulee olla luottamusta herättävää rationaalista toimintaa, joka perustuu tietoon, järkelyyn ja kokemukseen. Rationaalisen hallinnan avulla pyritään vaikuttamaan asiakkaan käyttäytymiseen, haluihin, toiveisiin ja kiinnostuksen kohteisiin erilaisten työmenetelmien avulla. (Lindh & Lappi 2018, 21.)

6.3.1 Voimavaralähtöisyys

Sosiaalinen kuntoutus on asiakasta voimavaraistavaa sosiaalityötä (SOSKU & THL 2018; THL ym. 2024). Asiakkaan voimavarat ja tavoitteet määrittävät työskentelyä ja sen etenemistä (THL 2023). Ammatilaisen työssä voimavaralähtöisyys näkyy nuorelle tämän oppimisen ja kasvun mahdollistavana prosessina. Nuoren tavoitteet liittyvät usein heidän elämäntilanteessaan tapahtuvaan positiiviseen muutokseen, kasvuun tai kehitykseen. Ammatilaisen tulee osata tukea ja vahvistaa nuoren muutostyötä ja ylläpitää asiakkaassa toivoa tavoitteiden toteutumisesta. (SOSKU & THL 2018, 7.)

Ylistö (2023,118–119) määrittelee nuoren voimavarat sisäisiin ja ulkoisiin voimavaroihin. Sisäisiä voimavaroja ovat esimerkiksi toimintakykyä määrittävät tekijät, kuten terveys tai kognitiiviset kyvyt, tieto ja taito. Ulkoisia voimavaroja taas ovat koulutus, omaisuus, sosiaaliset verkostot, erilaiset apuvälineet ja palvelut. Lapsuudesta alkaen kasaantuneet haasteet hankaloittavat nuoren elämänhallintataitojen oppimista, joka ammatilaisen on tärkeää ottaa huomioon työskentelyssä.

6.3.2 Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus

Sosiaaliohjaus on neuvontaa, ohjausta ja tukea palveluiden käytössä. Sosiaaliohjausta voidaan tarjota yksittäiselle nuorelle, hänen perheelleen tai yhteisölle. Sosiaaliohjaus on myös yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Sen tavoitteena on hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen vahvistamalla asiakkaan elämänhallintaa ja toimintakykyä. (sosiaalihuoltolaki 1301/2014 16§, liite 1.) Sosiaalihuoltolaki (1301/2014 15§, liite 1) määrittää sosiaalityön olevan asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan asiakkaan tai hänen perheen tuen tarpeita vastaava palveluiden ja tuen kokonaisuus.

Sosiaalinen kuntoutus sisältää sosiaaliohjauksen ja sosiaalityön lisäksi myös kuntoutusneuvontaa ja -ohjausta (THL 2023). Ammatilaisen osaamisessa korostuvat luottamusta lisäävät taidot kuten kohtaamisen ja vuorovaikutuksen taidot, puheeksi ottamisen taito ja heikkojen signaalien lukutaito. Ammatilaisen on tärkeää olla helposti lähestyttävä, avoin, ystävällinen ja osoittaa kiinnostusta asiakkaan tuntemiseen ja hänen asioihinsa. Osallisuuden kokemuksen kannalta tärkeää on myös jatkuva palautteen keruu, tiedon koostaminen ja tiedon välittäminen eteenpäin. (THL 2024, 6.)

6.3.3 Luottamuksellinen työskentely

Luottamus toimii sosiaalisen kuntoutuksen perustana, sen merkitys korostuu erityisesti tehostetussa yksilötyössä (THL ym. 2024, 12). Luottamuksen syntyminen edellyttää

asiakkaan kohtaamiselta riittävää aikaa ja kiireettömyyttä (THL ym. 2024). Nuorten sosiaalisia taitoja vahvistetaan vuorovaikutus- ja itseilmaisutaitoja harjoittelemalla, jotka edellyttävät dialogisuutta, ammattilaisen valtasuhteiden tunnistamista ja purkamista ja vastavuoroista arvontoa ja tunnustamista. Ammattilaisen on tärkeää rakentaa luottamusta ja tunnustaa oman asenteen ja kielenkäytön merkitys ohjaustyössä. (SOSKU & THL 2018, 7.) Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaana olevat nuoret ovat haavoittuvassa asemassa ammattilaisiin nähden. Haavoittuvuus on käsitteenä sosiaalinen ja kontekstiin sidottu. Se sisältää myös suojattomuuden, alttiuden ja herkkyyden käsitteet. Haavoittuvuuden avulla voidaan analysoida erilaisia subjektiin liittyviä suhteita, sillä se on tietyssä ajassa, suhteissa ja yhteiskuntarakenteissa muotoutuva ilmiö, joka vaikuttaa yksilön hyvinvointiin. Ammattilaisen tulee osata tarkastella tätä kriittisesti ja huomioida oman roolinsa vaikutukset nuoreen. (Raitakari ym. 2022, 13–15.)

Intensiivinen ja luottamuksellinen asiakassuhde mahdollistaa sen, että nuorelle muodostuu käsitys siitä, miten hän hyötyy yhteisestä työskentelystä ja missä asioissa hän voi saada ammattilaiselta apua ja tukea (THL 2023). Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen toimintaympäristöt vaikuttavat luottamukselliseen työskentelyyn. Asiakkaan kotona tapahtuvan työskentelyn tulee kunnioittaa asiakkaan kokemusta kodista omana reviiirinään ja osallistaa ja edetä keskusteluissa hänen ehdoillaan. Kodista tehdyt havainnot ja kysymykset tulisi esittää eettisesti kestäväällä tavalla. (Räsänen ym. 2022, 241.)

6.3.4 Omatyöntekijä

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaalla on oikeus omatyöntekijään (sosiaalihoitolaki 1301/2014; THL 2023; THL ym. 2024). Nuoren omatyöntekijän vastuulla on arvioida ja huolehtia siitä, että nuoren palvelut järjestetään palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti (SOSKU & THL. 2018, 17). Varsinainen sosiaalinen kuntoutus toteutuu usein muun kuin omatyöntekijän kanssa ryhmätoiminnassa tai tehostetussa yksilötyössä eri ammattilaisten kanssa. On tärkeää, että omatyöntekijä tuntee asiakkaansa ja hänellä on mahdollisuus tehdä palvelutarpeenarviointia yhdessä asiakkaan hyvinvointiin vaikuttavien muiden ammattilaisten kanssa. Omatyöntekijän tulee myös kartoittaa nuoren mahdollisuudet saada muuta kuin sosiaalisen kuntoutuksen palvelua, kuten TE-palveluiden tai esimerkiksi KELA:n kuntoutusta. Omatyöntekijän vastuulla on laatia nuorelle asiakassuunnitelma, johon on koottu hänen saamat palvelut ja palveluihin liittyvät tavoitteet ja menetelmät. (SOSKU & THL 2018, 17–18.) Nuoren omatyöntekijä ja sosiaalisen kuntoutuksen työntekijä voivat olla eri henkilöitä. Tavoitteiden asettamista ja asiakassuunnitelman laatimista ja arvioimista tulee tehdä molempien työntekijöiden tiiviinä yhteistyönä. (THL ym. 2024.)

THL (2023) on määrittänyt, että omatyöntekijä voi olla sosiaaliohjaaja, jos asiakkaalla ei ole erityisen tuen tarvetta. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan omatyöntekijä voi olla terveydenhuollon ammattihenkilö, jos se on asiakkaan palvelukokonaisuuden kannalta perusteltua. Lain mukaan omatyöntekijän on kuitenkin oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö.

Palvelun arviointi- ja seurantavastuu on asiakkaan omatyöntekijällä. Ammatillaisen on vaalittava asiakkaan etua. Sosiaalisen kuntoutuksen yleisten vaikutusten ja tulosten mittauksiksi on laadittu työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen laatukriteerit. Ne auttavat tekemään näkyväksi sosiaalisen kuntoutuksen asemaa ja tehtävää ja selkeyttävät palvelua osana muita sosiaalihuollon palveluita. Laatukriteereitä voidaan hyödyntää myös tilanteissa, joissa sosiaalista kuntoutusta toteutetaan ostopalveluna, jotta sosiaalinen kuntoutus toteutuu asiakkaiden palvelutarpeen mukaisesti ja palvelun toteuttajat tietävät mitä heiltä odotetaan ja miten palvelua mitataan. (SOSKU & THL 2018, 4.)

6.3.5 Yhdenmukaisuus ja saavutettavuus

Sosiaalihuollon saatavuudesta ja saavutettavuudesta on säädetty sosiaalihuoltolain (1301/2014) 33 §. Sen mukaan:

Sosiaalipalvelujen tulee olla sisällöltään ja laadultaan sellaisia kuin lainsäädäntö edellyttää ja yleiset hyvinvointialueen sosiaalipalvelut on toteutettava siten, että ne soveltuvat kaikille asiakkaille. Tarvittaessa avun ja tuen tarpeessa oleva henkilö on ohjattava erityispalvelujen piiriin. Palvelut on lähtökohtaisesti toteutettava siten, että niihin on mahdollista hakeutua oma-aloitteisesti riittävän aikaisessa vaiheessa. Sosiaalipalveluja on pyrittävä järjestämään eri hallinnonalojen peruspalvelujen yhteydessä, jos järjestely edistää palvelujen yhteensovittamista ja laadultaan hyvien palvelujen järjestämistä. Tiedot siitä, minkälaisia sosiaalipalveluja on mahdollista saada, miten niitä voi hakea ja mitkä ovat palvelujen saamisen perusteet, on julkaistava helposti saavutettavalla ja ymmärrettävällä tavalla.

Sosiaalisen kuntoutuksen tulee olla yhdenmukaista ja saavutettavaa. Yhdenmukaisuus näkyy palvelun tavoitteissa ja sisällöissä. Palvelun elementit ja ominaisuudet tulee olla kaikille yhdenmukaiset ja palveluun ohjaamisen on oltava yhdenmukaista. (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; SOSKU & THL 2018.) Palvelua tarvitsevalla nuorella pitää olla saatavilla yhdenmukaiset tiedot siitä, minkälaisia sosiaalipalveluja on mahdollista saada ja miten niitä voi hakea. Palvelua hakevan tulee saada tietää mitkä ovat palvelujen saamisen perusteet. Tiedot palveluista ja niihin hakeutumisesta on julkaistava helposti saavutettavalla ja ymmärrettävällä tavalla. (sosiaalihuoltolaki 1301/2014.) Sosiaalisen kuntoutuksen laatuun liittyviä

mitattavia asioita on erilaisia, kuten oikeudenmukaisuuteen, vaikuttavuuteen, valinnanvapauteen, asiakaskeskeisyyteen, korkeatasoiseen osaamiseen, palveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen ja asiakas- ja potilasturvallisuuteen liittyviä asioita (SOSKU & THL 2018, 12–22).

Fyysinen sairaus tai vamma ei ole este sosiaaliselle kuntoutukselle, mutta usein fyysisen sairauden tai vamman omaavilla on mahdollisuus osallistua myös muihin kuntoutuksen palveluihin. Asiakkaalla on kuitenkin oikeus valita, minkä palvelun hän ottaa vastaan, jolloin ammattilaisten tulee mahdollistaa palveluiden saavutettavuus ja yhdenmukaisuus palveluiden saamisessa. Ammattilaisen tulee kuitenkin tarvittaessa ohjata asiakasta erityispalveluiden piiriin ja antaa kuntoutukseen liittyvää neuvontaa ja -ohjausta. (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; THL 2023.) Tepora-Niemi (2019, 557–558) tarkasteli tutkimusartikkelissaan nuorten itsemääräämisoikeutta ja toimijuutta, kun nuori on vakavasti sairastunut. Tepora-Niemen tutkimuksessa havaittiin, että kuntoutukseen liittyvä palvelutarpeen arviointi ei toteudu asiakkaita riittävästi kuunnellen ja ammattilaisten toiminta saattoi pahimmillaan vähentää nuorten toimijuutta ja aiheuttaa masentuneisuutta ja vihan tunteita. Tepora-Niemen mukaan kuntoutumista tulisi tulevaisuudessa muuttaa enemmän asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja valinnan vapautta kunnioittavammaksi. Ja kuntoutukseen pääsyn tulisi tapahtua varhaisemmassa vaiheessa moniammatillisesti asiakasta tukien.

SOSKU-hanke ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (SOSKU & THL 2018, 9–11, 22) ovat kehittäneet työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen laatuksiteerit. Laatuksiteereiden avulla eri toimijat voivat itsenäisesti arvioida omaa toimintaansa, mutta laatuksiteerit toimivat myös laadun varmistajana ja sen osoittajana. Laatuksiteerit auttavat määrittämään sosiaalisen kuntoutuksen rakenteisiin ja prosessiin liittyviä tekijöitä ja niiden avulla palvelua saavien nuorten kanssa on helppo ottaa asiakasosallisuus puheeksi. Laatuksiteerit toimivat myös palvelusta tiedottamisen välineenä. Hyvinvointialueiden sisällä tulisi olla yhdenmukaiset tavat arvioida ja mitata sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuutta yksilöllisesti asiakastasolla ja sen avulla ryhmätasolla, joka mahdollistuu muun muassa arviointivälineitä käyttämällä (Kykviisari, 3x10D ym.), joiden tulokset kirjataan asiakastietojärjestelmiin, joista tietoa saa kerättyä niin yksilö- kuin ryhmätasolla. Mittaria tulisi käyttää palvelun arvioinnin yhteydessä, asiakkuuden aikana ja asiakkuuden päättyessä. THL:n (2023) mukaan mittareiden tulisi ennen kaikkea toimia asiakastyön työvälineenä. Mittareiden avulla asiakkaan tulisi saada itselleen uutta näkökulmaa omaan tilanteeseensa ja lisätä hänen oman tilanteensa hahmotusta ja muutosvalmiuden syntymistä.

6.3.6 Dialogisuus ja vuorovaikutus

Sosiaalisen kuntoutuksen läpileikkaavana periaatteena ja toimintatapana on dialogisuus, joka perustuu luottamukselliseen ja vastavuoroiseen asiakas-työntekijä-suhteeseen (THL 2023). Sosiaalinen kuntoutus on vuorovaikutustaitoja tukevaa työtä (THL ym. 2024). Ammatilaisen ja asiakkaan vuorovaikutus on kuntoutuksen mahdollistava alusta ja kuntoutuksen toteuttamisen menetelmä. Vuorovaikutus on kannustamista ja pystyvyyden tukemista. Vuorovaikutuksen avulla pyritään tukemaan luottamuksellisen suhteen syntyä ja työskentelyyn sitoutumista. (Tolonen ym. 2021, 42.) Romakkaniemen ym. (2018, 95) mukaan kommunikatiivinen jaettu toimijuus on tukea antavaa työskentelyä, jonka avulla ammatilaisen ja nuoren välille luodaan yhteinen kieli ja sanoitetaan vaikeita kokemuksia uudelleen luoden ymmärrystä ja tietoa. Vuorovaikutuksessa korostuu voimavarasuuntautuneisuus, rohkaisu ja nuoren omaa pystyvyyttä korostava lähestymistapa.

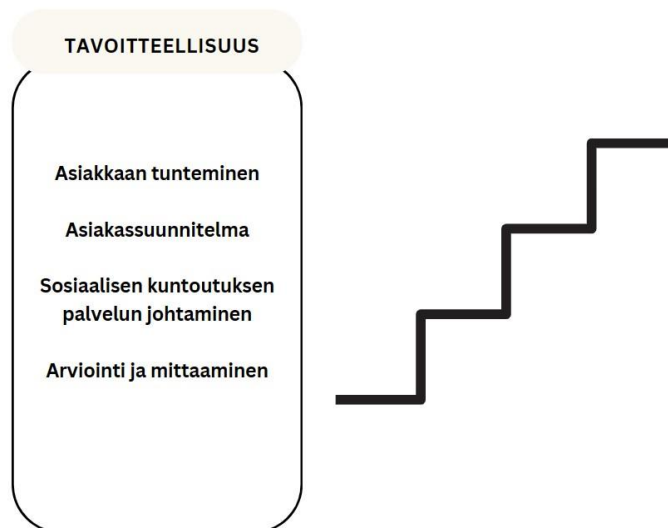
Nuoren tilanteen ja palveluiden tarpeen arviointia tehdään hänen kanssaan asiakkuuden eri vaiheissa. Nuoren taloudellinen tilanne, elämänhallinnan ja toimintakyvyn pulmat, päihdeongelmat ja asumiseen liittyvät asiat kartoitetaan ja keskusteluissa puhutaan muun muassa kodin merkityksestä, turvallisuuden tunteesta, läheisverkostoista ja nuoren itsenäisestä pärjäämisestä. (Räsänen 2022, 240.) Mäkisen ym. (2023, 1, 5) mukaan vakavat pelit voivat toimia tulevaisuudessa nuorten sosiaaliseen kuntoutukseen ja sosiaalityöhön, syrjäytymisen ehkäisyyn, työttömyysriskin vähentämisen, koulutuksen puuttumisen työvälleinä. Vakavien pelien pelaaminen voi olla hyödyllistä sosiaalisen muutoksen helpottamisessa, sillä pelaamisen mekanismit vaikuttavat pelaajan motivaatioon kehittää halutun sosiaalisen muutoksen sisältöä. Vakavat pelit vahvistavat nuoren tiedon hankkimista ja ymmärtämistä ja helpottavat nuoren asennemuutosta ja suostuttelua.

Räsänen (2022, 224–225, 238) tutki asiakkaan kodissa toteutettavaa aikuissosiaalityötä. Kotikäynneillä työvälineenä hyödynnettiin tiedonkeruuta kysymällä erilaisia kysymyksiä asiakkaalta ja kotikäynnillä paikalla olleilta muilta henkilöiltä. Asiakkaan koti tarjosi ammatilaisille mahdollisuuden ottaa puheeksi konkreettisia arkeen ja kotiin liittyviä asioita, sillä ammatilaisella oli mahdollisuus havainnoida asiakkaan asuinympäristöä ja tehdä siihen liittyviä tarkentavia kysymyksiä. THL ym. (2024) mukaan kohtaamisen- ja vuorovaikutuksen taidot ja heikkojen signaalien tunnistaminen on tunnistettu luottamuksen synnyttämisen kannalta merkityksellisiksi. Ammatilaisen on hallittava asiakasta arvostavan puheeksi oton taito. Tepora-Niemen (2018, 309–314) tutkimusartikkeli MS-tautiin sairastuneiden nuorten toimijuudesta kuvasi, kuinka fyysisen terveyden ja toimintakyvyn muutokset vaikuttavat nuoren kokemukseen omasta toimijuudestaan ja merkittävydestään sairausdiagnoosin jälkeen. Diagnoosin saaminen aiheuttaa nuorella ja hänen elinympäristössään useita

muutoksia, joiden käsittely on vaikeaa. Ammatilaisen riittävä ja pitkäkestoinen tuki ja tunteiden ilmaisua tukeva vuorovaikutus koettiin nuorten osalta merkittäväksi Tepora-Niemen tutkimuksessa.

6.4 Tavoitteellisuus

Sosiaalinen kuntoutus on tavoitteellista sosiaalipalvelua (THL 2023). Tavoitteellisuus edellyttää asiakastasolla asiakkaan riittävää tuntemista, asiakassuunnitelman tekoa ja palvelun arviointia ja mittaamista. Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteellisuus näkyy asiakastason lisäksi myös sosiaalisen kuntoutuksen johtamisessa ja valtakunnallisessa arvioinnissa ja mittaamisessa. (SOSKU & THL 2018; THL 2023; THL ym. 2024.)

Kuvio 6: Tavoitteellisuus

6.4.1 Asiakkaan tunteminen

Asiakkaana oleva nuori on opittava tuntemaan, jotta hän voisi saada yksilöllistä tukea, hänelle sopivat palvelut ja valittu palvelu olisi juuri hänen tarpeitaan vastaavaa (SOSKU & THL 2018; THL ym. 2024). Asiakkaan tuntemiseen ja tutustumiseen kesto vaikuttavat hänen taustansa ja aikaisemmat kokemuksensa työskentelystä ammatilaisen kanssa. Asiakkaan tuntemiseen vaikuttavat ammatilaisen kyky muodostaa luottamuksellinen vuorovaikutussuhde ja asiakkaan kohtaamiseen käytössä olevat resurssit (THL 2023; THL ym. 2024).

Nuorten aikuisten parissa työskentelevien sosiaalityön ammattilaisten on tärkeä ymmärtää, että nuorten elämän perusedellytysten on oltava kunnossa ennen työmarkkinoille suuntautumista. Nuorten kanssa työskentely alkaa luottamuksen rakentamisesta. (Ylistö 2023, 117.) Kuntoutuminen lähtee ihmisen henkilökohtaisista tavoitteista, mutta nuorten kohdalla myös yhteiskunta asettaa nuoren kuntoutumiselle tavoitteita. Kuntoutumisaikana saatava etuus vaikuttaa usein kuntoutukselle asetettuihin aikatavoitteisiin ja tavoitteiden sisältöihin. (Tolonen ym. 2021, 42.)

6.4.2 Asiakassuunnitelma

Nuorelle sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaalle laaditaan yksilöllinen asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelma tai muu vastaava suunnitelma on palvelutarpeen arvioinnin lisäksi tehtävä, ellei suunnitelman laatimisen nähdä olevan ilmeisen tarpeetonta. (sosiaalihuoltolaki 1301/2014.) Suunnitelma perustuu aina asiakkaan kuntoutustarpeen ja kokonaistilanteen selvittämiseen. Suunnitelma laaditaan erityisesti aikuissosiaalityön asiakkaalle, jotka ovat työmarkkinoiden ulkopuolella ja, joilla on laaja-alaisen ja kokonaisvaltaisen tuen ja ohjauksen tarvetta. (STM a; sosiaalihuoltolaki 1301/2014 17§; THL 2023.) Aikuissosiaalityön asiakassuunnitelmassa nuoren oma rooli ja toiminta muutoksen aikaansaamiseksi ja tavoitteiden asettamiseksi kuvataan ja kirjataan yhdessä nuoren kanssa. Tarkoitus on, että nuori näkee oman roolinsa ja toimijuutensa mahdollisuutena vaikuttaa omaan kuntoutumiseensa yhdessä saamiensa palveluiden kanssa. (SOSKU & THL 2018, 18–19.)

Asiakkaalle tulisi laatia aina asiakassuunnitelma, jossa asetetaan sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet ja keinot sovitulle ajanjaksolle. Tavoitteet ja keinot kuitenkin täsmentyvät työskentelyn aikana. (THL 2023; THL ym. 2024, 9.) Huolellisesti tehty asiakassuunnitelma on vaikuttavan ja suunnitelmallisen sosiaalityön perusta (THL ym. 2024, 12). Asiakassuunnitelma sisältää myös sen, mitä asiakas haluaa palvelun avulla saavuttaa ja ammattilaisen ja asiakkaan arvion tämän sen hetkisistä vahvuuksista ja voimavaroista. Asiakassuunnitelmassa asiakas asettaa itselleen muutostavoitteet ja oman roolinsa tavoitteiden saavuttamiseksi. Myös työntekijän rooli tavoitteiden saavuttamiseksi kirjataan asiakassuunnitelmaan. (THL 2023.)

6.4.3 Sosiaalisen kuntoutuksen johtaminen

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluun on oltava riittävät resurssit, jotta palvelu voidaan käynnistää, sitä voidaan kehittää ja tarvittaessa laajentaa. Työympäristön on tärkeä olla kannustava ja salliva. Palvelun toteutusta on tärkeä seurata ja ohjata ja palvelun yhteensovittamista johdetaan ja yhteistyötä tekeviä työntekijöitä tuetaan. (THL 2024, 5.) Sosiaalisen

kuntoutuksen yhteistyöstä ja toimintatavoista on sovittava yhteiset käytännöt. Vaikutusten arviointi ja seuranta tarvitsevat myös ennalta sovitut käytänteet. (SOSKU & THL 2018.)

Asiakkaiden on tärkeä saada riittävästi yksilöllistä aikaa sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisilta ja ammattilaisten tulee olla tavoitettavissa. Sosiaalinen kuntoutus on asiakkaalle tehostettua tukea. Tehostettu tuki vaatii usein lisää henkilöstöresursseja, koska asiakkaiden tuen tarve on suurempaa. Tehostetun yksilötyön tarve on yleisesti kasvanut. Tiivis työskentely mahdollistaa asiakkaan kuntoutumisen. Asiakastyön ja esimerkiksi ryhmätoimintojen määrän kasvu vaativat myös enemmän ohjaajaresursseja. (THL ym. 2024, 7.)

Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen tarvitaan erilaisia toimintavälineitä ja muita aineellisia organisaation resursseja. Asiakkaiden kanssa liikkumiseen voi tarvita autoa tai erilaista toimintarahaa, jonka avulla eri paikkoihin siirtyminen tai niissä asioiminen mahdollistuu. Asiakkaille maksettava yhdeksän euron toimintarahaa, harkinnan varainen toimeentulotuki ja matkakorvaukset ovat hyvinvointialueiden rahallisia resursseja kuluttavia mahdollisia menoja, mutta rahallisten resurssien käyttö sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin osallistumisen mahdollistamiseksi voi olla asiakkaalle ratkaiseva tekijä osallistumisen mahdollistamiseksi. (THL ym. 2024, 7.) Asiakkaiden toimijuuden edistäminen ei onnistu ainoastaan yksittäisen kuntoutujan ja ammattilaisen toimilla. Rakenteellisten ratkaisujen on edistettävä nuoren toimintamahdollisuuksia. Resursseja tulisi kohdentaa riittävästi kuntoutukseen, terveydenhuoltoon ja koulutukseen sekä uudenlaisiin joustaviin tapoihin organisoida kuntoutumisen käytäntöjä. (Salminen & Helkiö 2022, 24.)

6.4.4 Arviointi ja mittaaminen

Arviointi- ja vaikuttavuustietoa tulisi hyödyntää tietojohdamisessa, päätöksenteossa ja valtakunnallisessa arvioinnissa ja tutkimuksessa. Arviointivälineitä tulisi hyödyntää myös asiakastyössä. Arviointivälineitä käytetään palvelun laadun mittaamiseen ja varmistamiseen (SOSKU & THL 2018.) Asiakassuunnitelman tavoitteiden määrittämisessä ja tavoitteiden toteutumisen määrittelyssä tulisi käyttää ennalta sovittuja arviointivälineitä, joiden avulla saadaan tietoa palvelun vaikuttavuudesta yksilötasolla (THL 2023). THL:n (2023) mukaan asiakkaat olisi tärkeä ottaa mukaan kehittämään mittareita.

Arviointi- ja vaikuttavuustietoja hyödynnetään sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisessä. erilaisia toimintakykymittareita ja seurantavälineitä käytetään asiakastyön välineenä. (THL 2023.) ATPA-22-arviointityökalu kehitettiin mittaamaan ja arvioimaan yksilön kokemia toimijuuden piirteitä. Toimijuuden piirteet näkyvät osallisuuden mahdollistajana ja tahdonvapautena. ATPA-22 on tarkoitettu käytettäväksi monitieteisessä kuntoutuskontekstissa, mutta samalla kun mitataan koettua toimijuutta, asiakkaan itsetuntemusta voidaan edistää.

ATPA-22 antaa tietoa asiakkaan ammatillisista merkityksistä ja antaa käsityksen hänelle riittävästä osallistumisesta ja elämänlaadun edistämisestä. (Lautamo ym. 2021, 4.) ATPA-22 on käyttökelpoinen mittausväline selvittämään nuoren kokemaa toimijuutta. Sen avulla voidaan erotella tukea tarvitsevat henkilöt koettuun toimijuuteen liittyen ja lisätä nuorten itsetietoutta hänen toimijuuden haasteistaan. Tutkijat havaitsivat, että ATPA-22 pystyi selkeästi erottamaan tutkimuksen NEET-nuorten ja korkeakouluopiskelijoiden mittaustulokset toisistaan, mutta joukkoon mahtui myös yksilöllisiä eroja. ATPA-22:n soveltuvuudesta laajempaan käyttöön tarvitaan vielä lisätutkimusta suuremmalla otannalla. (Lautamo ym. 2021, 3, 17, 19–21.)

Elämänlaatu- (Quality of life) ja ICF-mittarit nähdään myös toimiviksi mittausmenetelmiksi monialaisessa kuntoutuksessa. ICF mittaa yksilön toimintakykyä keskittyen erityisesti elämäntilanteisiin osallistumisen näkökulmasta. QOL-elämänlaatumittari arvioi yksilön asemaa kulttuurin ja arvojärjestelmien yhteydessä. ICF-mittarin käytön haasteena nähdään, ettei se ota huomioon yksilön subjektiivista kokemusta osallisuudesta. (Lautamo ym. 2021, 3.) Kuntoutumisen tavoitteet tulisi voida asettaa mitattavaan, kuntoutujan henkilökohtaiset tavoitteet sisältävään muotoon. Tavoitteet tulisi asettaa strukturoidusti ja hyödyntää erilaisia menetelmiä kuten kelan käytössä olevaa GAS-kuntoutuksen tavoitemittaria. Tavoitekäyttöön suunnitellut mittarit voivat edistää tavoitteiden laatua ja mitattavuutta. (Tolonen ym. 2021, 42–44.)

Laatua mittaavaa tietoa voidaan hyödyntää asiakkaiden osallistamiseksi ja tiedottamiseksi Rakenteisiin liittyvät laatua mittaavat tiedot auttavat tarkastelemaan palvelua yhteiskunnallisesti. (SOSKU & THL 2018.) Arviointi- ja vaikuttavuustietoja hyödynnetään rakenteellisessa sosiaalityössä ja sosiaalisessa raportoinnissa (THL 2023). Sosiaali- ja terveystalouksissa laatu määritellään palveluksi, joka on oikea-aikaista ja toteutetaan oikeassa paikassa. Palvelun tulee olla asiakaskeskeistä, oikeudenmukaista, vaikuttavaa ja sitä tulee olla saatavilla ja asiakkaan saavutettavissa. Palveluun osallistumisen tulee perustua valinnanvapautteen ja korkeatasoiseen osaamiseen ja potilasturvallisuudesta huolehtimiseen. (SOSKU & THL 2018, 5, 8.) Palvelun oikea-aikaisuuden merkitys näkyi useammassa aineistossa (mm. Ylistö 2023; THL ym. 2024).

Sosiaalisen kuntoutuksen laatuun vaikuttaa myös merkittävästi alueellisella tasolla luotujen sosiaalisen kuntoutuksen strategiset linjaukset. Linjausten tulisi sisältää palveluun kohden netut riittävät resurssit ja palveluiden ja tuen yhteensovittamisen, kuten kuntoutusneuvonnan ja muiden kuntoutuspalveluiden yhteensovittamisesta. (SOSKU & THL 2018, 20.) Ammatillisella tulisi olla rakenteellisen sosiaalityön ja sosiaalisen raportoinnin osaamista ja vaikutusten arviointikykyä. (SOSKU & THL 2018, 7.)

Asiakasosallisuutta voidaan lisätä luomalla ja vahvistamalla asiakkaiden kuulemis-, osallistumis- ja vaikuttamiskanavia järjestelmätasolla (THL 2023). Sosiaalisen kuntoutuksen palvelua voidaan kehittää osallistamalla palvelun asiakkaita mukaan kehittämiseen. Palveluosallisuus näkyy esimerkiksi mahdollisuutena osallistua palvelusuunnitteluprosesseihin, tietona palveluiden piiriin pääsystä ja mahdollisuutena vaikuttaa eri palveluiden väliseen yhteistyöhön. (Romakkaniemi ym. 2018, 79.) THL:n ym. (2024, 4) mukaan asiakkaiden osallisuutta voidaan lisätä suunnittelemalla palveluiden sisältöjä yhdessä asiakkaiden kanssa. Yhteissuunnittelua voi hyödyntää niin ryhmämuotoisessa, kuin yksilötyönä tehtävässä sosiaalisen kuntoutuksen työssä. Yhteiskehittämiselle ja asiakkaiden osallisuudelle tulisi luoda rakenteet ja käytänteet, jotta asiakasosallisuus toteutuisi suunnitelmallisesti kaikissa palvelun vaiheissa (THL ym. 2024, 12).

Palveluissa mukana olevia nuoria voidaan osallistaa heidän omassa kuntoutumisprosessissaan ja palveluihin vaikuttamisessa. Ammattilaisen on tärkeä tunnistaa asiakkaalta saatava arvokas tieto ja asiakkuuteen liittyvä asiantuntijuus, jotta palveluita voitaisiin kehittää asiakkaita varten. (SOSKU & THL 2018, 7.) Niskala ym. (2022, 145) esittävät että yhdistämällä asiakkaiden ja työntekijöiden kokemustiedon ja työntekijöiden tieteelliseen tietoon perustuvan ajattelun voidaan kehittää uudenlaisia palvelukäytäntöjä.

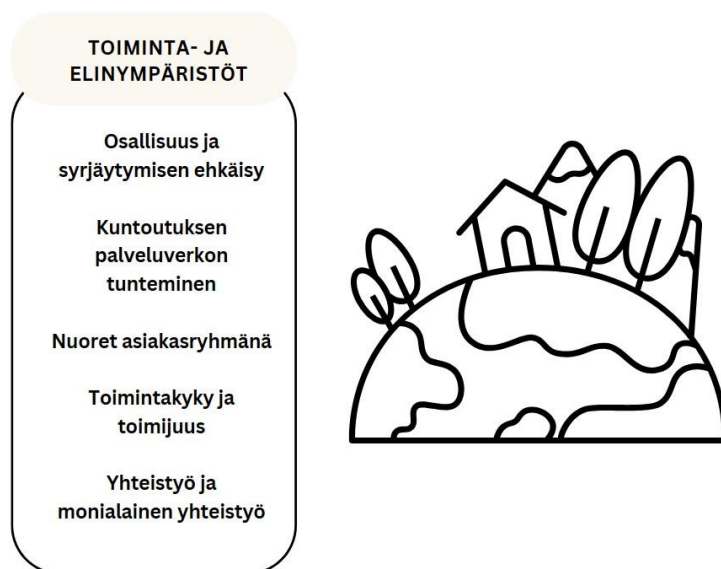
Niskalan ym. (2022), Salmisen ym. (2022) ja Romakkaniemen ym. (2018) mukaan sosiaalityössä yleisestikin hyödynnettävä asiakaskokemuksen ja asiakaspalautteen kerääminen toiminnan kehittämisessä antaa hyvin alueellista tietoa siellä toimivan sosiaalisen kuntoutuksen palvelun toimivuudesta ja kehittämiskohteista. Samanlaiset asiakasryhmärajaukset, palveluvalikoimat ja toimintamallit eivät toimi aukottomasti joka paikassa, vaan sosiaaliselle kuntoutukselle ominainen yksilöllisten kuntoutustarpeiden huomioiminen on avain juuri sen hetkisten asiakkaiden hyvinvoinnille. Niskalan ym. (2022, 144) mukaan kehittäjätoimintaan osallistuminen muuttaa kehittämiseen osallistuvan asiakkaan kokemuksen toiminnan objektista toiminnan subjektiksi.

Palveluissa tulisi olla saatavilla ja asiakkaiden ja asukkaiden tutustuttavissa sosiaaliselle kuntoutuksen palvelulle asetetut yleiset tavoitteet ja sisällöt. Heidän tulisi tietää, miten he voivat osallistua palvelun suunnitteluun ja kehittämiseen ja heillä tulisi olla todellinen mahdollisuus osallistua niihin. Asiakkailta tulisi olla myös mahdollisuus valita itselleen tarkoituksenmukaisia palvelusisältöjä. (SOSKU & THL 2018, 12.) Asiakkaiden osallistumista palveluiden kehittämiseen ja suunnitteluun ohjaa sosiaalihuoltolaki ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki. Asiakaslähtöinen palvelu tarvitsee toteutuakseen riittävästi tietoa asiakkaiden toiminnasta, tarpeista ja elämäntilanteen haasteista. (Niskala ym. 2022, 133, 139.) Kehittäjäasiakastoiminta mahdollistaa asiakkaalle kokemuksen mahdollisuudesta

vaikuttaa omaan elämäänsä, saamaansa palveluun ja sitä kautta myös muiden samassa tilanteessa olevien elämään. Kehittäjäasiakastyön kautta ammattilaisten on mahdollista saada tietoa työn vaikuttavuudesta, saavutettavuudesta ja toimivuudesta palveluissa oleville asiakkaille. (Niskala ym. 2022, 140–141.)

6.5 Toiminta- ja elinympäristöt

Sosiaalinen kuntoutus toteutuu erilaisissa toimintaympäristöissä (THL 2023). Sosiaalinen kuntoutus kuuluu monialaiseen kuntoutusjärjestelmään, mutta on samalla myös oma itsenäinen palvelunsa (STM a, THL 2023). Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamismuodot voivat vaihdella. Se voi olla ryhmätoimintaa, yksilötyötä, alue- ja yhteisötyötä tai eri työtapojen yhdistelmää, joka vaihtelee asiakkaan tarpeen mukaan ja siksi myös työskentely-ympäristöt ja palvelun toteuttamisympäristöt ovat erilaisia. (THL ym. 2024, THL 2023.)

Kuvio 7: Toiminta- ja elinympäristöt

Kun toimintaympäristöjä tarkastelee kunta- tai hyvinvointialue tasolla, alueen väestörakenne, taloudellinen kantokyky, etäisyydet, palveluvalikoima ja verkostoitumismahdollisuudet vaikuttavat asiakkaan elämään ja ympärillä oleviin toimintamahdollisuuksiin (Romakka-niemi ym. 2018, 25). Salmisen & Helkiön (2022, 21) mukaan kuntoutuksen tulisi tapahtua muualla kuin sairaaloissa, vastaanotoilla, terveysasemilla eikä sosiaalista kuntoutusta tulisi toteuttaa 45 minuutin vastaanottoaikoina. Heidän mukaansa Turun malli, jossa mielenterveyspalvelut ovat tarjolla siellä missä asiakkaiden normaalit toimintaympäristötkin ovat, eli koulussa, on toimiva. Salmisen & Helkiön mukaan kotiin vietävät palvelut ovat tärkeitä niille

nuorille, joiden on vaikea lähteä pois kodista. Raitakarin ym. (2022, 9–10) mukaan asiakkaalle koti elinympäristönä on monimerkityksellinen. Se voi olla negatiivisten tunteiden ja asioiden kuten yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemisen paikka, tai positiivisten tunteiden kuten toimijuuden, turvan ja pärjäämisen paikka. Raitakarin ym. mukaan kodilla on myös kytkös aikaan: nykyisyyteen, tulevaan ja menneeseen, jolloin asiakkaan tuntemukset kodista ovat voineet ja voivat muuttua.

Koti työympäristönä voi olla työntekijälle turvaton ja vaarallinen. Kotikäänne-termillä tarkoitetaan yhteiskunnassa tapahtunutta muutosta laitoshoidosta kotiin vietäviin ja avohuollon palveluihin. Kotikäänne on de institutionaalinen muutos, jossa painotetaan yksilöiden ihmisoikeuksia ja palvelun laatua. Kotikäänne muuttaa ammattilaisten tapaa vastata haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tukeen ja kontrolliin yhteisöllisessä kontekstissa. Nuorella on oikeus omaan pysyvään kotiin ja riittäviin kotiin annettaviin palveluihin. Palveluiden tulee olla asiakaslähtöisiä. Koti palveluympäristönä voi parhaimmillaan olla asiakkaalle turvaa tuovaa, mutta kodin tavarat ja järjestys voivat toimia myös kuntoutumista haittaavana tekijänä tai muuttaa asiakkaan kokemuksen kodista sairaala- tai kuntoutuslaitokseksi. (Raitakari ym. 2022, 9–12.)

6.5.1 Osallisuus ja syrjäytymisen ehkäisy

Sosiaalinen kuntoutus edistää osallisuutta, on asiakasosallistavaa ja madaltaa asiakkaiden osallistumiskynnystä (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; SOSKU & THL 2018; STM a; THL 2023). Sosiaalinen kuntoutus ehkäisee ja vähentää syrjäytymistä (STM a; sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Osallisuus on moniulotteinen käsite, se on kokemuksellista, arjen toimintoihin ja yhteisöihin liittyvää sosiaalista osallisuutta ja palveluosallisuutta, jolla tarkoitetaan muun muassa palveluihin kiinnittyvää, palveluihin vaikuttavaa ja palveluista tietävää osallisuutta (Romakkaniemi ym. 2018, 79). Sosiaalisen kuntoutumisen yhtenä tavoitteena pidetään sosiaalista osallisuutta, joka toteutuu sekä vuorovaikutustilanteita harjoittelemalla, että sosiaalisiin tilanteisiin ja suhteisiin liittyvinä tavoitteina (Tolonen ym. 2021, 40). Salmisen ja Helkiön (2022, 21–22) mukaan erityisesti nuoret, jotka eivät pysty poistumaan kotoaan ovat haastavassa asemassa. Salminen ja Helkiö näkivät, että tulonsiirtoihin vaikuttavat ehdot, jotka vaativat nuorta näyttäytymään kodin ulkopuolella etuisuuksia saadakseen, voisivat auttaa tavoittamaan nämä nuoret. He kuitenkin toteavat myös, ettei pakotettu sosiaalinen toimijuus ole ainoana toimijuutta tukevana toimintona riittävää vaan tarvitsee lisäksi myös vapaaehtoista toimijuutta.

Osallisuus on myös aktiivista kansalaisuutta ja tapa vaikuttaa yksilöiden ja ryhmien välisissä suhteissa. Se lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta ja vaikuttaa positiivisesti nuorten elämään. (Niskala ym. 2022, 145.) Sosiaalista syrjäytymistä voidaan kuvata "*tilaksi, jossa yksilöt eivät*

voi osallistua täysimääräisesti taloudelliseen, sosiaaliseen, poliittiseen ja kulttuurielämään sekä tällaiseen tilaan johtavaan ja sitä ylläpitävään prosessiin" (Mäkinen ym. 2023, 2). Romakkaniemen ym. (2018, 14–15) mukaan osallisuuteen liittyy erilaisia näkökulmia. Se on sosiaalista osallisuutta ja nuorten kokemuksia heidän arjessaan ja yhteisöissään. Osallisuus on palveluihin osallistumista, niistä tiedon saamista, niihin osallistumista ja niihin vaikuttamista. Osallisuutta voidaan pitää syrjäytymisen vastakohtana. Romakkaniemi ym. havaitsivat tutkimuksessaan katkoksellisen-, paikallisuuteen kiinnittyneen- ja rajallisen osallisuuden. Katkoksellisessa osallisuudessa nuoren elämänpolulla on useita katkoksia, keskeytyksiä, aloituksia ja suvantovaiheita (Romakkaniemi ym. 2018, 54). Paikallisuuteen kiinnittyneessä osallisuudessa nuori ei halua muuttaa asuinpaikaltaan, vaikka muuttaminen voisikin tuoda esimerkiksi mahdollisuuden työllistyä tai opiskella itseä kiinnostavaan ammattiin. Nuori näkee omassa asuinpaikassaan itselleen merkityksellisiä asioita, joista ei halua luopua. Rajallinen osallisuus on osallisuutta, jossa nuorella on ulkopuolisuuden ja syyllisyyden kokemuksia niissä suhteissa ja yhteisöissä, joiden pitäisi tarjota nuorelle pohjaa sosiaaliselle osallisuudelle (Romakkaniemi ym. 2018, 57–60).

Ylistön (2023, 140) mukaan nuorten syrjäytymistä ylläpitävänä tekijänä voidaan nähdä huono-osaisuuden kasautumisen nuorten sosiaalisiin verkostoihin. Kasaantuminen heikentää nuorten mahdollisuuksia saada tukea ja apua sukulaisilta ja kavereilta. Se näkyy nuorten ulkoisten voimavarojen puutteena ja heikentää heidän mahdollisuuksiaan turvautua paljon voimavaroja vaativiin ratkaisukeskeisiin toimintamalleihin. Moilasen ym. (2021, 2) mukaan yksinäisyyden kokemus on pitkittänyt koulutuksen ja työn ulkopuolella olevilla nuorilla aikuisilla.

Vaikka sosiaalisen kuntoutuksen on tarkoitus olla syrjäytymistä ehkäisevää, eivät asiakkaat itse aina koe olevansa syrjäytyneitä tai syrjäytymisriskissä. (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; SOSKU & THL 2018.) Esimerkiksi Romakkaniemen ym. (2018, 44–45) tutkimuksessa sosiaalisessa kuntoutuksessa olleet nuoret kokivat, etteivät he olleet syrjäytyneitä. Tutkimuksessa nuoret mielsivät syrjäytyneeksi sellaisen nuoren, joka vetäytyy itse sosiaalisten kontaktien ja sosiaalisen toiminnan ulkopuolelle. Toisaalta nuoret voivat kokea syrjäytymistä myös yhteiskunnan toimintaan osallistuessaan, kuten opiskellessaan. Nuoret kokivat itsensä syrjäytyneiksi esimerkiksi, kun he eivät pysyneet opinnoissa muiden mukana, vuorokausirytmiksi erosi toisten rytmistä, nuorta kiusattiin tai toimivia kaverisuhteita ei löytynyt. Tutkimukseen osallistuneet tytöt toivat esiin kokemuksen, että syrjäytymiseen liittyvät myös erilaisuuden tunne ja itsetunnon heikkeneminen.

6.5.2 Kuntoutuksen palveluverkon tunteminen

Sosiaalinen kuntoutus on osa monialaista kuntoutusjärjestelmää ja sen toteuttamismuodot vaihtelevat asiakkaiden tarpeiden ja alueellisten erojen mukaan (STM a; THL 2023; THL ym. 2024). Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu voi liittyä osallisuuden kynnyksen madaltamiseen, esimerkiksi jos asiakkaalle on asetettu tavoitteita liittyen harrastus-, opinto- tai työelämään pääsyyn. (THL 2023.) Työtavat voivat vaihdella kuntoutuksen edetessä ja nivoutua yhteen (THL 2023). Työhön kuntouttava -näkökulma ei ole sosiaalisessa kuntoutuksessa ensisijaisesti, että palvelu kuntouttaisi nuoren suoraan työelämään, vaan että sosiaalinen kuntoutus antaisi nuorelle työelämään siirtymiseen tarvittavia valmiuksia. (Romakkaniemi ym. 2018, 19.)

Nuorille aikuisille on lähtökohtaisesti saatavilla paljon eri palveluita, kuten eri toimijoiden toteuttamaa kuntoutusta, ryhmätoimintoja ja yksilötyötä. Tämä tekee haastavaksi löytää nuorelle sopiva oma palvelu, toimintaympäristö, joka tukee hänen tarpeitaan. Palveluiden moninaisuus aiheuttaa myös palveluihin ohjautumisen haasteita ja vaikeuttaa palveluihin liittyvää tiedonsaantia. (Lautamo ym. 2021, 5.) Ammatilaisen on tunnetta elinympäristö, jossa nuori elää. Nuoren kokemus omasta toimijuudestaan ja kokemus siitä, että nuori voi vaikuttaa omiin elämänvalintoihinsa voi muuttaa nuoren näkemystä itsestään ja vaikuttaa siihen, miten muut näkevät nuoren (Lautamo ym. 2021, 21). Tulevaisuudessa sosiaalinen kuntoutus sijoittuu maakunnalliseen sosiaalityöhön sekä kunnallisen hyvinvoinnin edistämisen työn yhdyspintaan. Sosiaalipalvelut muuttuvat helpommin lähestyttäviksi ja niillä pyritään tavoittamaan uusia asiakasryhmiä. Monikanavainen tiedotus ja tiedotuksen lisääminen verkossa lisäävät yhteistyötahojen tietoa palveluista, jolloin he osaavat ohjata asiakkaita varhaisemmassa vaiheessa oikeiden palveluiden piiriin. (THL 2023.)

Romakkaniemen ym. (2018, 36–41, 43) mukaan ihmisen asuinpaikka vaikuttaa tämän identiteetin rakentumiseen, sillä asuinalueen olosuhteet kuten asukasmäärä tai palveluiden saatavuus vaikuttavat ihmisen arjen rakentumiseen ja sitä kautta arjessa oleviin sosiaalisiin suhteisiin. Esimerkiksi harvaan asutuilla alueilla nuoret muuttavat enemmän, jolloin muuttamisen diskurssi vaikuttaa alueelle jäävän nuoren identiteettiin. Asuinpaikan vaikutus identiteettiin voi näkyä myös nuoren elämänvalintoina, jäädä asumaan paikkaan, johon on kiinnittynyt ja identifioi itsensä siihen alueeseen. Vastakkaisesti, asuinpaikan kokemus identiteetin osana voi saada ihmisen myös muuttamaan muualle. Tukeakseen nuorta elämänvalintojen teossa sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten tulisi tunnistaa millaisia merkityksiä paikallisuus kunkin nuoren elämäntilanteessa saa.

Ammattilaisen tulee kyetä luomaan luottamuksellinen suhde asiakkaaseen ja työskennellä tavoitteellisesti ja pitkäjänteisesti. Ammatilaisen tulee tuntea työkenttää ja hänellä kuuluu

olla ymmärrystä asiakkaiden etuus- ja palvelujärjestelmistä. Ammatilainen tarvitsee jalkautuvan työotteen ja taidon verkostoitua, jotta asiakkaiden ohjaus heidän tavoitteiden mukaisiin palveluihin ja toimintoihin toteutuisi. (THL 2024, 6.) Toiminnallisuutta hyödyntävän sosiaalisen kuntoutuksen ammatilaisen on tärkeää huomioida ajattelu- ja toimintatavoissaan nuorten elinympäristö, tarpeet, elämäntilanteet ja resurssit. Ammatillisella tulee olla taito tunnistaa nuorten moniulotteiset tilanteet ja soveltaa monipuolisesti tietoa niiden arvioimiseen ja rakentaa nuoren tilanteeseen sopiva palvelukokonaisuus. (Lindh & Lappi 2018, 26.)

6.5.3 Nuoret asiakasryhmänä

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan *nuorille suunnatussa sosiaalisessa kuntoutuksessa tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan ja ehkäistään näiden keskeyttämistä*. Ylistön (2023, 155) mukaan nuorille suunnatut aikuis-sosiaalityön palvelut olisivat nuoren elämään positiivisesti vaikuttavia, jos työskentelyn tavoitteissa tunnistetaan, ettei suora työllistyminen ole yleensä realistinen lähtötavoite. Kuntouttava työote on tärkeää erityisesti, jos nuori on toimeentulotukiasiakkaana tai koulupudokas. Työskentelyn tulisi lähteä nuorten elämän perusedellytysten kuntoon saamisesta, ennen kuin nuoren työmarkkinoille suuntautuminen on mahdollista. Nuoren tavoitteissa eteneminen edellyttää riittävää, useimmiten yli kuusi kuukautta kestävästä asiakassuhdesta (THL ym. 2024, 12). Palvelun tulisi linkittyä osaksi asiakkaan muita kuntoutustarpeen mukaisia palveluita (SOSKU & THL 2018, 14).

Nuoria ei kuulla yhteiskunnallisessa keskustelussa pitkäaikaistyöttömien tai mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsivien nuorten auttamiseksi, jolloin päätöksenteossa ei oteta riittävästi huomioon apua tarvitsevien nuorten elämän realiteetteja. (Ylistö 2023, 147.) Nuorten siirtymiseen palveluissa vaikuttavat eri alueiden rakenteelliset tekijät, kuten alueen elinkeino, palvelurakenne, koulutus- ja työllistymismahdollisuudet ja niihin pääsyyn vaikuttavat etäisyydet (Romakkaniemi ym. 2018, 37). Tepora-Niemi (2018, 314–315) toi esille, että kuntoutuksen kentältä ei aina löydy nuoren kannalta kokonaisvaltaisesti kuntouttavaa palvelua, kun nuorella on terveyttä heikentävä sairaus kuten MS-tauti. Tepora-Niemen mukaan sairauden toteamisen jälkeen nuori tarvitsisi pitkäkestoista tukea ja apua, joka ei keskittyisi pelkästään fyysiseen kuntoutumiseen vaan myös sairauden psyykkiseen ja sosiaaliseen puoleen, kuten nuoren kokemukseen hänen omasta toimijuudestaan. Sairastuminen pysyvästi vaikuttaa aina myös nuoren kokemukseen itsestään ja vaikuttaa identiteettiin ja sosiaalisiin suhteisiin, sillä sairastuminen lisää myös avun tarvetta ja muuttaa aina jossain määrin aiempia suhdedynamiikkoja. Sairaus tuo myös tilanteen, jossa nuori joutuu puntaroimaan nykyistä elämäänsä, aiempia haaveitaan ja esimerkiksi opintojen ja työn mahdollisia muutoksia.

Mattila-Holappan (2018, 12–14, 40) mukaan mielenterveyshäiriöt ilmenevät nuorilla laajassa kirjossa erilaisilla oireilla. Niille on ominaista kuitenkin, että ne ilmenevät jonkunlaisena yhdistelmänä epänormaaleja ajatuksia, tunteita ja käyttäytymistä suhteessa muihin ihmisiin. Mielenterveyden ongelmat estävät ihmistä elämään itsenäistä arkea ja työssä- ja koulussa käynnin. Osa nuoruusiän mielenterveysongelmista on ohimeneviä tai suhteellisen lieviä, mutta osa kestää pitkälle aikuisuuteen ja voi ennustaa myöhempiä mielenterveysongelmia. Ennen aikuisuutta alkaneet mielenterveys- ja päihdeongelmat muodostavat riskin myöhempään alisuoriutumiseen koulussa. Koulunkäynnin keskeyttämiset, alhaisemmat taloudelliset odotukset, työttömyys ja varhaisempi vanhemmaksi tulo ovat myös yleisempiä nuorilla, joilla on mielenterveysongelmia. Lisäksi työelämän ulkopuolella olevat nuoret eivät kuulu työterveyden piiriin, joten he eivät saa varhaista tukea työpaikoilta, ja heidän voi olla vaikeampi päästä terveydenhuollon piiriin. Ne ketkä eivät ole olleet työelämässä eivät pääse myöskään ammatillisen kuntoutuksen piiriin.

Jos nuoren opintojen ja työelämän aloitus on ollut katkoksellista, se vaikuttaa nuoren tulevaisuudenkuvaan kokemuksena, ettei nuori lähde tekemään pitkälle tähtääviä suunnitelmia, koska hän mieltää itsensä ja elämänsä sellaiseksi, ettei aiemmat suunnitelmat aina toteudukaan. Työntekijöillä on tärkeää olla taito auttaa nuorta hänen kasvu- ja oppimisprosessissaan ja herättää heidät havaitsemaan omat toimintamahdollisuutensa. (SOSKU & THL 2018.) Sosiaaliseen kuntoutukseen liitetyn osallisuuden edistämisen haasteena on sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden köyhyys ja toimeentulon haasteet. Nuoren taloudellinen tilanne voi vaikuttaa siihen, ettei hänellä ole varaa muuttaa pois lapsuudenkodistaan. (Romakkaniemi ym. 2018, 47–48.)

Sosiaali- ja työvoimapalveluiden keskeinen tehtävä on tunnistaa ja lievittää nuorten elämään kasautuvia vastoinkäymisiä. Nuorta koskevien toimenpiteiden on oltava oikea-aikaisia ja laadukkaasti toteutettuja, jotta nuoren elämässä saataisiin aikaan positiivinen käänne ja nuori saisi onnistumisen kokemuksia. Toimenpiteet tulisi suunnitella yhdessä nuoren kanssa ja tärkeänä tunnistettavana riskinä on nähtävä, että väärin kohdistetut, hätiköidyt ja ajoitetut toimenpiteet voivat vahingoittaa nuoria ja aiheuttaa heille pitkäaikaista haittaa. (Ylistö 2023, 155.) Mattila-Holappan (2018, 21) mukaan eri teorioissa on tunnistettu nuorten aikuisten kasvutehtäviin kuuluvan tavoite-etappeja, kuten perheenperustaminen, mielekkäiden ihmissuhteiden luominen tai kotoa muutto. Nuoruuden kehitystehtävät voivat kuitenkin myös pitkittyä, viivästyä tai vaikeutua. Nuoruuteen liittyvät rooli-odotukset voivat kuitenkin puuttuessaan aiheuttaa myös nuoren epävarmuuteen tai vaikeuteen löytää omaa paikkaansa.

6.5.4 Toimintakyky ja toimijuus

Sosiaalinen kuntoutus tukee asiakkaan sosiaalista toimintakykyä (STM a; sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Terveystieteiden ja hyvinvointilaitoksen (THL 2023) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen tulee palauttaa ja vahvistaa ihmisen sosiaalista toimintakykyä ja tukea häntä ongelmallisissa elämäntilanteissa. Valituissa aineistoissa toimijuudesta käytettiin useita toisiinsa limittyviä termejä, kuten vastuunotto itsestä, oma aktiivisuus ja toimintakyky (Lindh & Lappi 2018, Tolonen ym. 2021, Lautamo ym. 2021). Toimintakyvyn edistäminen on osa aktivoimista, osallistamista ja osallisuuden muotoa kuvastavaa yhteiskuntapolitiikkaa (Lindh & Lappi 2018, 20–33). Lautamo ym. (2021, 6) kehittivät koettua toimijuutta mittaavan ATPA-22-arviointityökalun, jonka avulla edistetään nuorten aikuisten tietoisuutta heidän toimijuudestaan. Toimijuuden mittaamiseen liittyy myös yksilön kokemus omasta osaamisestaan, eli hänen kokemuksensa henkilökohtaisten voimavarojen ja kykyjensä sopimisesta hänen haluamiensa tai tarvitsemiensa toimintojen ja tehtävien suorittamiseen. Onnistuneet kokemukset päivittäisestä toimintojen ja tehtävien suoriutumisesta vaikuttavat ihmisen kokemukseen omasta toimijuudestaan. Ympäristön muutokset vaikuttavat yksilön osaamistarpeisiin ja yksilön tulee päivittää osaamistaan sopeutuen muutoksiin. Tähän kykyyn vaikuttaa ihmisen yksilöllinen sietokyky eli resilienssi.

Toimijuus on elämänhallintaa, valintojen pohtimista ja tekemistä tiedostaen valintojen mahdollinen vaikutus. (Tepora-Niemi 2018, 310.) Salmisen ja Häikiön (2022, 21–22) tutkimuksessa kuntoutumisen keskeinen tavoite on kuntoutujan terveys, johon vaikuttaa nuoren kuntoutujan toimijuus ja elinympäristön haasteet. Heidän mukaansa terveyttä tulisi tukea nuoren omassa elinympäristössä, kuten kouluissa, jotta nuoren toimintakyky hänen elämänsä kannalta tärkeässä ympäristössä vahvistuisi. Raitakari ja Vuorinen (2022, 318–321) kuvaavat toimijuuden rakentuvan siitä, mitä nuori on tehnyt, mitä hänen tulisi tehdä ja mitä hän kykenee ja haluaisi tehdä. Heidän mukaansa toimijuudesta keskustelu sisältää usein jännitteitä, mahdollisten näkemyserojen olemassaolon takia. Toimijuus rakentuu yksilöllähtöisyyden ja sosiaalisuuden jännitteessä ja siihen liittyvät kulttuuriset odotukset yksilön tavanomaisesta toiminnasta ja hyvinvoinnista. Toimijuuden rakentuminen vaatii vastavuoroisia sosiaalisia suhteita, jotka ovat suhteessa tiettyyn aikaan ja yhteiskuntaan.

Romakkaniemi ym. (2018, 62) määritteli osallisuudelle erilaisia kertomustyyppisiä, jotka tuottavat sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen tueksi erilaisia alustoja, joissa nuoren osallisuuden, toimijuuden ja sosiaalisen kuntoutuksen välinen suhde muotoutuu. Kuntoutuminen tapahtuu nuoren arjen, paikallisuuden, elämänkulun ja sosiaalisen kuntoutuksen välisissä suhteissa. Tämä edellyttää, että palvelut ja toimintakäytännöt ovat joustavia ja riittävän herkkiä erilaisille nuorten elämänkuluille. Tepora-Niemi (2018, 315–318) havaitsi vakavasti

sairastuneiden nuorten toimijuudessa puolestaan neljä eri toimijuuden tyyppiä: aktiivinen hyväksyminen, aktiivinen kieltäminen, passiivinen hyväksyminen ja passiivinen kieltäminen. Aktiivisesti hyväksyvä toimijuus mahdollistaa nuoren oman tilanteen tiedostavan ja omaa hyvinvointia edistävän ja puolustavan toimijuuden. Passiivisesti hyväksyvä toimijuus tarkoittaa, että nuori on tiedostanut oman sairautensa vaikutukset, muttei toimi aktiivisesti hyvinvointinsa edistämiseksi. Aktiivisesti kieltävä toimijuus näyttäytyy nuoren elämässä niin, ettei nuori muuta aiempaa toimintaansa, vaan suojelee itseään toimimalla kuten ennenkin, koska ei hyväksy sairauden vaikutuksia omaan elämäänsä. Passiivisesti kieltävä toimijuus näkyy sairauden kieltävänä ja torjuvana toimijuutena, jolloin sairauden olemassaoloa ei hyväksytä, eikä omaan tilanteeseen haeta apua, vaan nuori vetäytyy.

Aikuissosiaalityön tehtävä on haastaa ja vahvistaa ihmisen toimijuutta. Asiakastilanteet ovat vaativaa vuorovaikutustyötä, joka tapahtuu tilannekohtaisesti. Työvälineenä tähän on pyytää asiakasta tuottamaan selontekoja, eli kertomaan miksi on toiminut kuin on toiminut. Selontekoon liittyy eettinen arviointi siitä, missä määrin sen vaatiminen syyllistää ja kyseenalaistaa asiakasta ja hänen valintojaan tai ymmärtää asiakkaan valintoja. Aikuissosiaalityön tehtävänä on vahvistaa vastuullista, itsestään huolta pitävää ja aktiivisempaa aikuisuutta. Liiallisessa suvaitsevaisuudessa ja kunnioittavuudessa on riski, että asiakas jää heitteille tai kokee työntekijän olevan välinpitämätön, joten työ edellyttää sensitiivisyyttä ja herkkyyttä kuulla asiakkaan toimijuudesta (Raitakari & Vuorinen 2022, 338, 340.) Nuorten toimijuus vahvistuisi, kun he saisivat itse vaikuttaa siihen, mitä palveluita, milloin he haluaisivat niitä käyttää (Salminen & Helkiö 2022, 22).

Lautamo ym. (2021, 7) toi tutkimuksessaan ammatillisen tasapainon -käsitteen (occupation balance), johon kuuluu kolme pääosa-aluetta: Henkilön subjektiivinen kokemus hänen kyvyistään ja resursseistaan, toimiminen omien arvojen mukaisten ja itselle merkityksellisten asioiden kanssa ja päivittäisten toimintojen tasapainoinen suhde. Lautamon mukaan ammatillisen tasapainon osa-alueet ovat toimijuuden kannalta tärkeitä. Raitakari & Vuorinen (2022, 319) pohtivat, mitä on riittävän hyvä elämä ja millaista on riittävän hyvä toimijuus aikuisen asiakkaan omassa kodissa? Lautamon ym. (2021, 21) mukaan koettu toimijuus ja siitä seuraava voimaantuminen ovat tärkeitä nuorelle. Toimijuuden lisääminen voi muuttaa nuoren näkemystä itsestään ja sitä, kuinka muut näkevät nuoren. Ammatillaisen tulisi kiinnittää enemmän huomiota nuoren mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan elämänkulkuunsa.

Mäkinen ym. (2023, 5) uskovat vakavien pelien luomien tosielämään pohjautuvien skenaarioiden ja roolipelien käytön kannustavan nuoria miettimään ratkaisuja yleisiin ongelmiin, vahvistamaan opittuja taitoja ja soveltamaan niitä todellisessa maailmassa. Pelaaminen vahvistaa nuorten joustavuuden taitoa ja opettaa terveellisempiä selviytymiskäyttäytymisen

malleja. Vakavien pelien avulla voidaan vähentää vahingoittavaa selviytymiskäyttäytymistä, kuten liiallista alkoholin käyttöä. Lautamon ym. (2021, 4) mukaan toimijuus tulisi nähdä koettuna ilmiönä, joka ilmenee, kun yksilöt ottavat osaa ja osallistuvat heidän jokapäiväisessä ympäristössään.

6.5.5 Yhteistyö ja monialainen yhteistyö

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM a) toteaa sosiaalisen kuntoutuksen olevan osa monialaista kuntoutusjärjestelmää, jota toteutetaan yhteistyössä lääkinnällisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa. Sosiaaliseen kuntoutukseen yhteensovitetään tarvittaessa myös päihde- ja mielenterveyshoito ja muut tarvittavat tukitoimet ja palvelut. Sosiaalisen kuntoutuksen tulisi kuitenkin olla oma erillinen palvelunsa, sillä palvelu eroaa esimerkiksi kuntouttavasta työtoiminnasta jo sitä ohjaavien lakien puolesta (SOSKU & THL 2018). Kuntoutuspalveluiden yhteensovittaminen on tärkeää kokonaisvaltaisen kuntoutumisen kannalta. Esimerkiksi lääkinnällinen kuntoutus on usein tärkeää ammatillisen kuntoutuksen lisänä. (Salmi 2019, 400–401.) *Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin.* (sosiaalihuoltolaki 1301/2014 41§, liite 1.) Monialainen yhteistyö on usein välttämätöntä, jos asiakkaalla on monenlaisia ja pitkään kehittyneitä elämänhaasteita (THL ym. 2024).

Heinosen (2022, 582) ja Salmisen ja Helkiön (2022) mukaan koulun ja tukitoimien, kuten mielenterveyteen ja sosiaaliseen tukeen liittyvien palveluiden tulisi tehdä yhteistyötä. Molemmissa aineistoissa havaittiin mielenterveysongelmien lisäävän opintojen keskeyttämistä ja kouluissa tarjolla olevaa tukea tulisi lisätä ja monipuolistaa. Heinosen (2021, 582) mukaan ehkäisevää mielenterveystyötä olisi tärkeää lisätä opiskelu- ja terveydenhuollon palveluissa ja tarjota matalan kynnyksen mielenterveyspalveluja oppilaitoksissa hyödyntäen moniammatillista sosiaalityötä, psykiatrian ja psykososiaalisen työn ammattilaisia. Nuorten sosiaalinen tuki nähtiin tärkeäksi opintojen keskeyttämistä vähentäväksi tekijäksi. Aikainen mielenterveysongelmien havaitseminen ja opettajalta saatu kattava tuki vaikuttavat nuoren opiskelukyvyn säilymiseen erityisesti niillä nuorilla, jotka kokevat voimavarojensa olevan vähissä.

Alueelliset eroavaisuudet sosiaalisen kuntoutuksen palvelun toteuttamisessa ovat jossakin määrin hyväksytyjä ja tarpeellisia, sillä nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tulee olla vahvasti linkittynyt sen alueen nuorten elinoloihin, toimintamahdollisuuksiin ja palveluverkkoihin. (Romakkaniemi ym. 2018.) Jotta alueelliset erot eivät kuitenkaan vaikuttaisi

negatiivisesti ja eriarvoistavasti palvelua tarvitseviin nuoriin, olisi tärkeää, että sosiaalisen kuntoutuksen palvelua toteutetaan, arvioidaan ja kehitetään avoimesti ja muilta alueilta saatavaa tietoa hyödyntäen. Esimerkiksi eri kuntien ja THL:n yhteistyötoteutuksena toteutuneessa SOSKU-hankkeessa tuotettu laatukriteerisuositukset ja sosiaalisen kuntoutuksen opas ja Lapissa toteutetun SOKU-hankkeen tuotoksia on hyödyllistä tarkastella myös muualla sosiaalisen kuntoutuksen palveluita kehittäessä. (Romakkaniemi ym. 2018; SOSKU & THL 2018; THL ym. 2024.) Monialaisuus ja yhteistyö palvelun eri tasoilla vahvistaa itseään (THL ym. 2024).

Koska sosiaalinen kuntoutus on vain yksi osa nuorille suunnattujen palveluiden kokonaisuutta, palvelurakenteiden tulisi mahdollistaa mahdollisimman saumattomimmat palvelut (Lindh & Lappi 2018, 25). Sosiaaliseseen kuntoutukseen liittyvään yhteistyöhön kuitenkin vaikuttavat eri toimijoiden toimintakulttuurit ja -käytännöt, palvelujärjestelmän taloustilanteiden tuomat rakenteelliset muutokset, palveluiden loppuminen, palveluihin pääsykriteerien muutokset, palvelussa tapahtuvien vastuiden muutokset ja kategorisoivan ja hallintoa korostavan toimintakulttuurin tuoma palvelun järjestämisen jännitteisyys ja ristiriitaisuus. (Romakkaniemi ym. 2018, 78–79.) Sosiaalinen kuntoutus tulisi organisoitua mahdollisimman avoimeksi, vapaaehtoisuuteen perustuvaksi ja joustavaksi. Esimerkiksi SOKU-hankkeessa matkan kynnyksen kohtaamispaikoissa nuorille oli tarjolla eri yhteistyökumppaneiden yhdessä tarjoamaa osallisuutta edistävää toimintaa (Lindh & Lappi 2018, 22, 25).

THL ym. (2024, 4) käyttää käsitettä monitoimijuus, kuvaamaan sosiaaliseseen kuntoutukseen liittyvää yhteistyötä. Monitoimijuus kuvaa sosiaalisen kuntoutuksen tuen tarpeen arvioimiseen ja palveluiden järjestämiseen liittyvää laaja-alaista yhteistyötä yhdessä asiakkaan kuntoutuspalveluiden ja muiden tahojen kanssa. Monitoimijuus voi sisältää myös osallisuutta tukevaa järjestöyhteistyötä ja kehittäjäasiakas- tai kokemusasiantuntijatoimintaa. Moilasan ym. (2021) tutkimuksessa tarkasteltiin nuorille suunnatun MATKA-hankkeen vaikutuksia nuoriin ja heidän kokemuksiaan ryhmämuotoisesta palvelusta. MATKA-hankkeessa sosiaalinen ja ammatillinen kuntoutus olivat yhdistetty yhteiseksi palvelukokonaisuudeksi.

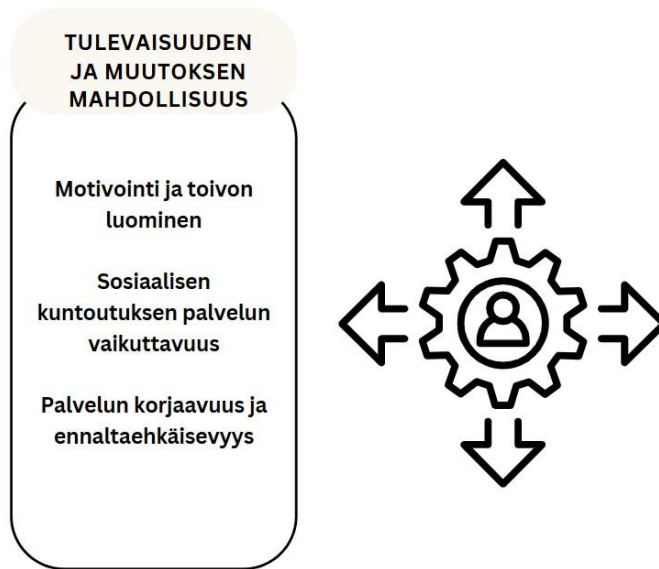
Sosiaalista kuntoutusta lähellä olevaa ammatillista kuntoutusta hallinnoi nuoren näkökulmasta kaksi erillistä toimijaa: Kuntoutusraha maksetaan Kelasta ja oppilaitos, joka yleensä toteuttaa kuntoutuksen. Salminen nostaa kahden eri toimijan haasteeksi sen, että kuntoutuksen koordinoimista ei hallinnoida riittävästi eikä esimerkiksi ammatillisen kuntoutuksen hakemusta varten tehtyä kuntoutus- tai opiskelusuunnitelmaa tarkastella koulussa. (Salminen 2019, 399–400.) Pitkä-aikaissairaus tai muu terveydenhoidon- tai kuntoutuksenpalvelu ei ole este sosiaalisen kuntoutuksen palvelun saamiselle, vaan päinvastoin se voi olla

tärkeä osa nuoren kokonaisvaltaista kuntoutumista. Eri palveluiden yhdenaikaisuus ja useiden toimijoiden samanaikaisuus ovat kuitenkin samalla myös haaste ja riski kuntoutumiselle, jos riittävää vuoropuhelua ei tapahdu yhdessä asiakkaan ja eri toimijoiden välillä. Esimerkiksi ammattilaisten sitoutuminen nuoren asioihin ja työnjaon haasteet. (Romakkaniemi ym. 2018, 88–89.)

Mattila-Holappa (2018, 44) tutki väitöskirjassaan mielenterveysongelmien vaikutuksia nuorten työllistymiseen liittyen. Hänen mukaansa toimivinta olisi yhdistää sekä työelämälähtöistä interventiota, että psykoterapeuttista interventiota. Eli esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaa tai muuta työkykyä edistävää toimintaa ja sairauden hoitoa edistävää hoitoa kuten psykoterapiaa. Mattila-Holappan tutkimus ei koskenut sosiaalista kuntoutusta, mutta se käsittelee kuitenkin sosiaalisen kuntoutuksen tärkeän asiakasryhmän: työkyvyttömyyseläkettä saavien nuorten tilannetta ja sitä, millä tavoin heidän työllistymistään voidaan tukea. Tutkimus vahvisti sitä, että mielenterveysongelmista kärsivien nuorten tukemiseksi tarvitaan moniammatillisuutta. Sekä mielenterveyshäiriön hoito ja työelämään kuntouttava palvelu, ohjaus tai toiminta, auttaisivat nuorta parhaiten yhdessä. Tutkimuksessa ei saatu näyttöä siitä, että nuorten työuria saataisiin kestävämmiksi (yli kaksi vuotta kestäviksi), mutta sairauden ja työelämän huomioiva interventio nopeutti nuoren pääsyä työelämään. Tutkimus vahvisti myös näyttöä siitä, että lapsuudessa ja nuoruudessa tapahtuneet nuoren kehityksen kannalta epäedulliset tapahtumat kuten koulukiusaus-, kaltoinkohtelu-, seksuaalisen väkivallan kokemukset ovat yhteydessä masennuksen synnyssä, joka on tärkeää ottaa huomioon sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa.

6.6 Tulevaisuuden ja muutoksen mahdollisuus

Sosiaalinen kuntoutus on muutosta tukevaa työtä, jolla pyritään lieventämään asiakkaan elämäntilanteen vaikeuksia ja vahvistaa hänen toimintaedellytyksiänsä ja osallisuutta (kuviot 8). Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään edistämään yhteisöjen sosiaalista eheyttä. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.) Tulevaisuuden ja muutoksen mahdollisuus edellyttää nuoren motivoitumista ja toiveikkuuden syntyä. Ammatillaisen on osattava luoda toivoa ja tulevaisuudenuskoa asiakkaalle. Sosiaalisen kuntoutuksen tulee olla nuoren kokemuksen mukaan vaikuttavaa, jotta muutos olisi mahdollista. Sosiaalinen kuntoutus on korjaavaa ja ennaltaehkäisevää. (THL 2023.)

Kuvio 8: Tulevaisuuden ja muutoksen mahdollisuus

6.6.1 Motivointi ja toivon luominen

Sosiaalinen kuntoutus sisältää motivointia. Ammatillaisen on osattava luoda toivoa ja tulevaisuudenuskoa nuorelle. (THL 2023.) Raitakari & Vuorinen (2022, 321) toteavat, ettei asiakkaan motivoimiseen ole yhtä ainoaa keinoa, mutta aktiivinen kuuntelu ja keskustelu auttaa työntekijää tunnistamaan ja tavoittaa ne asiat, jotka asiakkaan hyvän arjen ja toimijuuden vahvistumisen kannalta olisivat tärkeitä. Motivoituminen lisää sitoutumista ja tavoitteiden toteutumista (THL ym. 2024). Asiakkaita motivoi usein halu saada muutosta omaan nykyiseen tilanteeseen, kuten yksinäisyyden kokemukseen tai arjen- ja elämänhallinnan haasteisiin (THL ym. 2024, 12).

THL (2023) kuvaa motivoinnin olevan kumppanuutta ja yhteyttä asiakkaan kanssa. Yhteyttä ylläpidetään avoimella kysymisellä, asiakkaan muutospuheen kuulemisella, kuullun vahvistamisella takaisin ja käydyistä keskusteluista yhteenvetojen tekemisellä. Motivointi on asiakkaan kokonaistilanteen hahmottamista, ja malttia odottaa asiakkaan muutosvalmiutta, ennen tavoitteiden muodostumista. Motivointi on taitoa tehdä asiakkaan kanssa suunnitelma, johon hän sitoutuu. Nuorten aikuisten kohdalla on olemassa mahdollisuus, että nuori keskeyttää tai jää pois kesken palvelun. Työntekijöiden tulee kuitenkin tarjota nuorille aktiivisesti uusia mahdollisuuksia palveluun osallistumiseen ja uudelleen yrittämiseen.

Toivon ja muutoksen näkökulmat ovat keskeisiä ihmisten paremman tulevaisuuden hyväksi tavoittelulle. Toivottomuus estää tulevaisuuden tavoittelun. (THL 2023.) Pitkään työmarkkinoiden ulkopuolella ollut nuori voi reagoida työllistymiseen ja siihen liittyviin

aktivointitoimenpiteisiin ja kannustimiin erilaisilla tavoilla (Ylistö 2023, 17). Tuomiston (2022, 109) mukaan toivo on psyykkinen voimavara, jota voi lisätä tietoisesti. Se on toipumisen kannalta merkityksellistä, toivon avulla esimerkiksi sairauden hyväksyntä osaksi omaa elämäntarinaa helpottuu.

Tuomiston & Raitakarin (2022) tutkimusartikkelissa psyykkisesti sairastuneiden nuorten toivon diskursseista nuoret jakaantuivat tulosten perusteella kolmeen diskurssiryhmään. Diskurssiryhminä nähtiin toivottomuuden diskurssi, varovaisen toivon diskurssi ja vahvan toivon diskurssi. Toivottomuuden diskurssiryhmään kuuluivat nuoret, jotka eivät kokeneet voivansa toipua. Toivottomuuden kokemuksen nähtiin resonoivan vahvasti kulttuurista ymmärrystapaa, jossa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleva nuori nähdään ”epäonnistuneena” nuorena. Varovaisen toivon diskurssiryhmään kuuluvat nuoret kuvattiin nuorina, jotka tiedostavat yhteiskunnan odotukset ikätasoisesta nuorten toiminnasta ja elämästä ja he suhtautuvat varovaisen toiveikkaasti omiin mahdollisuuksiinsa elää normien mukaista elämää. Vahvan toivon diskurssia edustavat nuoret kuvattiin elämäänsä eteenpäin unelmoiviksi nuoriksi, joiden toiveikkuuteen ei vaikuta samalla tavalla se, miten muut elävät elämäänsä, vaan he haluavat elää oman näköistä ”uniikkia” elämäänsä.

6.6.2 Sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuus

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL 2023) mukaan sosiaalinen kuntoutus on korjaavaa ja ennaltaehkäisevää työtä, joka kiinnittyy rakenteelliseen sosiaalityöhön lisäten yleistä osallisuutta ja ihmisen hyvinvointia ja terveyttä. Sosiaalisen kuntoutuksen tarkoituksena on lisätä yhteiskunnan, ympäristöjen ja niiden toimintojen esteettömyyttä ja saada niihin aikaan avoimuuden ja vastaanottavuuden kulttuuria. Sosiaalinen kuntoutus on asiakkaalle tehostettua ja tavoitteellista tukea (STM a; sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Palveluiden vaikuttavuutta voidaan lisätä asiakasosallisuutta edistävillä toimintavoilla, joissa asiakkaat pääsevät tasaveroisina yhteistyökumppaneina kehittämään palveluita. (THL 2023). Sosiaalinen kuntoutus lisää nuoren itseluottamusta ja -tuntemusta (THL ym. 2024). Haapakosken (2018, 82–85) mukaan sosiaalihuoltolain väljä tulkinta antaa useita tulkintamahdollisuuksia ja haittaa palveluiden jäsentymistä. Hänen mukaansa sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskunnallisissa tavoitteissa on ristiriita, joka on tärkeää tiedostaa palvelua toteuttaessa. Sosiaalisessa kuntoutuksessa oleellisten osallisuuden, syrjäytymisen ehkäisyn ja toimintakyvyn edistämisen tavoitteita ei ole täsmennetty tarkasti, jolloin on riskinä, että palvelu ei toimikaan kuntoutumista edistävänä. Haapakosken mukaan sosiaalisen kuntoutuksen tulisi vastata yhteiskunnallisten tavoitteiden lisäksi myös asiakkaan yksilökohtaisia ja sisäisiä kuntoutumisen tarpeita. Jotta kuntoutuminen tapahtuisi myös näistä lähtökohdista tulisi asiakas tunnustaa ja hyväksyä yhteiskuntaan yksilönä kaikilla yhteiskunnan

tasoilla. Yhteiskuntatasolla tämä tarkoittaisi yhteisöissä tapahtuvaa asennemuutosta hyväksyttävämmäksi yleisten normien ja ihanteiden ulkopuolella olevia ihmisiä kohtaan.

Mäkisen ym. (2023) mukaan vakavasti otettavilla peleillä voitaisiin edistää yhteiskunnallista muutosta ja osallisuutta yksilötasolla sekä tukea yhteisöllisyyttä eri asiakasryhmien kanssa. Lisäksi vakavat pelit voisivat heidän mukaansa olla ratkaisu nuorten kanssa, jotka ovat jo kasvaneet teknologisen vallankumouksen mukana ja kokeneet viihdepelien läpimurron. Vakavien pelien käyttäminen yhdessä muiden menetelmien kanssa voisi auttaa ammattilaisia rakentamaan dialogista vuorovaikutusta nuorten kanssa ja lisätä nuorten motivaatiota ja sitoutumista, mikä lopulta edistäisi nuoren sosiaalista muutosta. Vakavampia pelejä ja niihin sopivaa sisältöä tulisi kuitenkin kehittää juuri sosiaalisen kuntoutuksen kontekstiin, ja pelien käyttöä työvälineenä tulisi tutkia lisää.

Kuntoutuksen onnistuminen ei aina tarkoita nuoren töihin tai kouluun paluuta tai siirtymistä. Onnistunut kuntoutus voi olla myös omasta arjesta ja omasta kodista huolehtimista. (Salminen & Helkiö 2022, 24.) Toiset palvelua saavat nuoret aikuiset näkevät sosiaalisen kuntoutuksen välietappina tai siitä saaman välillisen hyödyn, kuten itselleen mielekkään toiminnan tai tulevaisuuden suunnitelmia hyödyttävän arkirytmien ylläpidon, jotka molemmat edesauttavat nuoren pidempiaikaisten haaveiden ja tavoitteiden toteutumista. Toiminnan merkityksellisyyskokemus vaikuttaa myös nuoren asemaan eli positioon toiminnassa. Esimerkiksi palvelun hyödylliseksi kokeva nuori voi ottaa myös yhteisöllisen vastuunkantajan roolin, joka haluaa myös muiden nuorten viihtyvän ja hyötyvän toiminnasta. (Romakkaniemi ym. 2018, 100–101.)

Maakunnallisella ja alueellisella tasolla sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet ja sisällöt on tärkeää määrittellä yhteiskehittämisen periaatteella. Alueellisesti on valittava, miten asiakkaiden toimintakyvyn ja osallistamisen tarpeisiin vastataan ja miten asiakkaiden sosiaalisia taitoja, arkitaitoja ja yhteisötaitoja vahvistetaan sosiaalisessa kuntoutuksessa. Asiakkaiden osallisuutta ja palvelun asiakaslähtöisyyttä voidaan lisätä yhteiskehittämisen keinoin. Asiakkaat voidaan ottaa mukaan suunnittelemaan palvelua ja toimintaa, toiminnan toteuttamiseen ja toiminnan arviointiin. (SOSKU & THL 2018, 12.) Palvelutarpeen arviointien dokumentointi asiakastietojärjestelmään mahdollistaa kuntoutuja- ja ryhmätasoisien seurannan sosiaalisesta kuntoutumisesta ja tavoitteiden saavuttamisesta (THL 2023).

Yhteiskunnan kiire ja luomat normit, että nuoret valmistuvat nopeasti, haastavat nuorten aidon toimijuuden muodostumisen. Nuoret saattavat uskoa virheellisesti, että jos opintoja suorittaa joustavasti hitaammassa rytmissä, sillä olisi kohtalokkaita seurauksia. Välivuosi ja valmentavat opinnot nähdään hyvänä vaihtoehtona nuorelle, joka ei vielä tiedä mihin suuntautua. (Salminen & Helkiö 2022, 23.) Yhteiskunnan odotukset, että nuori työskentelisi

kahdeksan tuntia päivässä viitenä päivänä viikossa saa osan nuorista protestoimaan järjestelmää ja toimimaan tarkoituksella odotusten vastaisesti. Ammatillaiset toivoivat, että yhteiskunta muuttuisi hyväksyvämmäksi ihmisen valintoihin toimia oman elämäntilanteeseensa sopivalla tavalla. (Salminen & Helkiö 2022, 24.) Lindhin & Lapin (2018, 20–21) mukaan sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä osana aktivoinnin, osallistamisen ja osallisuuden muotoa kuvastavaa yhteiskuntapolitiikkaa, joka on syrjäytymistä ehkäisevää ja toimintakykyä vahvistavaa työtä. Nuorten sosiaalista kuntoutusta määriteltessä on tunnistettavissa erityisesti työelämään kiinnittymisen ja ammatillisen kuntoutuksen näkökulma. Ammatillaisen tehtävä on pyrkiä ratkaisemaan asiakkaiden sosiaalisia ongelmia ja pyrkiä saamaan heistä palkka-työyhteiskunnan kansalaisia.

6.6.3 Palvelun korjaavuus ja ennaltaehkäisevyys

Sosiaalinen kuntoutus on luonteeltaan korjaavaa ja ennaltaehkäisevää palvelua (THL 2023). Kuntoutus tulisi kytkeä laajasti yhteiskuntapolitiikan käytäntöihin koulutuksessa, työssä ja yhteisöissä. Kuntoutuksen tulisi edistää keskeisesti kansalaisten toimintamahdollisuuksia ja ammattilaisten tulisi luoda nuorille erilaisia toiminnan mahdollistavia kenttiä ja joustavampia kuntoutuskäytäntöjä. (Salminen & Helkiö 2022, 26.) Pitkään työelämän ulkopuolella olevat nuoret ovat vaativa asiakasryhmä, jonka kanssa työskentely lakisääteisten ja hallinnollisten linjausten mukaisesti on haasteellista (Ylistö 2023, 143).

Motivoituminen ja motivoitumisen syyt vaikuttavat sosiaalisen kuntoutuksen palvelun korjaavuuteen. Nuori voi osallistua sosiaaliseen kuntoutukseen joskus painostuksesta tai esimerkiksi rahallisen etuuden takia. Tällöin palvelun merkitys jää nuorelle vähäiseksi. (Romakkaniemi ym. 2018, 100). Sosiaalisissa suhteissa tapahtuva sosiaalinen kuntoutus mahdollistaa vaivihkaisen vertaisuuden kokemuksen (Salminen & Helkiö 2022, 22). Kun suunnitellut palvelut ja ammattilaisen ja asiakkaan keskustelusuhteet ovat riittävän pitkäkestoisia, voidaan paremmin vastata nuorten aikuisten tuen tarpeisiin, jotka johtuvat yksinäisyyden ja sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle jäämisen kokemuksista (Moilanen ym. 2021, 6).

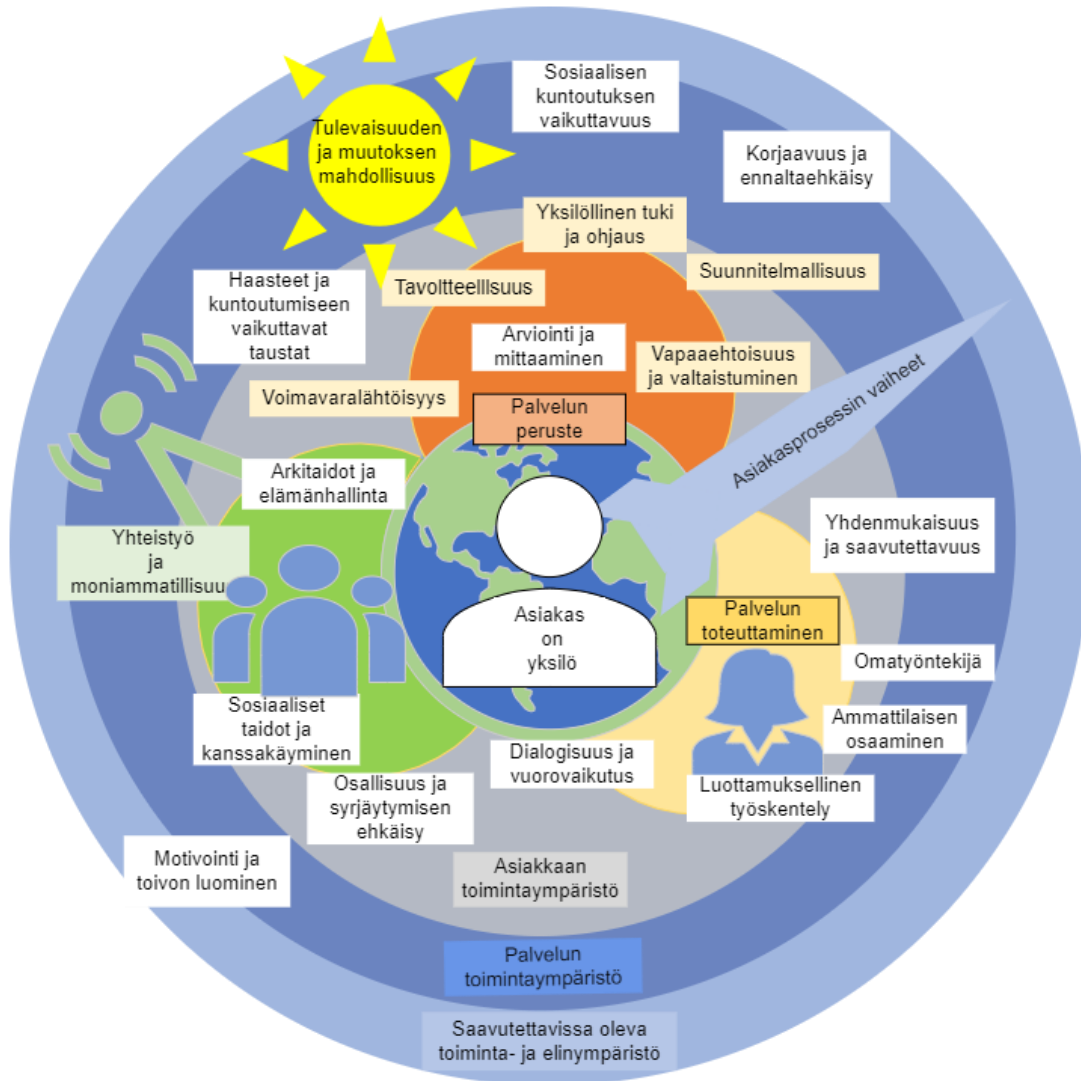
7 Yhteenveto ja pohdinta

7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli tuottaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämiseksi aiheen parissa työskenteleville ja aiheesta kiinnostuneille. Kirjallisuuskatsauksen tarkoitus oli selvittää, miten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan Suomessa, erityisesti nuorten aikuisten asiakasryhmässä ja millaisia hyväksi todettuja sosiaalisen kuntoutuksen malleja on käytössä.

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tuotti kattavasti tietoa suomalaisten nuorten aikuisten haasteista ja kuntoutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Aineisto osoitti, että sosiaalista kuntoutusta toteutetaan nuorille aikuisille Suomessa hyvin eri tavoin. Toteutusta ohjaa väljästi sosiaalihuoltolaki, mutta viime vuosina on syntynyt lisää tietoa erityisesti työikäisen väestön yhteisneuväisten käytäntöjen luomiseksi. Nuorelle toimiva sosiaalinen kuntoutus perustuu nuoren yksilöllisiin tarpeisiin, on tavoitteellista ja toteutetaan nuoren tarpeiden ja toimintaympäristön mahdollisuuksien mukaisesti. Ammattilaisten pitää tuntea sosiaalisen kuntoutuksen kenttä ja uskoa nuorten tulevaisuuden ja muutoksen mahdollisuuksiin.

Nuorista aikuisista löytyi laajasti tutkimustietoa erityisesti nuorten mielenterveydenhaasteista ja syrjäytymiseen liittyvistä aiheista. Laajasti tutkittua aihetta saatiin tämän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla vertailtua ja koottua. Valittu aineisto antoi kattavasti tietoa palvelun toteuttamiseen ja ammattilaisen osaamiseen liittyvistä osa-alueista. Lisäaineiston avulla rakennettu analyysikehikko antoi tietoa siitä, millaisia suosituksia ja ohjeistuksia erityisesti työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen palveluun on viime vuosien yhteiskehittämissankkeissa tuotettu. Hakukriteerein haettu aineisto taas antoi tietoa nuorten aikuisten asiakasryhmästä, nuorten aikuisten haasteista ja heille toimivista kuntoutuksen käytänteistä. Yhteenvetona tuloksista tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa rakentui sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa asiakkaana olevan nuoren aikuisen palvelua kuvaava malli (kuvio 9).

Kuvio 9: Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaana olevan nuoren aikuisen palvelua kuvaava malli

Sosiaalisen kuntoutuksen keskiössä on asiakas eli nuori aikuinen, joka on palvelun toteuttamistavasta riippumatta yksilö (STM a; THL 2023). Ennen palvelun alkua nuori elää omassa toimintaympäristössään, johon voi kuulua hänelle läheisiä ihmisiä, erilaisia haasteita, taustoja ja muita yksilön elämään vaikuttavia tekijöitä. Sosiaaliseen kuntoutukseen osallistuminen laajentaa nuoren toimintaympäristön käsittämään myös palvelun toimintaympäristön.

Nuorella aikuisella on yksilöllinen peruste palvelulle (SOSKU & THL 2018; THL ym. 2024). Palvelun peruste selviää ammattilaisen ja nuoren vuorovaikutuksessa ja sen arvioinnissa on tärkeää käyttää mittaamisen työvälineitä. Palvelu perustuu nuoren kanssa yhdessä laadittavalle asiakassuunnitelmalle, jossa valitaan sopivat palvelut ja laaditaan suunnitelma palvelun tavoitteista, ammattilaisen ja nuoren roolista ja kuntoutuksen toteutustavasta.

Sosiaalinen kuntoutus on vapaaehtoista ja nuorella on päätävä ottaako hän palvelun vastaan (THL 2023).

Asiakkaan haasteet ja kuntoutumiseen vaikuttavat taustat ovat tärkeitä tunnistaa ja ammattilaisen huomioida palvelun toteuttamisessa ja asiakastyössä (Lindh & Lappi 2018). Asiakkaan voimavarat vaikuttavat kuntoutuksen tavoitteisiin ja etenemistähtiin (THL 2023). Osallistuminen sosiaalisen kuntoutuksen palveluun kasvattaa nuoren toimintaympäristöä ja sosiaalisen kuntoutuksen palvelun avulla pyritään tekemään näkyväksi hänen tulevaisuutensa ja muutoksen mahdollisuus ja saavutettavissa oleva toiminta- ja elinympäristö.

Vaikuttava sosiaalisen kuntoutuksen palvelu tukee nuoren aikuisen osallisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä (STM a; THL 2023). Sosiaalinen kuntoutus on nuoren arkitaitoja ja elämäntaitojen vahvistavaa (SOSKU & THL 2018; Raitakari ym. 2022). Sosiaalinen kuntoutuminen tapahtuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja sisältää sosiaalisia taitoja ja kanssakäymistä (Salminen & Helkiö 2022; THL 2023). Ammattilainen tukee asiakasta sosiaalisissa suhteissa ja toimii dialogisessa vuorovaikutuksessa nuoren kanssa.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun nuorella on oikeus omatyöntekijään, jonka kanssa luodaan luottamuksellinen suhde ja arvioidaan palvelua, sen vaikuttavuutta nuoren elämään ja asetettujen tavoitteiden toteutumista (sosiaalihuoltolaki 1301/2014; THL ym. 2024). Palvelun tulisi ennaltaehkäistä nuoren tilanteen heikkenemistä ja saada aikaan korjaavuutta nuoren elämässä. Sosiaalista kuntoutusta toteutetaan monialaisessa yhteistyössä, joka mahdollistaa myös nuoren toimintaympäristön kasvun. Muiden toimijoiden ja yhteistyön avulla nuorelle saadaan välitettyä tietoa ympäristön mahdollisuuksista.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tulokset esiteltiin deduktiivisen sisällönanalyysin pohjalta syntyneiden ylä- ja alaluokkien mukaisesti. Ylä- ja alaluokat eivät kuitenkaan itsenäisesti vastanneet aiemmin kuvailevalle kirjallisuuskatsaukselle esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Aineistoissa esiintyneitä ylä- ja alaluokkia tuli siis tarkastella vielä erikseen tutkimuskysymysten valossa. Tutkimuskysymykset olivat: Millaista vaikuttavaa sosiaalista kuntoutusta on nuorille aikuisille Suomessa saatavilla? Minkälaisia hyväksi todettuja sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja nuorille aikuisille on käytössä? Millaisia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen lähestymistavoissa nuorille aikuisille on? Ja miten lakia, suosituksia ja ohjeistuksia on sovellettu eri alueilla?

Suomessa saatavilla oleva vaikuttava sosiaalinen kuntoutus nuorille

Kaikki aineistohaun avulla haetut aineistot eivät suoranaisesti koskeneet juuri sosiaalisen kuntoutuksen palvelua, vaikka kaikki aineistot käsittelevätkin nuoria kuntoutuksen tai sosiaalipalvelun tarpeessa olevia aikuisia (mm. Tepora-Niemi 2018; Tolonen ym. 2021).

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tulisi olla jokaiselle nuorelle heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa suunniteltu kokonaisuus. Erityisesti asiakasryhmän eli nuorten aikuisten tarpeet ja asiakasryhmän ominaisuudet on tärkeää ottaa huomioon nuorille aikuisille suunnattua sosiaalisen kuntoutuksen palvelua toteuttaessa. Ammatilaisen rooli ei ole kertoa nuorelle, mitä nuoren tulee elämässään tavoitella. Ammatilaisen on tärkeää kuulla, mitä nuori itse toivoo elämältään ja tukea nuorta kohti tämän omia tavoitteita. Ammatilaisen on tärkeää antaa osaamisellaan nuorelle työkaluja, kuten valtaistumista, sosiaalisia taitoja ja ymmärrystä omista toimintamahdollisuuksista. Ammatilainen tukee nuoren toimintakykyä ja toimijuutta (STM a; THL 2023). Nuori tarvitsee kuulluksi tuloa ja syitä motivoitua työskentelylle ja muutokselle. Nuori tarvitsee toisen ihmisen, oman läheisen tai ammatilaisen, joka uskoo hänen muutosmahdollisuuksiinsa.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun vaikuttavuuteen vaikuttaa ennen kaikkea palvelun oikea-aikaisuus ja nuoren oma halu kuntoutumiselle (Ylistö 2023; SOSKU & THL 2018). Palvelun on oltava riittävän pitkäkestoista ja ammatilaiselle ja nuorelle aikuiselle tulee antaa rauha luottamuksellisen ja vuorovaikutuksellisen suhteen luomiselle. Asioiden puheeksi otto, toimijuuden tukeminen, vertaissuhteiden kokemuksen mahdollistaminen ja identiteettityöskentely ovat nuorille aikuisille tärkeitä kuntoutuksen elementtejä. Toiminnallisuus ja tietous nuoren elinympäristöstä mahdollistavat nuoren toimijuuden kasvun ja omien toiveiden ja unelmien heräämisen. Jos aikuissosiaalityöllä tai sen palvelulla, sosiaalisella kuntoutuksella halutaan saada aikaan vaikuttavuutta asiakkaan elämään, tulee asiakkaan toimijuutta vahvistaa ja kohdata asiakas ja hänen tarpeensa ja toiveensa.

Nuorille aikuisille hyväksi todetut toimintamallit

Eri alueilla toteutetut hankkeet ovat mahdollistaneet vaikuttavat alueelliseen yhteistyöhön perustuvat monialaiset palvelut nuorille aikuisille. Osassa aineistoista sosiaalinen kuntoutus oli yhdistetty ammatilliseen kuntoutukseen, kuten MATKA-hankkeessa (Moilanen ym. 2021). Työelämään linkittyvän ja sosiaalisia suhteita vahvistavan kuntoutuksen nähtiin useammassa aineistossa vaikuttavan positiivisesti nuoren toimijuuteen ja mahdollisuuksiin päästä takaisin työ- ja opiskeluelämään (mm. Ylistö 2023; Lindh & Lappi 2018). Lapissa toteutetussa sosiaalisen kuntoutuksen hankkeessa taas sosiaalisen kuntoutuksen palvelua oli mahdollista toteuttaa yhteistyössä eri toimijoiden kanssa ja mahdollistaa samalla myös matalan kynnyksen avoin toiminta, jonka nähtiin olevan tärkeää toimintaa niille nuorille, joille sitoutuminen palveluun tuntui liian haastavalta (Romakkaniemi ym. 2018).

Hyvän palvelun sisältöihin liittyy asiakasosallisuuden, vuorovaikutteisuuden ja tavoitteellisuuden elementtejä. Työskentely perustuu nuoren aikuisen ja ammatilaisen yhteiseen arvioon nuoren tilanteesta ja kuntoutumisen tarpeista. Tavoitteita on tärkeää tarpeen mukaan

pilkkoa ja tehdä niistä henkilökohtaisempia (THL 2023; Tolonen ym. 2023). Nuorten aikuisten asiakasryhmässä on hyvin erilaisia tarpeita, joten vain yhdenlainen palvelu ei ole toimivaa kaikkien sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevien nuorten kannalta. Toimivalle sosiaaliselle kuntoutukselle on tietyntylaisia peruselementtejä kuten kiireettömyys, tavoitteellisuus, tuttuus, turvallisuus ja arvostavuus. Myös asiakkaan motivaatio, palvelun kokeminen itselle mielekkäänä, muiden ihmisten kohtaaminen, ja palvelun kokeminen itselle vaikuttavana ovat toimivalle sosiaaliselle kuntoutukselle ominaisia piirteitä. Ammattilaisten tulee ottaa huomioon nuorten eri lähtökohdat, jotta palvelu tuntuisi nuoresta vaikuttavalta, hänen hyvinvointiaan tukevalta ja ryhmämuotoisessa palvelussa muihin nuoriin samaistumisen kokemusta tuovana.

Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen yhteneväisyydet ja eroavaisuudet

Yhteneväistä sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamistavoissa löytyi asiakkaiden palvelutarpeen arvioinnista ja palveluun liittyvästä yksilöllisestä tuesta ja identiteettityöskentelystä. Vaikka analyysirungon tekovaiheessa ei käynyt ilmi identiteettityöskentelyn merkityksellisyys nuorten kuntoutumiselle, hakukriteerein haetuissa aineistossa sen merkitys selkeästi näkyi. Asiakkaiden kuntoutumisen kannalta merkitykselliseksi havaittiin myös yhteneväisiä tekijöitä, kuten oikea-aikaisen palvelun ja asiakkaan valtaistumisen välttämättömyyden, eli oman halun ottaa palvelua vastaan. Myös nuoren taustatekijöiden kuten erilaiset negatiivisten elämäkokemusten ja mielenterveyden haasteiden vaikutukset nuoren kuntoutumiseen näkyivät, mikä aineiston perusteella on tärkeää ottaa huomioon ammattilaisen toiminnassa, palvelun toteutuksessa ja ammattilaisen ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa.

Aineiston mukaan asiakasryhmän haasteisiin liittyvät nuorille asetetut yhteiskunnalliset vaatimukset ja asiakasryhmälle ominaiset taustatekijät kuten pitkäaikaiset ja kasaantuneet ongelmat ja mielenterveyden haasteet. Eroavaisuuksia sosiaalisen kuntoutuksen lähestymistavoissa löytyi muun muassa resurssien käytön mahdollisuuksissa ja tavoissa toteuttaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelua. Erilaiset yhteishankkeet mahdollistivat eri kuntoutuspalveluiden saumattoman yhteistyön ja eri toimijoiden toteuttamat yhteispalvelut. Kun palvelua pystyttiin tuottamaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa myös resursseja, oli enemmän ja palveluita oli mahdollisuus tarjota monipuolisemmin.

Lain, suositusten ja ohjeistusten soveltaminen eri alueilla

Sosiaalinen kuntoutus on laissa määritelty toteutuksen osalta hyvin väljästi, joten laki mahdollistaa erilaiset yhteistyö- ja yhteispalvelumuodot sosiaalista kuntoutusta toteuttaessa. Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskunnalliset tavoitteet ja suuremmat sisältökokonaisuudet ovat kuitenkin lakiin määritetty ja nämä ohjaavat sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden suunnittelua. Kuvailuvassa kirjallisuuskatsauksessa lisäaineistona käytetyt suositukset ja

ohjeistukset ovat osittain hyvin tuoreita, joten niitä ei ole ollut saatavilla hakukriteerein haetun aineiston valmistumisen aikoihin.

Aineisto ei tuonut varsinaisesti tietoa eri alueilla toteutetusta sosiaalisesta kuntoutuksesta, joten alueellisista eroavaisuuksista ei kaikkien alueiden osalta saatu tarkemmin tietoa. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen teoriapohjaan haettiin tietoa myös eri hyvinvointialueiden nettisivuilta, joissa tietoa saatavilla olevista sosiaalisen kuntoutuksen palveluista oli hyvin vaihtelevasti ja osittain niukasti tai tietoa ei ollut ollenkaan saatavilla. Saavutettavuuden ja yhdenmukaisuuden kannalta näitä tietoja olisi tärkeä tulevaisuudessa olla palveluita tarvitsevien saatavilla. Valitun aineiston avulla saatiin tietoa, eri alueilla toteutettujen hankkeiden toteutuksesta ja siitä, miten niissä on kehitetty nuorten sosiaalista kuntoutusta. Hankkeita kuvanneet aineistot osoittivat, että hankkeena toteutettu kehittämistyö on mahdollistanut monipuolisemmat palvelut ja kattavamman alueellisen yhteistyön. Aiempaan teoriaan peilaten on riskinä, että hyvinvointialueille siirtyminen ja valtion rahoituksen väheneminen vaikuttavat myös sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden resursseihin, joka voi rajoittaa nuorten palveluihin osallistumismahdollisuuksia.

Sosiaalisen kuntoutuksen tulisi olla kaikille yhdenmukaista ja saavutettavaa (SOSKU & THL 2018). Alueelliset ja maantieteelliset eroavaisuudet kuitenkin vaikuttavat siihen, ettei Suomessa sosiaalisen kuntoutuksen palvelut ole kaikille yhtä helposti saavutettavia, eikä palvelutarjonta ole niin monipuolista kaikilla alueilla. Asiakkaiden elinympäristö ja alueelliset toimintamahdollisuudet vaikuttavat palveluiden sisältöihin ja asiakkaan kuntoutumismahdollisuuksiin. Sosiaalisen kuntoutuksen rooliin ja paikkaan palveluverkostossa liittyy, se millainen on sosiaalisen kuntoutuksen suhde muihin palveluihin ja missä tilanteissa nuorelle valikoituu juuri sosiaalisen kuntoutuksen palvelu. Esimerkiksi 16–29-vuotiaiden ammatilliseen kuntoutukseen pääsy edellyttää sairaus- tai vammadiagnoosia (Valtioneuvosto 2023).

7.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa pyrittiin noudattamaan hyviä tieteellisiä käytäntöjä ja tiedeyhteisön hyväksymiä toimintatapoja. Toiminnan oli oltava vastuullista, eettisesti kestävä, avointa ja rehellistä (Vilkkä 2020). Hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaisesti tutkimuksessa tuli noudattaa tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, joita ovat: rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Tutkimuksen tiedonhankintaan sovellettiin tieteellisen tutkimuksen kriteerejä ja eettisesti kestäviä tutkimus- ja arviointimenetelmiä. (TENK 2023; ARENE 2020, 17.) Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa käytetyt lähteet ovat merkitty tarkkuutta vaalien ja alkuperäistä kirjoittajaa kunnioittaen. Aineistohaun aikana hyödynnetty LUT-tiedekirjastosta saatu tiedonhankinnan tuki on myös avoimesti kuvattu.

Tutkimuksen lähteitä tarkasteltiin kriittisesti, eli niin, että tutkija oli tietoinen jokaisesta valitsemastaan lähteestä. Lähdettä tuli tarkastella erityisesti tekstin sisällön ja merkityksen kannalta. Tutkijan on tärkeä olla tietoinen lähteen kirjoittajasta, julkaisuajasta, julkaisupaikasta, tekstin sisällöstä ja sen merkityksestä kyseiselle tutkimukselle. (Vilkkä 2020.) Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineisto haettiin tarkasti määritetyin hakukriteerein. Tutkimusprosessi kuvattiin tarkasti toteutukseen. Hakutulokset käytiin huolellisesti läpi, tarkastellen jokaista lähdettä kriittisesti ja valikoiden tuloksista tutkimuskysymyksiä ja kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tavoitetta ja tarkoitusta vastaavat aineistot. Aineistot taulukoitiin niin, että jokaisesta aineistosta on nähtävillä kirjoittaja, julkaisuajankohta, teoksen nimi, aineistonhakutapa, aineiston tavoitteet ja keskeisimmät tutkimustulokset. Aineistoista tehdyt taulukot ovat nähtävissä liitteissä 2 ja 3.

Kirjallisuuskatsaukseen liittyvässä viestinnässä on huomioitava vastuullisuus ja avoimuus myös tulosten tallentamisessa ja esittämisessä. Muiden tutkijoiden lähteitä käytettäessä heihin on viitattava asianmukaisella tavalla, antaen heille asianmukaista arvostusta ja merkitystä oman tutkimuksen kannalta. (ARENE 2020, 8–9; TENK 2023.) Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen analysointi on kuvattu tarkasti. Lisäaineistoista rakentunut analyysikehikko on kokonaisuudessaan avoimesti tarkasteltavissa (liite 4). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tuloksista on nähtävissä, mistä alkuperäisistä aineistoista tulokset ovat muodostuneet. Tulososion lähdeviitteet on tehty asianmukaisella tavalla ja alkuperäistä aineistoa arvostaan.

Tutkimuksellisella kirjoittamisella kirjoittaja tuo esille tiedon, jonka jo ennestään tietää ja oman analyttisen ajattelun kautta tuotetun ja perustellun uuden tiedon (Vilkkä 2020). Aineistosta tehtyjen havaintojen tulee olla suunnitelmallisesti, johdonmukaisesti, luokitellusti, ennalta rajatusti, eritellysti ja tietoisesti valittuja tieteellisessä tutkimuksessa (Vilkkä 2018). Tieteellinen kirjoittaminen on teorian, tutkimusaineiston ja lähdekirjallisuuden välistä vuoropuhelua (Vilkkä 2020).

Tiedon yhdistämisessä on tärkeää lähdeaineistojen vertailu; yhtäläisyyksien, eroavaisuuksien ja säännönmukaisuuksien löytäminen. Vertailun avulla pystytään luomaan uutta tietoa. (Vilkkä 2020.) Koska kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineisto koostui jo aiemmin valmistuneiden tutkimusten tarkastelusta, ei kirjallisuuskatsauksen tekoon liittynyt yksityisyyden suojaa koskevien henkilötietojen säilyttämistä (TENK 2019, 12; ARENE 2020, 18–19).

Tutkimuksen suunnittelu, toteutus, raportointi ja muut siitä syntyneet tietoaineistot tallennettiin tieteelliselle tiedolle asetettujen edellytysten mukaisesti. Tutkimukseen hankittiin tarvittavat tutkimusluvut yhteistyöorganisaatio Ekhvalta. (ARENE 2020, 21; TENK 2023.) Eettisiä kysymyksiä tarkasteltiin koko kirjallisuuskatsauksen ajan.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen luotettavuuteen vaikuttavat tutkimuskysymysten ja valitun kirjallisuuden perustelu, kuvailun argumentoinnin vakuuttavuus ja prosessin johdonmukainen eteneminen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä on saanut kritiikkiä sen subjektiivisuuden ja sattumanvaraisuuden vuoksi. Josta oli tärkeä olla tietoinen. (Kangasniemi ym. 2013, 291–292.) Aineiston hakuun liittyvä aineiston valinta pyrittiin kuvaamaan mahdollisimman tarkasti, niin että aineiston haut on mahdollista toistaa. Aineiston valinnat perusteltiin ja perustelut ilmaistiin avoimesti.

Valittua aineistoa tuli tarkastella kriittisesti. Kriittinen tarkastelu on sitä, että tietoa tuottaessa tehdään havaintoja käytössä olevista lähteistä ja aineistoista. Havaintojen avulla tekstistä pyrittiin löytämään aiheeseen liittyvät esitetyt oletukset, argumentit ja aineiston avainasiat. Havaintoja vertailemalla syntyy ymmärrys, miten nämä liittyvät toisiinsa. (Vilkkä 2020.)

Ammattikorkeakoulussa laadittu opinnäytetyö on julkinen asiakirja, joka johtaa opiskelijan tutkintotodistuksen saamiseen, eikä opinnäytetyön tule sisältää salassa pidettävää tietoa. Tämä kuvaileva kirjallisuuskatsaus tarkastettiin turnitin-ohjelmalla tekstin samankaltaisuuden arvioimiseksi ja tieteellisten käytäntöjen noudattamisen varmistamiseksi. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tallennettiin valmiina Theseus-julkaisuarkistoon. (ARENE 2020, 24.)

7.3 Kehittämisehdotukset ja jatkotutkimusaiheet

Tulevaisuudessa nuorille suunnatun sosiaalisen kuntoutuksen monialaista yhteistyötä ja sen tuomia mahdollisuuksia tulisi tutkia enemmän. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluista ei löytynyt vielä yhdenmukaisuuden ja saavutettavuuden näkökulmasta riittävästi tietoa hyvinvointialueiden sivuilta. Palveluista tiedottaminen lisäisi avoimuutta ja nuorten mahdollisuutta valita tilanteeseensa sopivimmat palvelut. Asiakasryhmärajaukset, eri palveluiden yhdistelmät ja palveluiden keskittyminen isompiin kuntiin haastavat nuorten aikuisten yhdenmukaisuutta ja palveluiden saavutettavuutta, jota on tärkeää tarkastella niin alueellisella, kuin yhteiskunnallisellakin tasolla.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella ammatillisen ja sosiaalisen kuntoutuksen yhdistäminen, tai muun työllistymistä tukevan kuntoutuksen ja sosiaalisen kuntoutuksen yhdistäminen voivat toimia nuorten toimintakykyä tukevana palvelumuotona. Asiakkaiden kannalta olisi hyödyllistä, että tarjolla olisi monipuolinen asiakaslähtöisen palveluvalikoima, josta sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevat nuoret voisivat valikoida omia tavoitteitaan tukevaa palvelua. Palveluvalikko tukisi nuorten valtaistumista, joka nuorten kuntoutumisen kannalta nähtiin tärkeänä tekijänä. Kiinnostavaa olisi tutkia, millaisilla keinoilla ammatillista kuntoutusta ja sosiaalista kuntoutusta yhdistetään valtakunnallisesti, mitä eri

kuntoutusmuotojen yhteensovittaminen yhdeksi palveluksi edellyttää ja ovatko käytännöt jääneet pysyviksi.

Alueellisuuden ja alueellisen yhteistyön merkitys korostui myös kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineistoissa. Alueellista yhteistyötä ei ole toteutettu kattavasti koko Suomen alueella, joten alueellisen sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen olisi tärkeää ja alueellisia eroavaisuuksia olisi tärkeä tutkia laajemmin.

Nuorten valtaistumista ja palveluosallisuutta tulisi myös tietoisesti lisätä sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa. Hyvinvointialueiden toiminnan alkaminen ja palveluiden siirtyminen kunnilta hyvinvointialueille muuttaa palveluita. Muutosten tuomat vaikutukset eivät vielä näkyneet tämän tutkimuksen aineistoissa. Vuoden 2024 alussa voimaat astuneet hallituksen toimeentulotuen ja asumistuen leikkaukset vaikuttavat mahdollisesti myös sosiaalisen kuntoutuksen palvelua saavien nuorten elämään ja heidän mahdollisuuksiinsa vastaanottaa palveluja. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineistoista, eikä hyvinvointialueilta saatavilla olleesta tiedosta noussut esille, millä etuisuuksilla eri hyvinvointialueiden sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa asiakkaat ovat tai saavatko he palveluun osallistumisesta korvausta. Taloudellinen näkökulma toisi tärkeää tietoa asiakkaiden valtaistumisen ja moniammatillisen yhteistyön kehittämiseksi ja sitä tulisi tulevaisuudessa selvittää.

Ylistön (2023, 145–146) mukaan hallitsemattomat palveluiden keskeytykset aiheuttavat nuorelle negatiivisen emotionaalisen kokemuksen, kokemuksen että on epäonnistunut. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla ei saatu tietoa, miten nuoren keskeyttämiskokemukset otetaan huomioon palveluissa ja kuinka negatiivisen kokemuksen jälkeen edetään. Tutkittavana olisi, miten eri palvelun tarjoajat toimivat, kun nuori keskeyttää sosiaalisen kuntoutuksen palvelun suunnittelemattomasti.

Niskalan ym. (2022) tarkastelema kehittäjäasiakkaiden ja kokemusasiantuntijoiden käyttö sosiaalipalveluissa on myös kiinnostava jatkotutkimuskohde. Tutkittavissa olisi miten erityisesti sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa osallistamisen, yhteisöllisyyden ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseksi voitaisiin käyttää kehittäjäasiakkaita ja kokemusasiantuntijoita. Kiinnostavaa olisi myös tutkia, missä määrin kehittäjäasiakkaiden ja kokemusasiantuntijoiden tietoa ja osaamista jo hyödynnetään eri alueilla ja mitä tuloksia yhteistyöllä on saavutettu.

Lähteet

Anttila, J. 2022. "Kun arki alkaa sujumaan" -Kurikan sosiaalisen kuntoutuksen palvelun kehittäminen. Vaasan ammattikorkeakoulu. YAMK-opinnäytetyö. Viitattu 15.5.2023.

Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2022092520430>

ARENE. 9.1.2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 30.5.2023. Saatavissa <https://arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>

DIAK. 3X10D®-elämäntilannemittari itsearviointiin ja asiakaslähtöiseen työhön. Viitattu 30.5.2023. Saatavissa <https://www.diak.fi/kumppanille-ja-kehittajalle/kehittamistyykalut/3x10d/>

Ekhva a. Nuorten aikuisten palvelut. Viitattu 20.5.2023. Saatavissa <https://www.ekhva.fi/palvelut/tyoikaisten-palvelut/nuorten-aikuisten-palvelut-18-28-v/>

Ekhva b. Kuntouttavat asumispalvelut. Viitattu 20.11.2023. Saatavissa <https://www.ekhva.fi/palvelut/paihdepalvelut/kuntouttavat-asumispalvelut/>

ELOISA. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 21.1.2024. Saatavissa <https://etelasavonha.fi/palvelut/tyoikaisten-sosiaalipalvelut/sosiaalinen-kuntoutus/>

Etelä-Karjalan hyvinvointialue. 2023. Etelä-Karjalan hyvinvointialueen palvelustrategia 2023–2025. pdf-julkaisu. Viitattu 7.1.2024. Saatavissa <https://www.ekhva.fi/hyvinvointialue/tietoa-meista/hallinto/strategia/>

Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 21.1.2024. Saatavissa <https://www.hyvaep.fi/palvelu/sosiaalinen-kuntoutus/>

Haapakoski, K. 2016. SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN ONNISTUMINEN. Artikkel. Kuntoutus. 2016(3). 37–43.

Haapakoski, K. 2018. Vapaus ja sosiaalisuus – sosiaalisen kuntoutuksen arvostukset. Teoksessa: Lindh, J. Härkäpää, K & Kostamo-Pääkkö, K (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa Labland university press. Hansaprint Oy. Turenki. 82–97.

Haimi, T. & Kahilainen, J. 2012. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen historia Suomessa. Artikkel. Kuntoutus 2012(4). 41–46.

Heinonen, T. 2021. Nuorten mielenterveyskuntoutujien kokemuksia opintojen keskeyttämisestä ja siihen johtaneista tekijöistä. Artikkel. Yhteiskuntapolitiikka 86 (2021): 5–6, s. 572–584. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021112456872>

Helkema, K., Hankonen, N., Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Lipponen, J., Lönnqvist, J.-E., Myllyniemi, R., Renvik, T. A. & Ruusuvuori, J. 2020. Johdatus sosiaalipsykologiaan. E-kirja. 11., uudistettu painos. Helsinki: Edita. Saatavissa Ellibs.

Helsingin kaupunki. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 21.1.2024. Saatavissa <https://www.hel.fi/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-ja-taloudellinen-tuki/talous-tyokyky-ja-toimeentulo/tyollistymisen-tuki-ja-sosiaalinen-kuntoutus/sosiaalinen-kuntoutus>

Holopainen, S. 2016. SOSIAALISEN KUNTOUKSEN TOIMINTAMALLIN KEHITTÄMINEN. Opinnäytetyö (YAMK). KYAMK. Viitattu 22.5.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016102615459>

Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2016. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: Sanoma Pro Oy, 10. uudistettu painos.

Ikonen, P.-E. 2018. Oikeastaan ei ole kyse sosiaalisesta kuntoutuksesta – on kyse nuorista. Teoksessa Kostainen, H. & Nieminen, A. (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. EU: Helsinki. 261–280.

Itä-Uusimaa. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://ita uusimaa.fi/etusivu/sosiaalityo/monialaiset-sosiaalipalvelut/sosiaalinen-kuntoutus/>

Juko. 8.9.2023. Yt-neuvottelut | ”Pirkanmaan hyvinvointialueen yt-neuvottelut saattavat olla vasta alku” – JUKOn toiminnanjohtaja Mari Keturi pelkää pahinta. Viitattu 28.11.2023. Saatavissa <https://www.juko.fi/ajankohtaista/pirkanmaan-hyvinvointialueen-yt-neuvottelut-voivat-olla-vasta-alku-jukon-toiminnanjohtaja-mari-keturi-pelkaa-nyt-pahinta/>

Juvonen-Posti, P. 2018. Work-related rehabilitation for strengthening working careers: a multiperspective and mixed methods study of its mechanisms. Väitöskirja. Oulun yliopisto. Viitattu 22.5.2023. Saatavissa <http://urn.fi/urn:isbn:9789526219271>

Kainuun hyvinvointialue. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://hyvinvointialue.kainuu.fi/palvelutarjonta/sosiaalinen-kuntoutus>

Kangasniemi, M. Pietilä, A.-M. Utriainen, K. Jääskeläinen, P. Ahonen, S.-M. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Artikkel. HOITOTIEDE 2013, 25 (4), 291–301

Kannasoja, S. 2018. Sosiaalinen toimintakyky-käsitteen suomalainen kehityshistoria. Teoksessa Lindh, J. & Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. Labland University Press. toim. Sosiaalinen kuntoutus. Turenki: Hansaprint Oy. 39–60

Kanta. 22.3.2019. Yhdenmukainen tietoperusta kehittää sosiaalipalveluja. Blogi. Viitattu 17.2.2024. Saatavissa https://www.kanta.fi/blogi/-/asset_publisher/1QjC602jKPR6/content/yhdenmukainen-tietoperusta-kehittaa-sosiaalipalveluja

Kanta-Hämeen hyvinvointialue. Palvelumme. Viitattu 21.1.2024. Saatavissa <https://omahame.fi/sosiaalipalvelut-aikuisille>

Karels, R. 2019. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden Arjen olohuone -toiminnan suositus. YAMK-opinnäytetyö. LAB-ammattikorkeakoulu. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019120424704>

Karjalainen, P. Liukko, E. Muurinen, H. & THL. 2022. Sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli (THL): Sosiaalityön vaikuttavat toimintamallit -pilottivaiheen opas. Viitattu 23.5.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231117147507>

Kataja, K., Lantela, P. & Romakkaniemi, M. 2022. Dimensions of social rehabilitation: A qualitative interpretive meta-synthesis. Journal of social work. Vol.22 (1), s.109–129

Kela. 3.1.2024. Mitä kuntoutus on? Viitattu 17.2.2024. Saatavissa <https://www.kela.fi/mita-kuntoutus-on>

Kerätär, R. 2016. Kun katsoo kauempaa, näkee enemmän. Monialainen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi pitkäaikaistyöttömällä. Oulun yliopisto. Väitöskirja. Viitattu 22.5.2023. Saatavissa <http://urn.fi/urn:isbn:9789526210865>

Keski-Suomen hyvinvointialue. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://www.hyvaks.fi/palvelumme/sosiaalinen-kuntoutus>

KEUSOTE a. Sosiaalisen kuntoutuksen työtoiminta. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://www.keusote.fi/palveluhakemisto/sosiaalisen-kuntoutuksen-tyotoiminta/>

KEUSOTE b. Sosiaalisen kuntoutuksen tuettu työtoiminta. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://www.keusote.fi/palveluhakemisto/sosiaalisen-kuntoutuksen-tuettu-tyotoiminta/>

KEUSOTE c. Sosiaalisen kuntoutuksen päivätoiminta. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://www.keusote.fi/palveluhakemisto/sosiaalisen-kuntoutuksen-paivatoiminta/>

Kinnunen, S. 2018. Osaksi yhteisöjä yhdessä kehittämällä – aikuissosiaalityön uusi suunta. Teoksessa SOSIAALISEN KUNTOUKSEN NÄKÖKULMIA JA MAHDOLLISUUKSIA. 177–199. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-307-0>

Kirmanen, T. 2023. Esitys Ekhvan sosiaalisen kuntoutuksen iso kuva aikuissosiaalityössä. Viitattu 23.11.2023. Rajoitettu saatavuus.

Kiviranta, S. 2015. Kuntouttava työtoiminta sosiaalisena kuntoutuksena: Nuorten kokemuksia kuntoutumisesta Duurin nuorten ryhmissä. Helsingin yliopisto. Pro gradu. Viitattu 22.5.2023. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201703273238>

Kivijärvi, A.(toim.) & Huhta, H. 2023. Läpi kriisien. Nuorisobarometri 2022. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto Suomi. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja ISSN 2489-947X (verkkojulkaisu), nro 71.

Koskela, J. 2020. Nuorten sosiaalinen kuntoutus monialaisissa yhteistyömuodoissa. Lapin yliopisto. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Viitattu 12.5.2023. Saatavissa <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=d13952f0-c59d-428d-9cc7-5454ee82d933>

Kulttuuripaja Saimaa. Viitattu 24.5.2023. Saatavissa <https://www.kulttuuripajasaimaa.fi/tietoa-minusta/>

Kuntoutussäätiö. 20.12.2017. Mitä sosiaalinen kuntoutus on. Viitattu 20.11.2023. Saatavissa <https://yhteisomedia.fi/sosiaalinen-kuntoutus/yleista/>

Kymenlaakson hyvinvointialue. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://kymenhva.fi/>

Laine, S., Kauppinen, E., Tani, S. & Malm, K. 2023. Koti kouluna, hengailun paikkana ja yksityisenä tilana korona-ajassa. Artikkelijulkaisussa Nuoruus korona-ajan kaupungeissa. 2023. Laine, S. Kauppinen, E. Malm, K. & Hoikkala, T. (toim.) Nuorisotutkimusseuran julkaisuja nro 242. Hansaprint. 147–167.

Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta. 306/2019.

Laki kotoutumisen edistämisestä. 1386/2010.

Lamassaari, S. 2020. Rinnalla kulkijoita erityisiin elämäntilanteisiin ja merkityksellisiin kohtaamisiin - Nuorten erityisen tuen tarpeet Lapissa nuorten parissa työskentelevien sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten kertomana. Lapin yliopisto. Pro gradu. Viitattu 22.5.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020041415945>

Lapha. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://lapha.fi/sosiaalinen-kuntoutus>

Laptuote-säätiö. Myö kans -hanke. Viitattu 24.5.2023. Saatavissa <https://www.laptuote.fi/kehittaminen/myo-kans-hanke-2023-2025/>

- Lautamo, T., Paltamaa, J., Moilanen, J. & Malinen, K. 2021. Psychometric properties of the Assessment Tool for Perceived Agency (ATPA-22): utility for the rehabilitation of young adults not in education, employment or training (NEETs). Artikkele. Scandinavian Journal of Occupational Therapy, 28(2), 97–109. Viitattu 1.2.2024. Saatavissa <https://doi.org/10.1080/11038128.2020.1782983>
- Lindh, J. & Lappi, C. 2018. Hallinnan rationaliteetit sosiaalisessa kuntoutuksessa. Artikkele. Julkaisussa Kuntoutus 41 (2018): 4, 20–33. Viitattu 11.12.2023. Saatavissa <https://journal.fi/kuntoutus/article/view/97333>
- Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. 2018. Johdatus sosiaalinen kuntoutuksessa. Julkaisussa Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland university press. Viitattu 11.12.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-947-6>
- Liukko, E., Muurinen, H. (toim.), Kokkonen, T. (toim.), Santalahti, V. (toim.) & Ahola, M. 2022. Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 20.3.2024. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>
- Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://www.luvn.fi/fi/palvelut/sosiaalipalvelut/tyollistymisen-tuki/sosiaalinen-kuntoutus>
- Nicehearts oy. Lappeenranta. Viitattu 15.4.2024. Saatavissa <https://www.nicehearts.com/lappeenranta/>
- Niela-Vilen, H. Hamari, L. 2016. Kirjallisuuskatsauksen vaiheet. Teoksessa Stolt, M. Axelin, A. & Suhonen, R (toim.) Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turun yliopiston julkaisuja 73/2016. 23–34.
- Nieminen, A. 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen määritelmä, kentät ja mahdollisuudet. Teoksessa Kostianen, H., Nieminen, A. DIAK (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Juvenes print oy. Helsinki. 10–24.
- Niskala, A., Kostamo-Pääkkö, K. & Ojaniemi, P. 2022. Kehittäjäasiakastoiminta – asioihin vaikuttamista kokemusten kautta. Artikkele teoksessa sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. 2022. Väyrynen, S. (toim.), Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) & Ojanen, P. (toim.) Helsinki Unipress. 130–154.
- Nuorisolaki. 1285/2016.
- Mattila-Holappa, P. 2018. Mental health and labour market participation among young adults. Väitöskirja. Suomi. Kansaneläkelaitos. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018082934286>

- Moilanen, J., Malinen, K., Paltamaa, J., & Lautamo, T. 2021. Ryhmämuotoisuuden mahdollisuudet kuntoutuksessa nuorten aikuisten kuvaamana. *Nuorisotutkimus*, 39(3), 4–20.
- Mäkinen, H., Kauhanen, E., Nykänen, K., Romppanen, T. & Koivisto, J.-M. 2023. Preventing adolescents' social exclusion with serious games – a scoping review. Artikkel. *International social work*. Viitattu 2.3.2024. Saatavissa <https://doi-org.ezproxy.saimia.fi/10.1177/00208728231178399>
- Pekkala, S. & Rainò, P. 2022. Rikostaustaisten nuorten kielellisten ja sosiaalisten taitojen tukeminen. Artikkel. Julkaisussa *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 59(4). Viitattu 12.12.2023. Saatavissa <https://doi.org/10.23990/sa.103346>
- Pennanen, S. 2023. Aikuisten monialaisten palveluiden palvelupäällikkö. Etelä-Karjalan hyvinvointialue. Haastattelu 27.4.2023.
- PIRHA. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 21.1.2024. Saatavissa <https://www.pirha.fi/palvelut/sosiaalipalvelut/tyoikaisten-sosiaalipalvelut/sosiaalinen-kuntoutus>
- Pohde. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://pohde.fi/palvelut/sosiaalinen-kuntoutus/>
- Pohjanmaan hyvinvointialue. Sosiaalipalvelut. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://pohjanmaanhyvinvointi.fi/palvelumme/sosiaalipalvelut/>
- Pohjola, A. 2017. Yhteisöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä. Teoksessa Väyrynen, S. Kostamo-Pääkkö, K. Ojaniemi, P. (toim.) *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä*. EU: Unipress. Kolmas painos. 13–34.
- Pohjois-Savon hyvinvointialue. Kuntouttavat sosiaalipalvelut. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://pshyvinvointialue.fi/kuntouttavat-sosiaalipalvelut>
- Pyhäjoki, J. & Koskimies M. 2017. Hyvien käytäntöjen dialogit sosiaalityön osaamisen kehittämisen välineenä. Teoksessa: Väyrynen, S. Kostamo-Pääkkö, K. & Ojaniemi, P. (toim.) *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä*. EU: Unipress. Kolmas painos. 155–174.
- Päijät-sote. Asiointi Päijät-sotessa. Viitattu 21.1.2024. Saatavissa <https://paijat-sote.fi/>
- Raitakari, S., Günther, K. & Räsänen J.-M. (toim.), 2022. *Koti hyvinvointityön ja haavoittuvuuden kohtaamisen ympäristönä*. Teoksessa *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. E-kirja. Tampere: University press. 7–22. Viitattu 12.3.2024 Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>

Raitakari, S., Günther, K. & Vuorinen, I. 2022. Neuvottelut toimijuudesta aikuissosiaalityön asiakkaiden kotikäynneillä: Selontekoja ja vastarintaa. Teoksessa Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus. Räsänen, J.-M. (toim.) Tampere: Tampere University Press, 317–346.

Viitattu 13.3.2024. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>

Rikosseuraamuslaitos. 1.12.2023. Sosiaalinen kuntoutus vankiloissa. Viitattu 11.3.2024. Saatavissa

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/arkielamantaidot.html>

Romakkaniemi, M. Lindh, J. & Laitinen, M. 2018. Nuorten aikuisten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia. Kela. Helsinki: Erweko. Viitattu 12.12.2023. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201802063157>

Rostila, I. 2018. Toiminnallinen identiteetti – uusi näkökulma yksilöön ja sosiaaliseen kuntoutuksessa. Teoksessa: Lindh, J. Härkäpää, K & Kostamo-Pääkkö, K (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa Labland university press. Hansaprint Oy. Turenki. 61–81.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Opetusjulkaisu. Vaasan Yliopisto. OPETUSJULKAISUJA 62. JULKISJOHTAMINEN 4. Viitattu 9.5.2023. Saatavissa

<https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/7961>

Salminen, J. 2019. Nuoren kuntoutusrahan luoma osallisuus toimintamahdollisuuksina. Artikkelijulkaisu yhteiskuntapolitiikka 84 (2019):4. s-393–402. Viitattu 3.3.2024.

Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019091828782>

Salminen, J., & Häikiö, L. 2022. Kuntoutuminen toimintamahdollisuuksina – Ammattilaisten käsitykset nuorten kuntoutujien toimijuudesta. Kuntoutus, 45(1), 18–28.

Viitattu 11.11.2023. Saatavissa <https://doi.org/10.37451/kuntoutus.115396>

Salopaju, S. 2020. PALVELUKESKUS HANSKAN SOSIAALINEN KUNTOUTUS Sosiaalinen kuntoutus desistanssin tukena. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu. Viitattu

22.5.2023. Saatavissa <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/73313>

Satakunnan hyvinvointialue. Toiminnallinen kuntoutus. Viitattu 21.1.2024. Saatavissa

<https://satakunnanhyvinvointialue.fi/palvelut/paihde-ja-mielenterveys/toiminnallisen-kuntoutuksen-palvelut/>

Siltamäki, T. Järnefelt, N. Pirkola, S. & Lehtinen, S. 15.12.2020. Eläketurvakeskus. Miksi nuoret naiset masentuvat ja uupuvat? Eläkekomitea podcast. Viitattu 23.5.2023.

Saatavissa

<https://open.spotify.com/episode/5cmU9Pso60succ1IqvRzBH?si=L480xe0RRUe43VS5k6np4g>

SiunSOTE. Pohjois-Karjalan hyvinvointialue. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa

<https://www.siunsote.fi/etusivu>

Soite. Mielenterveyskuntoutujien sosiaalipalvelut. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa

<https://soite.fi/palvelut-ja-yhteys/mielenterveys-ja-paihdepalvelut/aikuisten-mielenterveyspalvelut/mielenterveyskuntoutujien-palvelut/#Sosiaalisen-kuntoutuksen-tukipalvelut>

Sokra. 13.8.2021. Arviointi. Viitattu 30.5.2023. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/hankkeet-ja-hanketuki/arviointi>

Sorsa, V.-P. Tynkkynen, L.-K. Torkki, P. & Paananen, V. Mikä terveydenhuoltoa ja hoiva-alaa odottaa tulevina vuosina? Tiedekulma podcast 15.3.2023. Spotify. Viitattu 20.4.2023.

Saatavissa <https://open.spotify.com/episode/5bz5KhBkJKi9XVUKvTqMMP?si=OV-AF2W5R7OI-65CJMZtog>

Sosiaalibarometri. 2019. Sosiaalibarometri 2019. toim. Eronen, A. Londén, P. & Peltosalmi, J. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Sosiaalihuoltolaki. 1301/2014.

SOSKU (Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke) & THL. 2018.

Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi. e-kirja.

Helsinki: Punapusta Oy. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-249-9>

STM. 2017. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja

2017:5. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3959-2>

STM a. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 2.5.2023. Saatavissa <https://stm.fi/sosiaalinen-kuntoutus>

STM b. Kuntoutus. Viitattu 11.5.2023. Saatavissa <https://stm.fi/sotepalvelut/kuntoutus>

STM c. Kansainvälistä suojelua hakevien ja saavien sosiaaliturva ja palvelut Suomessa.

Viitattu 6.3.2024. Saatavissa <https://stm.fi/turvapaikanhakijoiden-palvelut>

SuPer. 24.11.2023. SUPERIN EDUSTAJISTO: MAAN HALLITUS PAKOTTAA

HYVINVOINTIALUEET RIKKOMAAAN LAKIA. Viitattu 28.11.2023. Saatavissa

<https://www.superliitto.fi/viestinta/tiedotteet-ja-kannanotot/superin-edustajisto-maan-hallitus-pakottaa-hyvinvointialueet-rikkomaan-lakia/>

Talentia. 20.11.2023. Talentia varautuu yt-aaltoon. Viitattu 28.11.2023. Saatavissa <https://www.talentia.fi/talentia-lehti/talentia-varautuu-yt-aaltoon/>

TENK. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Viitattu 23.5.2023. Saatavissa https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf

TENK. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Viitattu 23.5.2023. Saatavissa <https://tenk.fi/fi/ajankohtaista/htk-2023-ohje-julkaistu>

Tepora-Niemi, S.-M. 2018. MS-tautiin sairastuneen toimijuus sosiaali- ja terveyspalveluissa. Artikkel. Sosiaalilääketieteen aikakauslehti 55(4): 309–320. Saatavissa <https://doi.org/10.23990/sa.66919>

Tepora-Niemi, S.-M. 2019. Nuorena vakavasti sairastuneen toimijuus kuntoutuksessa ja mahdollisuudet itsemääräämisoikeuteen. Artikkel. Yhteiskuntapolitiikka-lehti. 84 (2019): 5–6, s. 550–560. Viitattu 23.12.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019112744449>

Terveyskylä. 17.5.2022. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 20.11.2023. Saatavissa <https://www.terveyskyla.fi/kuntoutumistalo/tietoa/kuntoutumisen-abc/kuntoutuksen-osa-alueet/sosiaalinen-kuntoutus>

THL. 14.12.2018. Palveluun ohjautuminen. Viitattu 26.5.2023. Saatavissa <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku/sosiaalisen-kuntoutuksen-opas/palveluun-ohjautuminen>

THL. 7.12.2023. Sosiaalisen kuntoutuksen opas. Viitattu 07.02.2024. Saatavissa <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku/sosiaalisen-kuntoutuksen-opas>

THL. 2021. MÄÄRÄYS SOSIAALIHUOLLON ASIAKASASIAKIRJOJEN RAKENTEISTA JA ASIAKASASIAKIRJOIHIN MERKITTÄVISTÄ TIEDOISTA. Tietopalvelut Sote-tieto ja -tiedonhallinta. Viitattu 24.5.2023. saatavissa https://thl.fi/documents/920442/2816495/THL_maarays_1_2021sosiaaliuollon_asiakasas_iakirjoista_ ja_niihin_merkittavista_tiedoista.pdf/f11f6fce-d7c5-9fff-7a92-d40460dbde80?t=1637222140211

- THL, Karjalainen, P., Liukko, E. & Muurinen, H. 2024. Sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli (THL). Viitattu 21.2.2024. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231117147507>
- Tilastokeskus. Työkäinen väestö. Viitattu 12.5.2023. Saatavissa https://www.stat.fi/meta/kas/tyoikain_vaesto.html
- Tolonen, J., Kokkinen, K., Jääskeläinen, E., Sihvonen, S., Kiviniemi, L., & Moilanen, K. 2021. Tavoitteet nuorten mielenterveyskuntoutuksessa. Kuntoutus, 44(2), 36–47. Viitattu 2.1.2024. Saatavissa <https://doi.org/10.37451/kuntoutus.109478>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. EU: Tammi.
- Tuomisto, N. Ekqvist, E. & Raitakari, S. 2022. Toipumisorientaation merkityksellistyminen toivon diskursseina psyykkisesti sairastuneiden nuorten haastattelupuheessa. Artikkelijulkaisussa Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 30 (2022): 2, s.107–123. Viitattu 2.3.2024. Saatavissa <https://doi.org/10.30668/janus.109982>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). 10.5.2023. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Viitattu 23.5.2023. Saatavissa <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>
- Työeläke. 9.3.2023. Työkyvyttömyyseläke työkyvyn heiketessä. Viitattu 23.5.2023. Saatavissa <https://www.tyoelake.fi/elakkeet-eri-elamantilanteissa/tyokyvyttomyyselake-tyokyvyn-heiketessa/>
- Työterveyslaitos. Kykyviisari. Viitattu 30.5.2023. Saatavissa <https://www.ttl.fi/teemat/tyohyvinvointi-ja-tyokyky/tyokyky/kykyviisari>
- Valtioneuvosto. 20.6.2023. Vahva ja välittävä Suomi. pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Saatavissa <urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
- Vantaan ja Keravan hyvinvointialue. Aikuisten sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 24.1.2024. Saatavissa <https://vakehyva.fi/fi/palveluhakemisto/palvelu/aikuisten-sosiaalinen-kuntoutus>
- VARHA. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 21.1.2024. Saatavissa <https://www.varha.fi/fi/palvelut/sosiaalinen-kuntoutus>
- Vehkalahti, K. Armila, P. Sivenius, A. 12.6.2021. Emerging Adulthood in the Time of Pandemic: The COVID-19 Crisis in the Lives of Rural Young Adults in Finland. Artikkelijulkaisussa YOUNG 29(4), 1–18. Saatavissa <https://doi.org/10.1177/11033088211026502>

- Vehniäinen, M.-R. 2019. Sosiaalinen kuntoutus kunnallisessa aikuissosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu. Viitattu 11.5.2023. Saatavissa <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/67923>
- Vilkka, H. & Valli, R. (toimittaja). 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu. E-kirja. Ellibs. PS-kustannus. Saatavissa rajoitetusti <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/978-952-451-516-0>
- Vilkka, H. 2018. Tutki ja kehitä. Jyväskylä. PS kustannus. 5.painos.
- Vilkka, H. 2020. Akateemisen lukemisen ja kirjoittamisen opas. E-kirja. Ellibs. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vilkka, H. 2021. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vuokila-Oikkonen, P. & Siira, T. 2020. Nuorten sosiaalista kuntoutusta kehittämässä. Artikkelit. Kuntoutus 43 (2) 15–21. Viitattu 3.3.2024. Saatavissa <https://journal.fi/kuntoutus/article/view/97302/55532>
- Vähäkangas, E. 2022. Motivaatiota tukeva sosiaalinen kuntoutus: Nuorten aikuisten motivaatiota haastavat ja tukevat tekijät sosiaalisessa kuntoutuksessa. Lapin yliopisto. Pro gradu. Viitattu 24.5.2023. saataviss: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022053039821>
- Walo, V. 2017. Sosiaalinen kuntoutus Vantaan aikuissosiaalityössä - Nuorten aikuisten parissa työskentelevien sosiaalialan ammattilaisten kertomana. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.YAMK. Viitattu 22.5.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2017120619981>
- WHO. 30.1.2023. Rehabilitation. Viitattu 20.3.2024. Saatavissa <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/rehabilitation>
- Wiedemann, A., Stochl, J., Neufeld, S., Fritz, J., Bhatti, J., Hook, R., NSPN Consortium, Goodyear, I., Dolan, R., Bullmore, E., Chamberlain, S., Fonagy, P., Perez, J. & Jones, P. 2022. The impact of the initial COVID-19 outbreak on young adults' mental health: a longitudinal study of risk and resilience factors. Artikkelit. Scientific reports, 2022–10, Vol.12 (1), p.16659–16659, Article 16659. Saatavissa <https://doi.org/10.1038/s41598-022-21053-2>
- Ylistö, S. 2023. Työttömyys, nuoret ja aktivointi: Tutkimus pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisista valinnoista työmarkkinoilla. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 1.2.2024. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9822-6>

Liite 1.

Sosiaalihuoltolain keskeiset kohdat, jotka vaikuttavat sosiaalisen kuntoutuksen palveluun.
(Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301, finlex.fi)

11§ Tuen tarpeet

Sosiaalipalveluja on järjestettävä tueksi jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen, asumiseen liittyvään tuen tarpeeseen, taloudellisen tuen tarpeeseen, sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi, lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta, hyväksikäytöstä ja kaltoinkohtelusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen, äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvään tuen tarpeeseen, lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukemiseksi, päihdeiden ongelmakäytöstä, muusta riippuvuuskäyttäytymisestä, mielenterveysongelmasta tai muusta sairaudesta, vammasta tai ikääntymisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen, muuhun fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen tai kognitiiviseen toimintakykyyn liittyvään tuen tarpeeseen tai tuen tarpeessa olevien henkilöiden omaisten ja läheisten tukemiseksi.

24 a § Päihde- ja riippuvuustyön erityiset palvelut

Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyön erityisillä palveluilla tarkoitetaan päihdeiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuuskäyttäytymisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdennettuja palveluja. Sellaisina on järjestettävä ainakin sosiaalityötä, sosiaaliohjausta, sosiaalista kuntoutusta ja asumispalveluja. Päihde- ja riippuvuustyön erityisiä palveluja on järjestettävä tarpeen mukaan avo- tai laitospalveluina. Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyön erityiset palvelut täydentävät muita 14 §:ssä tarkoitettuja päihdeettömyyttä tukevia tai päihdeiden ongelmakäytön vuoksi tarvittavia sosiaalipalveluja. Päihde- ja riippuvuustyön erityisiä palveluja tulee sovittaa yhteen päihde- ja riippuvuushoidon kanssa 2 a §:n mukaisesti.

25 § Mielenterveystyö

Sosiaalihuollon mielenterveystyöllä tarkoitetaan hyvinvointialueen sosiaalipalveluja ja muuta yksilön ja yhteisön kohdentuvaa toimintaa, jolla vahvistetaan yksilön ja yhteisön mielenterveyttä suojaavia tekijöitä, vähennetään ja poistetaan mielenterveyttä vaarantavia tekijöitä sekä vastataan psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen.

Sosiaalihuollon mielenterveystyöhön kuuluvat neuvonnan ja ohjauksen lisäksi 14 §:ssä tarkoitetut sosiaalipalvelut joko yleisinä sosiaalipalveluina tai erityisesti psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen vastaavina palveluina. Lisäksi mielenterveystyöhön kuuluvat mielenterveyttä suojaaviin ja sitä vaarantaviin tekijöihin liittyvä tarpeenmukainen yksilön ja perheen psykososiaalinen tuki sekä yksilön ja yhteisön psykososiaalisen tuen yhteensovittaminen.

Palveluja annettaessa ja kehitettäessä on huomioitava perheen ja muiden läheisten 11 §:ssä tarkoitettu tuen tarve.

Sosiaalihuollossa tehtävä mielenterveystyö on suunniteltava ja toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä hyvinvointialueella ja kunnissa tehtävän mielenterveyden edistämisen kanssa. Aluehallintoviraston tulee järjestää vuosittain lasten ja nuorten mielenterveystyön ja mielenterveyden hoidon työnjaon kehittämiseksi alueelliset yhteistyökokoukset.

25 a § Mielensterveystyön palvelut

Sosiaalihuollon mielensterveystyön palveluilla tarkoitetaan erityisesti psyykkisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdennettuja palveluja. Sellaisina on järjestettävä ainakin asumispalveluja sekä niiden yhteydessä annettavaa sosiaaliohjausta, sosiaalityötä ja sosiaalista kuntoutusta.

Sosiaalihuollon mielensterveystyön palvelut täydentävät muita 14 §:ssä tarkoitettuja yksilön mielensterveyden tukemiseksi tarvittavia sosiaalipalveluja.

30 § Keskeiset periaatteet

Asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihoiltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata. Sosiaalihoiltoa koskevia päätöksiä ja ratkaisuja tehtäessä ja sosiaalihoiltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan etu siten kuin 4 ja 5 §:ssä säädetään. Asiakkaiden käytössä olevien sosiaalipalvelujen toimitilojen on tuettava asiakkaiden sosiaalista vuorovaikutusta. Toimitilojen suunnittelussa ja käytössä on huomioitava asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja edellytykset, esteettömyys ja yksityisyyden suoja.

36 § Palvelutarpeen arviointi

Kun hyvinvointialueen sosiaalihoilto palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää sosiaalihoilto tarpeessa olevasta henkilöstä, hänen on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi. Lisäksi henkilöllä on oikeus saada palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. Arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Arviointia tehtäessä asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan.

Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen.

Palvelutarpeen arvioinnista vastaa palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihoilto ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 3 §:ssä tarkoitettu sosiaalihoilto ammattihenkilö, jollei muualla laissa toisin säädetä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. (22.4.2016/292)

37 § Palvelutarpeen arvioinnin sisältö

Palvelutarpeen selvittämisen perusteella arvioidaan, onko henkilöllä tuen tarvetta. Jos henkilö tarvitsee tukea, arvioidaan, onko tuen tarve luonteeltaan tilapäistä, toistuvaa tai pitkäaikaista. Palvelutarpeen arviointi sisältää:

- 1) yhteenvedon asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta;*
- 2) sosiaalihuollon ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä;*
- 3) asiakkaan mielipiteen ja näkemyksen palvelutarpeestaan, ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa ole ilmeistä estettä;*
- 4) asiakkaan ja sosiaalihuollon ammattihenkilön arvion 42 §:n mukaisen omatyöntekijän tarpeesta*

38 § Palvelujen järjestäminen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti

Kun tuen tarve on luonteeltaan tilapäistä, on oikea-aikaisilla ja riittävillä tilapäisillä palveluilla pyrittävä ehkäisemään pidempiaikaisen tuen tarvetta. Kun tuen tarve on jatkuvaa tai toistuvaa, palveluja on järjestettävä siten, että tavoitteena on asiakkaan itsenäinen selviytyminen ja tuen tarpeen päätyminen asiakkaan kanssa tavoitteeksi asetetun määräajan jälkeen.

Henkilöille, joiden tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen, tuki on pyrittävä järjestämään siten, että turvataan palvelujen jatkuvuus, ellei palvelujen muuttaminen ole asiakkaan edun mukaista. Jos tuen tarve on vain osittain pysyvä tai pitkäaikainen, on tuki järjestettävä muilta osin siten kuin sosiaalihuoltolain 1 ja 2 momentissa säädetään.

39 § Asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, ellei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhdessä asiakkaan kanssa siten kuin 36 §:n 4 ja 5 momentissa säädetään.

Asiakassuunnitelma sisältää asiakkaan palvelutarpeen edellyttämässä laajuudessa: asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tuen tarpeesta, asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä, omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän arvio asiakkaan terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömistä sosiaalipalveluista sekä niiden alkamisajankohdasta ja kestosta, tiedot siitä kuinka usein asiakas ja omatyöntekijä tai muu asiakkaan palveluista vastaava työntekijä tulevat tapaamaan, asiakkaan ja työntekijän arvion asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista, asiakkaan ja työntekijän yhdessä asettamat tavoitteet, joihin sosiaalihuollon avulla pyritään, arvion asiakkuuden kestosta, tiedot eri alojen yhteistyötahoista, jotka osallistuvat asiakkaan tarpeisiin vastaamiseen ja vastuiden jakautuminen niiden kesken, suunnitelman toteutumisen seurantaa, tavoitteiden saavuttamista ja tarpeiden uudelleen arviointia koskevat tiedot.

Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa. Suunnitelman sisältö on sovittava yhteen henkilön tarvitsemien muiden hallinnonalojen palvelujen ja tukitoimien kanssa. Velvollisuudesta suunnitelman laatimiseen sekä suunnitelman sisällöstä ja asiaan osallisista on lisäksi voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Sen

estämättä, mitä muualla laissa säädetään, voidaan asiakkaan suostumuksella laatia sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia koskeva yhteinen suunnitelma, jossa on suunnitelman laatimiseen ja käyttöön nähden tarpeellisia tietoja. Yhteisen suunnitelman laatimisesta ilman asiakkaan suostumusta säädetään erikseen.

Jos asiakkaan tukena toimii omaisia tai muita läheisiä henkilöitä, laaditaan heidän tukemiseensa liittyvä suunnitelma tarvittaessa erikseen.

41 § Monialainen yhteistyö

Palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin tässä laissa tarkemmin säädetään.

Asiakastietojen kirjaamisesta monialaisessa yhteistyössä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa säädetään asiakastietolain 7 luvussa. Tietojen antamisesta ilman asiakkaan lupaa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa sekä muihin terveystalouteen välttämättömien terveystaloutien järjestämiseksi ja toteuttamiseksi säädetään asiakastietolain 53 §:ssä. Sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa. (14.4.2023/719)

Liite 2

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineistohaun kautta valittu aineisto

Tekijä(t)	Julkaisun tiedot	Aineistotyyppi, aineiston keruu	Aineiston tarkoitus ja tavoitteet	Keskeiset tulokset/keskeinen sanoma
Haapakoski, K.	Vapaus ja sosiaalisuus- sosiaalisen kuntoutuksen arvostukset. 2018. Teoksessa: sosiaalinen kuntoutuksessa	E-kirjan artikkeli	Artikkeli käsittelee sosiaalista kuntoutusta vapautteen ja autonomiaan omassa elämässä liittyvien elementtien näkökulmasta.	Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskunnallisissa tavoitteissa oleva ristiriita siitä, että asiakkaan odotetaan sitoutuvan <i>sosiaalisesti muotutuvaan yhteiselämään</i> ja silti myös vapautua tuesta.
Heinonen, T.	Nuorten mielenterveyskuntoutujien kokemuksia opintojen keskeyttämisestä ja siihen johtaneista tekijöistä. 2021.	Tutkimusartikkeli. Julkaisussa Yhteiskuntapolitiikka / Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Määrällisten aineisto mielenterveyskuntoutujille suunnattu kysely (n = 121), laadullinen aineisto opintonsa keskeyttäneiden haastattelut (n = 16) ja opintonsa keskeyttäneiden avoimen kyselyvastauksista kysymyksen ”Miten mielenterveys ongelmiasi vaikuttivat koulunkäyntiin?” tulokset (n = 54)	Artikkeli tarkasteli mielenterveysongelmien ja opintojen keskeyttämisen välistä yhteyttä Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, mitkä tekijät ovat yhteydessä opintojen keskeyttämiseen korkeakoulu- ja toisen asteen opinnoissa sekä millaisia kokemuksia mielenterveyskuntoutujilla on opintojen keskeyttämisestä.	Varhainen mielenterveysongelmien tunnistaminen ja opinnoissa saatu sosiaalinen tuki vaikuttavat nuoren mahdollisuuksiin onnistua tutkintotavoitteisissa opinnoissa.
Lautamo, T. Palta- maa, J. Moilanen, J. &	Psychometric properties of the Assessment Tool for Perceived Agency (ATPA-22):	Artikkeli. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiaalityö Aineisto: koulutuksen ja	Artikkeli tarkastelee ATPA-22-koetun toimijuuden arviointityökalun hyödyntämistä koulutuksen ja työelämän	ATPA-22-arviointityökalu pystyi havaitsemaan vertailtavien ryhmien välillä eroja, mutta lisätutkimusta ATPA-22-

Malinen, K.	utility for the rehabilitation of young adults not in education, employment or training (NEETs). 2021.	työelämän ulkopuolella olevat nuoret MATKA-hankkeesta ja hyvinvointialojen korkeakouluopiskelijoita.	ulkopuolella olevien nuorten aikuisten kuntoutuksessa.	arviointityökalun vakaudesta eri väestöryhmien kanssa arvioidessa tarvitaan, sillä yksilön elämäntilanne vaikuttaa koettuun toimijuuteen. ATPA-22:n tarkoitus on mitata yksilön koettua toimijuutta ja tunnistaa toimijuuden tuen tarpeen eri osaluueita.
Lindh, J. & Lappi, C.	Hallinnan rationaliteetit sosiaalisessa kuntoutuksessa. 2018.	Artikkeli. Julkaisussa Kuntoutus Tutkimusaineisto koostui kahdesta osiosta: Projektin työntekijöiden haastatteluista (n = 4) ja hankkeen kahden yhteistyöryhmän ryhmähaastatteluista (n=10) Artikkelissa kuvataan vuosina 2015–2018 Lapissa toteutettua SOKU-hanketta.	Hankkeen tarkoituksena oli kehittää lappilaista toimintatapaa nuorten sosiaalisen kuntoutuksen edistämiseksi, lisätä asiakaslähteisyyttä nuorten ohjauksessa, vahvistaa nuorten työelämäosallisuutta ja toimijuutta sekä kehittää sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli nuorille, joilla on erilaisia työ- ja toimintakyvyn vajaita.	Sosiaalisen kuntoutuksen käytäntöjä ohjaavia rationaliteetteja ovat kansalaislähtöisyys, toiminnallisuus ja yhteisökiinnittyneisyys. Sosiaalinen kuntoutus on osa osallistavan sosiaalipolitiikan hallinnan strategiaa.
Mattila-Holappa, P.	Mental health and labour market participation among young adults. 2018.	Väitöskirja. Suomi. Kansaneläkelaitos. Aineisto: (n=1163) 18–34-vuotiaita 2008 työkyvyttömyyseläkkeelle F10-F69 tai F80-F99 diagnoosin perusteella jääneitä. Tutkittaville toteutettiin viiden vuoden seuranta-jakso.	Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää työkyvyttömyyseläkkeelle jääneiden nuorten aikuisten mielenterveysongelmiensa taustaa, kliinistä kuvaa, hoitoa ja kuntoutusta ja nuoren työhön paluun ennustetta.	Mielenterveyden häiriöiden vuoksi työkyvyttömiä nuorten pääsyä työelämään tulisi tukea sekä psykoterapian että työhön ohjaavan kuntoutuksen keinoin. Tutkimuksessa saatiin tietoa vaikuttavista työelämästä ja opiskelusta kohti kuntouttavista toimintatavoista.

Moilanen, J. Malinen, K. Paltamaa, J. & Lautamo, T.	Ryhmämuotoisuuden mahdollisuudet kuntoutuksessa nuorten aikuisten kuvaamana. 2021.	Artikkeli. Jyväskylän ammattikorkeakoulu	MATKA-hankkeeseen osallistuneiden nuorten haastattelut (n=16). Hankkeessa 18–28-vuotiaat nuoret osallistuivat sosiaalisen- ja ammatillisen kuntoutuksen yhdistelmäryhmään.	Tutkimuksessa tunnistettiin ryhmämuotoisuuden myönteisiä mahdollisuuksia, siihen liittyviä riskejä ja ryhmän rakentamiseen, toimintaperiaatteisiin ja ryhmänjäseniin liittyviä tekijöitä.
Mäkinen, H. Kauhainen, E. Nykänen, K. Romppanen, T. & Koivisto, J.-M.	Preventing adolescents' social exclusion with serious games – a scoping review. 2023.	Artikkeli. Laurea-ammattikorkeakoulu Integroiva kirjallisuuskatsaus. Aineistot oli julkaistu vuosina 2008–2020 (N=4) Norjassa, Kanadassa ja Yhdysvalloissa. Tutkimuksiin osallistui 13–21-vuotiaita nuoria.	Tutkimuksessa selvitettiin, miten vakavasti otettavien pelien hyötyjä nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä ja sosiaalityössä.	Vakavien pelien käyttö nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi oli harvinaista. Vakavat pelit voivat olla lupaava uusi interventio nuorten sosiaaliseen kuntoutukseen ja sosiaalityöhön, syrjäytymisen ehkäisyyn, työttömyysriskin vähentämiseen ja koulutuksen puuttumiseen.
Niskala, A ym.	Kehittäjäasiakastoiminta- Asioihin vaikuttamista kokemusten kautta	E-kirjan osa. Teoksessa sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. 2022. United press Aineistonkeruu: hankkeen dokumentit, ryhmäkeskustelut (ammattilaiset ja kehittäjäasiakkaat), kyselytutkimus (n=17) ja yksi asiakkaan syvähaastattelu	Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kehittäjäasiakastoimintamallin avaaminen. Miksi on tärkeää, että asiakkaat ovat mukana kehittämässä palveluita, miten sen voi tehdä ja mitä huomioida?	Kehittäjäasiakkaiden rekrytointia tulisi toteuttaa jo palveluiden sisällä. Kehittäjäasiakkaiden voimavarat ja heidän tukemisen on tärkeä huomioida työskentelyn aikana.
Raitakari, S. Günther, K. & Räsänen, J.-M. (toimittaja)	Koti, hyvinvointityön ja haavoittuvuuden kohtaamisen ympäristönä. 2022.	E-kirjan osa. Tampere: University Press. Teoksessa Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus.	Artikkeli tarkastelee hyvinvointityötä tekevien ammattilaisten työskentelyä asiakkaan kotiympäristössä	Asiakkaan koti työskentely-ympäristönä sisältää myös haavoittuvuuden käsitteen. Koti antaa ammattilaiselle tietoa asiakkaan kotona pärjäämisestä, mutta edellyttää

				luottamuksellisen suhteen rakentumista.
Raitakari, S. Günther, K. & Vuorinen I.	Neuvottelut toimijuudesta aikuissosiaalityön asiakkaiden kotikäynneillä: Selontekoja ja vastarintaa. 2022	E-kirjan osa. Tampere: University Press. Teoksessa Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus.	Artikkeli tarkastelee aikuissosiaalityön asiakkaiden toimintaa kotona ja kodin ulkopuolella.	Asiakkaan toimijuus, motivoituminen ja motivoituminen vaativat ammattilaiselta aktiivista kuuntelua ja keskustelua
Romakaniemi, M., Lindh, J. & Laitinen, M.	Nuorten aikuisten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa. 2018.	Kirja. Helsinki: Kela. Sosiaali- ja terveystyön tutkimus Aineisto (n=24) 18-25-vuotiaan nuoren yksilöhaastattelua, 4 ryhmähaastattelua sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tuottajille (n=21) ja tilastoaineisto tutkimuksen kuntien alueista. Aineiston analysointi systeemirelaationaalisella lähestymistavalla.	Tutkimuksessa tarkasteltiin nuorten aikuisten osallisuutta sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen asiakkaina. Osallisuutta edistävät ja estävät tekijät, osallisuuden toteutuminen omien kuntoutustavoitteiden ja palveluiden suunnittelussa ja palvelujärjestelmän kehittämistarpeet osallisuuden ja toimintamahdollisuuksien tukemiseksi	Ammattilaisen tulisi huomioida nuoren kokemustietoa kuntoutuksen palveluprosessin suunnittelussa. Nuorista havaittu neljä erilaista toimijuuden positiota: omaan kuntoutumiseen panostava, yhteisöllinen vastuunkantaja ja toiminnan kehittäjä, etsijä sekä ajalehtijä.
Rostila, I.	Toiminnallinen identiteetti – uusi näkökulma yksilön ja sosiaaliseen kuntoutuksessa 2018.	E-kirjan Artikkelit Teoksessa: Sosiaalinen kuntoutuksessa.	Artikkeli käsittelee yksilön toiminnallista identiteettiä vuorovaikutteisesti tapahtuvassa sosiaalisessa kuntoutuksessa yksilönäkökulmasta	Asiakkaan identiteetti, kokemus itsestä on alati muuttuva ja asiakkaan ympäristöön liittyvät yhteisöt vaikuttavat siihen. Ammattilaisen tehtävänä on pyrkiä vaikuttamaan asiakkaan taitoon tunnistaa oma identiteetti ja tukea asiakasta löytämään omaa identiteettiä tukevaa toiminnallisuutta.
Räsänen J.-M.	Kotiin kietoutuva tiedonkeruu	E-kirjan osa. Tampere: University Press. Teoksessa Koti,	Arineisto tarkastelee, miten työntekijöiden ja asiakkaiden väliset	Kotikäynneillä tuotetaan tietoa monin eri tavoin, eri tarkoituksiin.

	aikuissoseaali-työssä. 2022.	hyvinvointityö ja haavoittuvuus. Aineisto 8 ääni- näytettä keskiko- koisen suoma- laiskaupungin asiakaskäyn- neiltä. Kotikäyn- neillä mukana sosiaalityöntekijä ja työpari eri toi- mintapaikoista.	tiedolliset suhteet ilmenevät aikuis- sosiaalityön koti- käynneillä sekä miten sieltä kerä- tään ja tuotetaan tietoa.	Kotiympäristö kie- toutuu tiedonke- ruuseen ja tuotta- miseen monin ta- voin. Havainnot kodista ja sen siis- teystasosta anta- vat tärkeää arvi- ointitietoa asiak- kaan turvallisuus- den tunteesta ja pärjäämisestä.
Salmi- nen, J. & Häikiö, L.	Kuntoutuminen toimintamah- dollisuuksina - ammattilaisten käsitykset nuorten kun- toutujien toimi- juu- desta. 2022.	Artikkeli. Tam- pere University. Yhteiskuntatutki- mus. Laadullinen tutki- mus, ammatti- laisten ryhmä- haastattelut	Artikkeli tarkaste- lee mitä nuorten kuntoutujien toi- mijuuden muo- dostuminen edel- lyttää kuntoutuk- sen ammattilais- ten näkökul- masta.	Nuorten kuntoutu- minen edellyttää, että kuntoutujille luodaan mahdolli- suuksia toimia omaehtoisesti ja tehdä omaa elä- mää koskevia va- lintoja. Toiminta- mahdollisuudet edellyttävät riittä- viä resursseja ja joustavampia kun- toutuskäytäntöjä, jotta palvelut vas- taavat kuntoutujien tarpeita.
Salmi- nen, J.	Nuoren kun- toutusrahan luoma osalli- suus toiminta- mahdollisuuks- sina. 2019.	Artikkeli. Julkaisussa yh- teiskuntapoli- tiikka. Aineisto 18–24- vuotiaiden mie- lenterveys tai käytöshäiriöiden takia kuntoutus- rahaa saavien nuorten yksilö- haastattelut	Millaiset tekijät estävät tai edis- tävät mielenter- veyden ja käyt- täytymisen häiri- öiden vuoksi kun- toutusrahaa saa- neiden nuorten toimintamahdolli- suuksia?	Nuoren kuntoutus- raha mahdollistaa itsenäisten kulu- tuspäätösten teke- misen. Tulonsiir- ron ehtona oleva ammatilliseen kun- toutukseen osallis- tuminen lisää va- linnan mahdolli- suuksia. Kuntou- tusrahan ehdolli- suus kannustaa nuoria ja varmis- taa, että he hyöty- vät kuntoutuksesta
Tepora- Niemi, S.-M.	MS-tautiin sai- rastuneen toi- mijuus sosi- aali- ja terveys- palve- luissa. 2018.	Artikkeli. Julkai- sussa Sosiaali- lääketieteellinen Aikakauslehti. (n=14) 26–33- vuotiaita 19–29- vuotiaana MS- tauti diagnoosin	Tutkimuksen tar- koitus oli tuoda esiin MS-tautiin sairastuneen nuoren aikuisen näkökulma koh- taamistaan hoito- ja kuntoutuskäy- tännöistä, jotta	Sairastuneen on tärkeä saada riittä- västi tukea diag- noosin saatuaan. Tuki helpottaa sai- rauden hyväksy- mistä ja oikeiden kuntoutuspalvelui- den saamista.

		saaneita henkilöitä	niitä voitaisiin kehittää.	Neljä erilaista toimijuutta aktiivinen hyväksyminen, passiivinen hyväksyminen, aktiivinen kieltäminen ja passiivinen kieltäminen.
Tepora-Niemi, S.-M.	Nuorena vakavasti sairastuneen toimijuus kuntoutuksessa ja mahdollisuudet itsemääräämisoikeuteen. 2019.	Artikkeli. Julkaisussa Yhteiskuntapolitiikka / Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Laadullinen pitkäikäistutkimus vuosina 2012 ja 2018 tehdyt haastattelut MS-tautiin sairastuneille nuorille. (n=14 2012, n=10 2018) 26–33-vuotiaita 19–29-vuotiaana MS-tauti diagnoosin saaneita.	Artikkeli on erillinen julkaisu Tepora-Niemen väitöskirjatutkimuksesta, jonka tarkoituksena oli parantaa pitkäikäissairaiden ja vammaisten henkilöiden asemaa. Artikkeli tarkastelee pitkäikäissairastuneen nuoren toimijuuden ja itsemääräämisoikeuden mahdollisuuksia omaan kuntoutumiseensa ja hoitoon liittyen.	Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää myös muiden pitkäkestoisen sairauden kokeiden nuorten toimijuuden ja itsemääräämisoikeuden tukemisessa. Itsemääräämisoikeuden toteutumisen haasteet kuntoutuksessa johtuvat usein ammattilaiselta saadusta riittämättömästä tuesta ja pitkäkestoisen tuen puutteesta.
Tolonen, J., Kokkinen, K. & Jääskeläinen, E.	Tavoitteet nuorten mielenterveyskuntoutuksessa. 2021.	Artikkeli. Julkaisussa Kuntoutus. Aineisto 18–29-vuotiaita asumiskuntoutuksessa olevia mielenterveyshäiriötä sairastavia nuoria (n=16). Tutkimuksessa tarkasteltiin ammatilaisien laatimat kuntoutustiedotteet ja -suunnitelmat nuorille vuosilta 2011–2018.	Tutkimuksen tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä nuorten mielenterveyskuntoutuksen tavoitteista. Ja vastata millaisia kuntoutuksen tavoitteita löydetään nuorten mielenterveyskuntoutujien asumiskuntoutuksessa kerätystä aineistosta. Tavoitteena oli tarkastella ja kuulla nuorten kuntoutukselle asettamia tavoitteita.	Tutkimuksessa havaittiin kolme pääkategoriaa kuntoutumisen tavoitteissa: Ikätasoiset toiminnalliset roolit, sosiaalinen osallisuus ja sisäinen resilienssi, jotka ovat yhteydessä nuoren valtaistumiseen, kuntoutumiseen ja toimimiseen. Nuoren ja ammatilaisen välinen vuorovaikutussuhde on tärkeä osa kuntoutumista. Toipumisorientaatio ja nuoren osallisuuden tukeminen on tavoitteiden asettelussa tärkeää.

Tuo- misto, N. Ekqvist, E. & Rai- takari, S.	Toipumisorien- taation merki- tyksellistymi- nen toivon dis- kursseina psykkisesti sairastuneiden nuorten haas- tattelupu- heessa. 2022.	Artikkeli. Julkai- sussa Janus So- siaalipolitiikan ja sosiaalityön tutki- muksen aika- kauslehti. Aineistossa on haastateltu (n=25) nuoria mielenterveys- kuntoutujia vuo- sina 2010–2012.	Artikkeli käsitte- lee toivon ja toi- pumisorientaa- tion merkitystä psykkisesti sai- rastuneen nuor- en kuntoutumi- sessa, nuoruu- den erityistä mer- kitystä elämän- vaiheena ja psykkisen sai- rastumisen vai- kutusta nuoren elämään.	Varovaisen toivon diskurssissa psykkiseen toipu- miseen suhtaudut- tiin varaukselli- sesti. Vahvan toi- von diskurssissa nuoret suhtautui- vat psykkiseen toipumiseen luot- tavaisesti ja ilmen- sivät itseään aktii- visina toipujina.
Vuokila- Oikko- nen, P. & Siira, T.	Nuoren sosiaa- lista kuntou- tusta kehittä- mässä. 2020.	Artikkeli. Julkai- sussa Kuntou- tus. Artikkeli on kat- saus, joka kuvaa ITU2-hank- keessa eli Osal- listuvalla toimin- tamallilla uutta- projektissa kehit- tämistyönä synty- nyttä nuorten so- siaalinen kuntou- tusmallia ITU2-Hanke to- teutettiin vuosina 2017–2020.	Artikkeli kuvaa nuorille suunnat- tua sosiaalisen kuntoutuksen palvelua niin ryhmä- kuin yksi- lötyön näkökul- masta. Katsaus kuvaa millaista nuorten sosiaali- nen kuntoutus on, mitä nuori siitä saa ja miten sitä toteutetaan asiakaslähtöi- sesti.	Sosiaalisessa kun- toutuksessa ryh- mätoiminta mah- dollistaa nuorelle vertaisuuden ko- kemuksen ja iden- titeettityötä. Sen rinnalla on tärkeää huomioida nuoren yksilölliset tavoit- teet ja kahdenkes- kinen työ. Sosiaali- sen kuntoutuksen on hyvä kestää noin vuoden. Haasteena, ettei sen jälkeen saa lä- hetettä tai muuta kuntoutussuunni- telmaa, jolla tietoa palvelusta voisi viedä eteenpäin.
Ylistö, S.	Työttömyys, nuoret ja akti- vointi: tutkimus pitkäaikaistyöt- tömien nuorten elämähallin- nallisista valin- noista työ- markkinoilla. 2023.	Väitöskirja. Elämäntutkimus- haastattelu vuo- sina 2012–2013. Aineisto (n=28) pitkäaikaistyöt- tömiä 20–31-vuoti- aita jyvaskyläläis- nuoria. Aineisto on analysoitu adaptiivisen teo- rianmuodostuk- sen periaatteilla.	Tutkimuksen ta- voite: ymmärtää pitkäaikaistyöttö- mien nuorten elä- mänhallinnallisia ratkaisuja työ- markkinoilla.	Nuorten elämän- hallinnallisten va- lintojen empiiristen tutkimusten tulkit- semiseen toimin- nan kerrostuneis- suuden malli. Realististen mah- dollisuuksien puute ja kasaantu- neet vastoinkäymi- set selittävät pitkä- aikaistyöttömien nuorten elämän- hallinnallisia valin- toja työmarkki- noilla.

Liite 3

Manuaalisesti poimittu lisäaineisto

Aineiston nimi	Aineistotyyppi	Keskeinen sisältö
Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)	Laki, johon sosiaalisen kuntoutuksen palvelu pohjautuu	Kenelle palvelu on tarkoitettu, palvelun toteutus ja sisältö
Sosiaalisen kuntoutuksen opas (THL 2023)	THL:n nettisivu, joka on tehty SOSKU- hankkeen kehittämistulosten pohjalta.	Kuvaus muun muassa palvelusta, asiakasryhmästä, ammattilaisen toiminnasta ja palvelun sisällöstä
Sosiaali- ja terveysministeriön määritelmä: Sosiaalinen kuntoutus (STMa)	STM:n määritelmä kuntoutuksen yhdestä osa-alueesta: sosiaalisesta kuntoutuksesta	Kuvaa tiivistetysti, mitä sosiaalinen kuntoutus on kuntoutuksen kentällä
Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatuksiteereiksi (SOSKU & THL 2018)	Digitaalinen opas	SOSKU-hankkeen ja THL:n julkaisu työikäisten sosiaalisen kuntoutuksenlaatuksiteereiksi
Sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli (THL): Sosiaalityön vaikuttavat toimintamallit -pilottivaiheen opas	Digitaalinen opas	THL:n sosiaalihuollon kehittämissohjelmassa julkaistu sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli-opas. Toimintamalli kuvaa sosiaalisen kuntoutuksen edellytykset ja tiivistää mallin ydinelementit, mallin soveltamisesta seuranneet mekanismit ja tulokset.

Liite 4

Analyysikehikko

